TERMENI GEOGRAFICI POPULARI DIN VRANCEA PENTRU NOȚIUNEA DE „VÎRF ASCUȚIT" ȘI REFLEXELE LOR TOPONIMICE(I)

DE

GABRIELA MACOVEI

0. Raportată la cîmpurile semantice corespunzătoare altor categorii geografice, terminologia oronimică românească este de o bogăție excepțională, deși această calitate este mai puțin evidentă în lucrările lexicografice existente.

Cercetările de teren întreprinse de noi în Vrancea pentru *Dicționarul toponimic al României. Moldova* evidențiază poziția de prim rang a acestei provincii istorice sub aspectul abundenței terminologice, pe de o parte, iar pe de alta, al conservării integrale a unor serii ai căror termeni sînt sau neatestați în alte zone ale țării, sau au, aici, o semnificație deosebită.

În cele ce urmează vom prezenta cîteva serii lexicale subsumate noțiunii de „vîrf ascuțit", insistînd asupra caracteristicilor geografice ale înălțimilor denumite, care ne ajută în mare măsură să sesizăm înțelesul apelativelor folosite pentru denumirea lor. Elementele descriptive reprezintă, în fond, note semantice complementare, justificînd gruparea lor laolaltă cu glosele lexicale propriu-zise.

1. Elemente cu o posibilă origine autohtonă

1.1. *Țícmă, țígmă, țícmă, țíenă, țígmă, țígnă, țígmnă, țíhmă, țíjmă și derivatele lor*

Apelativul *țícmă*, pl. *țícme* nu se întîlnește ca atare în graiul vrîncean, deși, cum vom vedea, el apare, sporadic, în oronimia Vrancei. DLR (ms) îl semnalează la Poiana Sărată (Tîrgu-Ocna) cu sensul de „vîrf ascuțit de deal sau de munte". În funcție toponimică el este atestat din 1639: *în Țicma Scurtului*[1] (probabil în zona montană a Buzăului), pentru care Damian P. Bogdan trimite la *țicmă* „pisc de munte". Îl găsim și în Vrancea, ca nume al unui „pisc ascuțit pe dealul Măgura"[2], care marca despărțirea pămîntului vrîncenesc de celelalte sate din jur : „și în sfîrșit, puindu stăpînire mai pe toată parte din sus a Călimanului, din *Țicma Iarului* și pînă în vîrfu Măgurii [...]"

[1] Damian P. Bogdan, *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române*, București, 1946, p. 209 — 210.

[2] Simion Hârnea, *Locuri și legende vrîncene*, Focșani, 1972, p. 77.

(a. 1837)[3]. Într-un document din 1847 se pomenește de o învoială din 1827, privind folosirea în comun cu Ireștii de sub Măgură (sat nevrîncenesc) a „locului din *Piscul Țicmei* în sus pînă în vîrfu Măgurii" [4]. Cel de al doilea component al sintagmei toponimice nu este entopicul *iar* „rîpă mare" [5], „vale prăpăstioasă" [6], „mal abrupt" [7], ci numele unui strămoș al Ireștilor[8], care mai apoi s-a sudat cu determinantul într-un compus neanalizabil : *Țucmaiarla*[9]. Îl găsim atestat la 1933 : „pădure și puțină cosire la *Țucmaiarla*" [10], iar cu varianta *Țucmaiala* în 1929[11]. L-am întîlnit și noi cu această formă : „mă duc (în deal) la *Țucmăiálă*" (Vidra).

Mai notăm, pentru Vrancea sudică (bazinul Zăbalei), toponimul (*Pe*) *Țicmă* : „loc neproductiv și cătină la punctul *Pe Țicmă*, megieșit cu zarea *Piscului Țicmei*" (Poiana, a. 1942)[12] și *Țicma* : „loc emaș în *Țicmă*" (Nistorești, a. 1919)[13]. Dintre toponimele atestate în alte zone, și anume în zona subcarpatică de la nordul Vrancei, menționăm *Țicmele*[14], nume al unui șir de dealuri din comuna Valea Arinilor (actualmente Măgirești, jud. Bacău), *Țicma Ursului*[15], deal în comuna Oțelești, aproape de izvoarele Berheciului (azi com. Izvorul Berheciului, jud. Bacău) și *Țicma* „vîrf de deal în malul Siretului, la nord de satul Corni [...] jud. Tecuci" (MDG, IV, p. 675).

O variantă a entopicului discutat este *țigmă*, pe care l-am întîlnit numai ca toponim, atestat în 1921 : „loc cosire la *Țigma*, comuna Spinești" [16]. Simion Hârnea îl descrie ca „un vîrf de deal ascuțit și coastă cu locuri de cosire [...] în hotarul satului Spinești" [17]. Notăm, în continuare, *Țigma* din satul Muncei (fost Văsui), atestată tot în 1921 : " siliște cu pomi la *Țigma*" [18]. Locul ne-a fost descris de informatori ca fiind „un deal țuguiat, ascuțit la vîrf, fără pădure ; un pic de d e l u r e ț ; îi tot cu stîncă și cosire lîngă ea" (Tulnici). Același loc, numit și *Țigma lui Bratie*, este prezentat la fel de Simion Hârnea („vîrf prăpăstios și stîncos în fața satului Muncei, comuna Vrîncioaia")[19] și de Ion Conea, care citează descrierea unui informator : „e un deal așa, mai ascuțit și mai prăpăstios" [20]. Adăugăm și *Țigma*, deal ascuțit în hotarul comunei

---

[3] A. Sava, *Documente putnene*, vol. II, Focșani, 1931, p. 168.
[4] *Ibidem*, p. 210.
[5] A. Eremia, *Chestionar toponimic*, Chișinău, 1967, p. 30.
[6] I. Roșca și G.I. Dumitru, *Terminologie geografică*, București, [1935 ?] s.v.
[7] Valentin Țurlan, *Din terminologia entopică legată de pescuit*, în LR, XIX, 1970, p. 218.
[8] A. Sava, *op. cit.*, II, p. 168.
[9] Simion Hârnea, *op. cit.*, p. 162.
[10] Arhiva Judecătoriei Focșani, Fondul Judecătoria Năruja, *Dosare cu acte autentice*, vol. I, 1933.
[11] *Ibidem*, Fondul Judecătoria Vidra, *Registrul de proprietăți*, 1926 — 1935.
[12] *Ibidem*, Fondul Judecătoria Năruja, *Dosare cu acte autentice*, vol. II, 1942.
[13] *Ibidem*, *Dosar de tutelă*, nr. 275, a. 1919, Nistorești.
[14] Ortensia Racoviță, *Dicționar geografic al județului Bacău*, București, 1895, p. 575.
[15] *Ibidem*, p. 539.
[16] Arhiva Judecătoriei Focșani, Fondul Judecătoria Năruja, *Dosare cu acte autentice*, vol. I, 1921.
[17] Simion Hârnea, *op. cit.*, p. 161.
[18] Arhiva Judecătoriei Focșani, Fondul Judecătoria Năruja, *Dosare cu acte autentice*, vol, I, 1921.
[19] Simion Hârnea, *op. cit.*, p. 22.
[20] I. Conea și Eugen Nedelcu, *Toponimice și termeni geografici populari românești*, în „Studii și cercetări de geologie, geofizică și geografie", tomul XI, 1964, p. 178.

Paltin[21] și *Țigmele* „vîrfuri ascuțite pe muntele Frumoasele“ [22], care ne-au fost descrise de un informator din Văcăria ca „stînci mici, ascuțite la vîrf, cîte două-trei la un loc, pe creasta Frumoaselor“. Curmătura de pe acest munte se numește *Șeaua Țigmei*[23].

Formele care prezintă fenomenul velarizării lui *i* la *î* sînt foarte frecvente, am putea spune aproape generale în Vrancea. Entopicul ţiémă l-am notat în satul Spulber, unde a fost definit ca „deal ascuțit ca o ț á g l ă“. Toponimul *Țîcmă* (vezi mai sus : *Pe Țicmă*) este atestat în 1938 : „loc netrebnic la punctul *Țîcmă*, megieșit cu Pîrâul Spărturilor, în hotarul com. Poiana“ [24]. În afara Vrancei, entopicul, definit ca : „vîrf de deal înalt și ascuțit“ (Berești), „capătul unei ridicături“, „spinare îngustă cu coaste late, dar repezi“ (Galați), „vîrful ascuțit al unei înălțimi“ (Prodănești), a fost înregistrat prin ancheta indirectă a Institutului de Lingvistică din București[25].

Țîgmă, pl. *țîgme*, pare să fie, prin marca lui răspîndire, unul dintre cei mai cunoscuți termeni oronimici vrînceni. În Vrancea sudică informatorii ni l-au definit astfel : „deal ascuțit“ (Spulber) ; „vîrful cel mai înalt al muntelui“ (Nistorești) ; „un fel de munte cu scobituri la coaste, cu rupturi f u g i t e și cu o coastă ca un pătrat cu muchii ascuțite [sic !]“ (Nerejul Mic) ; „creastă ascuțită cu piatră pe ea“ (Văcăria) ; „ceva nant“ (Valea Sării) ; „ț î r m ó n“ (Colacul) ; „orice deluşor înalt şi ascuțit“ (Paltin). El este folosit frecvent în contexte precum : „m-am suit în *țîgma* dealului“ (Paltin) ; „mergi pe pripoare pînă-i ajunge în *țîgma* ceea“ (Carșocheşti) ; „uitâte-n *țîgma* ceea nantă“ (Spulber). În satul Năruja am notat și sintagma *o țîgmă de piatră*.

Cu un sens bine precizat circulă entopicul și în Vrancea nordică : „vîrf de deal ascuțit, cu piatră ; nu poți spune că-i *țîgmă* în pădure“ (Tulnici) ; „vîrf înalt, mai înalt decît cele din jur, ascuțit ca oul și gol în vîrf, acoperit cu piatră ; de acolo se ridică altă *țîgmă*“ (Coza) ; „vîrf de munte, pisc ascuțit, deal ascuțit“ (Tulnici) ; „stîncă ascuțită de piatră dură ; cuvînt din bătrîni, folosit mai rar azi“ (Coza) ; „k' u á c â înaltă cu pămînt *h u m ă r ĕ s c*, pe care nu se prinde nimic, nici cătină măcar“ (Spinești). Un informator din Coza preciza că „*țîgma* poate fi și cît de mică, numai să fie ascuțită și tăioasă“. Acest sens — întîlnit numai aici — este avut în vedere în expresii ca : „m-am lovit într-o *țîgmă de piatră* și mi s-a umflat cotul“. Entopicul este, și în această parte a Vrancei, folosit pentru explicarea unor termeni considerați mai puțin cunoscuți sau pentru descrierea unor locuri: „un g o l c ă ŝ u l á t este o *țîgmă* goală, un ț u g ú i“ (Tulnici) ; „o ț u ț ú r â e tot așa, o *țîgmă* înaltă“ (Coza) ; locul *La Bobéjcî* nu-i *țîgmă*, nu-i așa înalt“ (Tulnici). Se poate vorbi, deci, de o frecvență destul de ridicată a termenului de care ne ocupăm, care secundează în plan lingvistic răspîndirea geografică a formei de relief : „*țîgme* sînt peste tot : toți munții ăștia au *țîgme*“ (Coza). Îl întîlnim și aici în contexte ca : „în *țîgma* aia sînt porci mistreți“ (Tulnici) ; „are pămînt [= pășune] în *țîgmă*, în vîrful dealului, care nu-i prea înalt [în cazul de față], dar îi ascuțit“ (Coza) ;

[21] Simion Hârnea, *op. cit.*, p. 132.
[22] *Ibidem*, p. 55.
[23] *Ibidem*, p. 161.
[24] Arhiva Judecătoriei Focșani, Fondul Judecătoria Năruja, *Dosare cu acte autentice*, vol. I, 1938.
[25] Îi mulțumim și pe această cale prof. Gh. Bolocan, șeful sectorului de toponimie al Institutului de Lingvistică din București, pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție materialul de anchetă indirectă (în continuare : AILB).

„stă într-o *ţigmă*", „mergi pînă-n *ţigma* aia" (Coza); „mă sui în *ţigmele* alea, trebuie să găsesc un rîs, un jder" (Coza).

În afara Vrancei, termenul şi sintagma *o ţigmă de deal* au fost notate de Vlad Cojocaru în comuna Dărmăneşti, jud. Bacău, cu sensurile: „stîncă înaltă şi ascuţită"; „vîrful cel mai înalt al unui munte cu mai multe vîrfuri"; „vîrf înalt şi pietros"; „cele două înălţimi ale unui vîrf curmat la mijloc". Entopicul a fost înregistrat de noi şi la Soveja, deci în imediata vecinătate a Vrancei, cu sensul de „creastă cu stîncă, pe care se urcă greu". Şi tot în vecinătatea Vrancei, în zona Neculele — Vintileasca, l-am notat cu înţelesul de „vîrf ascuţit şi mai înalt faţă de dealurile din jur": „mă sui tocmai în *ţigma* ceea să mă uit", cu menţiunea că „îl foloseau mult bătrînii" (Dumitreşti).

Explicaţia prezenţei la Dumitreşti a acestui entopic, alături de alte cîteva specifice Vrancei, de care ne vom ocupa în continuare, ne-o oferă A. Sava care, bazîndu-se pe o hotarnică din 1849, aminteşte de „o mărturie cu data de 6 iulie 1846, semnată de mai mulţi bătrîni din satul Spulberul din Vrancea", prin care se adeverea că „moşia Dumitreştii de Sus din judeţul R. Sărat a fost ţinută în arendă timp de 15 ani de mai mulţi locuitori din acest sat. Nimic mai semnificativ — spune în continuare A. Sava — pentru a caracteriza cît de lesnicioasă era, cu tot hotarul, comunicaţia dintre cele două regiuni"[26]. Informaţia este întărită şi de cercetările lui G. Tătulescu, care afirmă că primii locuitori de aici ar fi veniţi fie din Transilvania (pe valea Rîmnicului era drumul cel mai scurt, folosit de ciobani pentru iernat, care ducea peste munţi din Ţara Bîrsei pînă spre bălţile Brăilei), fie din Vrancea, cum ar proba nume de familie ca *Gheba* (semnalat în Dumitreşti şi de A. Sava) sau *Bîtcă*[27].

Toponimele formate de la acest entopic sînt foarte răspîndite în toată Vrancea: *Ţîgma de la Kátra Máre* (sau *Ţîgma de la Kíta Beĉ* „stîncă ascuţită şi înaltă pe creasta dealului" (Năruja); *Ţîgma de la Groapa Mare*, *Ţîgma Kétri* (*Cîrlánului*) denumesc la Năruja „stînci înalte şi ascuţite pe un ţîrmón de deal". *Ţigma lui Bratie* a fost notată de Ion Conea şi în formele *Ţîgma lui Bratie* sau *Ţîgma din Faţă*[28]; *Ţigma de la Spineşti* a fost înregistrată de noi şi ca *Ţîgma Spineştilor* (*Ţîgma Spineşti*) sau, simplu, *Ţîgma*, dar şi ca *Ţîgma Vrăncioaiei*, *La Ţîgmî la Vrăncioaia* sau *Deala Ţîgmi*, sinonime explicabile prin aceea că vîrful de deal se află la hotarul dintre cele două sate. Acest loc ne-a fost descris ca fiind o „*ţîgmă* goală; deal ascuţit pe care se poate şi cosi prin unele locuri" (Coza). În satul Ploştina se află *Ţigma*[29], descrisă ca „deal ascuţit de tot, gol, fără pădure; se urcă foarte greu, la 90°". Oronimul *Ţigmele* ne-a fost transmis de informatori în forma *Ţîgmele* sau *Ţîgmele Frumoaselor* (Văcăria).

Foarte bine reprezentat în oronimie ni se pare a fi entopicul *ţigmă* în munţii Vrancei nordice (bazinul Putnei): *Ţîgma Arişóii* (sinonime: *Ţîgu Arişuóii*, *Bóldu Arişuóii*, *Ţurlánu Arişóii*) „vîrf ascuţit şi stîncos" (Coza); *Ţîgma Zburătúrii* (*Ţîgma din Zburătura*) cu sinonimele: *Ţîgu Zburătúri*, *Bóldu Zburătúri*, *Ţurlánu Zburătúri* (Coza); *Ţîgma Cózî* „vîrf gol, cu piatră, ca

[26] A. Sava, *op. cit.*, vol. I, p. XIX.
[27] G. Tătulescu, *O aşezare de moşneni: Dumitreşti (R. Sărat)* în „Milcovia", I$_2$, 1930, p. 151 — 152.
[28] I. Conea şi Eugen Nedelcu, *op. cit.*, p. 178.
[29] Atestată şi de I. Conea şi Eugen Nedelcu, *loc. cit.*

un b o l d, ca un vîrf de claie" (Coza), folosit și în expresia „doar n-am să trăiesc cît *Țîgma Cozî*" (Tulnici); *În Țîgmî la Haidûs* (*Țîgma Haidûșilor*) „vîrf ascuțit ca oul, ține legătură cu Vîrfu Cozî" (Coza); *Țîgma Gurguiéti* „vîrf ascuțit și stîncos, ca o căpiță de fîn; ț u r l á n" (Coza); *Țîgma T^vit^vîlelor*/*Țîgma din T^vit^vîle* (sinonim: *Țuțúra T^vit^vîlelor*) „vîrful Titilei mai înalte: una-i mai ascuțită și alta-i mai domoală" (Coza); *Țîgma Condrá(c)tului*/*Țîgma din Condrá(c)tu* (cu sinonimele: *Țîgu Condrá(c)tului*, *Bóldu Condrá(c)tului*, *Vîrfu Condrá(c)tului*) „vîrf ca o căciulă țuguiată" (Tulnici); *Țîgma Tisár(i)ului* „vîrful cel mai înalt a Tisarului, ascuțit; muntele i-un format pătrat la bază [sic!] și-i ascuțit ca un vîrf de claie" (Coza); *Țîgma din Gomóiu* „vîrful Gomoiului Mare. El vine ca un munte rotund, ca un ou, mai ridicat ca toate; *Țîgma* este vîrful pietros, unde se ascute" (Coza); *Țîgma de la Uóstog* „vîrful (muntelui) Ostogului, de formatul unei clăi, pietros și ascuțit la vîrf" (Coza); *Țîgma Căsuláti* „vîrful Căciulatei, tot ca un fel de claie, ridicată mai sus"; *Țîgma din Sóraș* (*Țîgma Sórușului*) „vîrful Sorușului, tot ascuțit și cu piatră la vîrf" (Coza); *Țîgma din Mesteácănu* (*Țîgma Mesteácănului*) „vîrf ascuțit, stîncos, fără pădure pe vîrf" (Coza); *Țîgma din Pîrîu Alb* „vîrful, d e s p ă r ț i t ú r a izvoarelor Pîrîul Alb și Pîrîul Țiganului; pleacă gros de la bază și-i un munte țuguiat; ține tot de muntele Condractului" (Coza); *Țîgma Mușátului* (sinonime: *Țîgu ~*, *Țuțúra ~*); *Țîgma Hîrtánului* (sinonim: *Țîgu ~*, *Bóldu ~*, *Țuțúra ~*); *Țîgma din Macradîgu* (*Țîgma Macradîgului*); *Țîgma Babovîcului* (sinonime: *Țîgu ~ Țuțúra ~*); *Țîgma din Strîz* (*Țîgma Strîzilor*, Coza); *Țîgma din Vîrvu Alúnului* (Tulnici); *Țîgma Zémeni*. Toponimele de mai sus, înregistrate de noi în comuna Tulnici, desemnează toate vîrfuri ascuțite, înalte și stîncoase.

Informatorii din Vrancea nordică (com. Tulnici) — ciobanii și pădurarii în special — folosesc entopicul *țîgmă* pentru a desemna vîrfurile de acest fel și din Vrancea sudică, pe care localnicii le numesc altfel: *Țîgma Zîrzului* (pentru *Vîrfu ~*), *Țîgma Lápușului* (pentru *Vîrfu ~*), *Țîgma K'etrósului* (pentru *Vîrfu ~*), *Țîgma Mordánului* (pentru *Vîrfu ~*).

Dintre toponimele atestate în alte zone, și anume în zona subcarpatică de la nordul Vrancei, menționăm *Țîgmele* și *Între Țîgme* (înregistrate de Vlad Cojocaru în comuna Dărmănești, jud. Bacău) și cel de la Soveja, înregistrat de noi: „mă duc *în Țîgmâ* la Ț î ț u a".

Varianta **țîgnă** ne este cunoscută numai în funcție toponimică. Un act din 1922 menționează un „loc arabil cu pomi la locul numit *Țigna*, în hotarul comunei Poiana" [30]. Este, de fapt, același obiect geografic menționat deja în forma (*Pe*)*Țîgmă*. Adăugăm și *Fața Țîgnei* [sic!], atestată la 1923[31] — un sinonim pentru *Țîgna Spinéștilor*. În apropierea Vrancei, semnalăm *Piatra Țîgnei* „munte în estul comunei Gura Teghii, între muchea La Bradu și Bisca Roziliei" [32].

Cu înțelesul de „creastă ascuțită cu piatră pe ea", relevăm și varianta **țîgnă** la Văcăria, com. Herăstrău, iar în satul Nereju, cu acela de „vîrf ascuțit ca o țeapă". La Nereju există toponimul *Țîgna Zbóini* desemnînd „un vîrf

[30] Arhiva Judecătoriei Focșani, Fondul Judecătoria Năruja, *Dosare cu acte autentice*, vol. I, 1922.

[31] *Ibidem*, vol. II, 1923.

[32] Viorica Nebel, *Toponimia de pe valea Buzăului*, lucrare de diplomă ms., Iași, 1978, p. 47.

ascuțit ca un *șumburûș*; scobitură de deal", iar la Tulnici — *Țîgna Luncii* (*Strâjii*) AIV[33].

Alte variante ale apelativului sînt **țîgmnă** (ca și *tocma* > * *tocmna* > *tomna*), întîlnită de noi numai în satul Coza („a ajuns în vîrfu *țîgmni*; stă într-o *țîgmnă*"), **țîjmă** (poate prin apropiere de *hîjmă* ?) „vîrf de deal mai înalt" (Coza), folosită de vînători în contexte ca: „Hai în *țîjmă* la desiș!" și cu funcție toponimică în *La Țîjmî la Glóduri* „o fundație de teren [sic!], cu hățiș de brad; nu-i înalt, dar la vîrf se ridică ascuțit" (Coza) și **țîhmă** „vîrf ascuțit" (Galați, AILB).

Entopicele cu baza *țic-m-/țîc-m-*, *țig-m-/țîg-m-* sînt necunoscute dicționarelor noastre. Ele se racordează la o serie mai largă, bogat reprezentată în toată țara, cu baza *țic-/țîc-*, *țig-/țîg-*. DLR (ms) îl atestă pe *țic*, ca substantiv neutru fără plural cunoscut, cu circulație regională, avînd sensul de „vîrf ascuțit de deal sau de munte", a cărui etimologie nu este elucidată. *Țîc* a mai fost înregistrat de AILB în localitatea Gîrbova, jud. Alba, cu înțelesul de „creastă"; „muche de deal, grui". Ca toponim a fost notat de Eugen Tănase la Poiana Sibiului, *Țîcu Vîrtopului*, descris drept „capul de jos al vîrvului de unde locul se lasă tare la vale"[34]. Varianta *țigă* cu sensul de „vîrf slab rotunjit al unui deal" a fost notată în com. Greci, jud. Tulcea (AILB).

Este posibil ca apelativele românești să reprezinte elemente de substrat[35], descinzînd dintr-o bază i.-e. **stei-g/k-* „ascuțit", cu *s-* inițial mobil, la care se atașează, după A. Walde și J. Pokorny, av. *taēγa-* „ascuțit", neopers. *tēγ* „vîrf ascuțit, spadă", v. ind. *tējatē* „ascuțit", *tiktá-ḥ* „idem", gr. στίγμα „înțepătură, punct", got. *stiks* „idem", v. isl. *stikill* „extremitatea unui vîrf de munte" etc.[36]. Diftongul i.-e. *-ei-* pare să fi evoluat la *i* în dacică după I. I. Russu[37], iar după Vladimir Georgiev la *e* în daco-moesică și la *i* în albaneză, iar *t+i*, după lingvistul bulgar, ar fi dat *t'* în daco-moesică și apoi *s*, *z* în albaneză[38]. Chiar dacă reducerea diftongului nu ar fi influențat consoana *t-*, un **tik/*tig* putea da în românește *țic/țig*. Formele românești cu *-m-* pot fi raportate la aceeași bază i.-e., dezvoltată cu formantul *-m-*, ca în v. ind. *tigmá-ḥ* „ascuțit", gr. στίγμα deja citat, v. isl. *stikna* „a frige" (provenit din *steikja* „a pune în frigare") etc[39].

Discutînd în continuare derivatele românești ale entopicului, ne vom opri mai întîi asupra celor care s-au format cu sufixul augmentativ *-ău*. Ancheta indirectă a Institutului de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor din Iași (abreviat: AILI) relevă oronimul **Țiemău** în satul Iliești, com. Racova, jud. Bacău. Varianta **țîemău** are în satul Vinderei, jud. Vaslui, înțelesul de „vîrf de deal înalt și ascuțit" iar în *Lexiconul* lui Rotaru — Oprescu pe acela de „deal cu spinarea țuguiată și scurtă"[40]. Ca toponim, ne este semnalat de

---

[33] Anchetă indirectă efectuată de noi în Vrancea (AIV).

[34] Eugen Tănase, *Toponimia comunei Poiana Sibiului*, în AUT (Filologie), V, 1967, p. 14.

[35] Etimologia pe care o prezentăm ne-a fost comunicată de către Dragoș Moldovanu.

[36] Alois Walde și Julius Pokorny, *Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*, II, Berlin și Leipzig, 1927, p. 612 — 614.

[37] Vezi I.I. Russu, *Limba traco-dacilor*[2], București, 1967, p. 146.

[38] Vladimir Georgiev, *Albanisch, Dakysch-Mysisch und Rumänisch*, în „Linguistique balkanique", II, 1960, p. 14 — 16.

[39] Walde — Pokorny, *loc. cit.*

[40] Petre V. Rotaru și George A. Oprescu, *op. cit.*, s.v.

prof. Puiu Filipescu în com. Răchitoasa, jud. Bacău : *În Țîcmău la Dănițán*, desemnînd un deal ascuțit. Adăugăm și *Țîcmăul* „vîrf de deal" din com. Trifești, jud. Neamț[41] și *Pe Țîcmău*, oronim în com. Răcăciuni, jud. Bacău (AILI). Varianta **țienău** ne este cunoscută numai în funcție toponimică : *Pe Țienău la Dealul Crucii*, vîrf de deal în comuna Suharău, jud. Botoșani (AILI).

Mai răspîndită pare să fie varianta **țigmău**, pe care DLR (ms) îl atestă ca substantiv fără plural, circulînd în vestul Moldovei, cu înțelesul de „vîrf de deal". DM îl înregistrează tot ca „vîrf de deal sau de munte" și îl apropie, ca și Scriban, de *țiclău*. În comuna Priponești, jud. Galați, *țigmău* are înțelesul de „ridicătură înaltă, țuguiată în vîrful dealului, partea cea mai înaltă a vîrfului, partea cu care se termină vîrful în sus" (AILB), iar la Gîrceni, jud. Vaslui, pe acela de „vîrf de deal înalt și ascuțit" (AILI), „înălțime nu prea mare, dar cu vîrful ascuțit" (AILB). La Chilii, jud. Neamț, pare să însemne „o înălțime mai mare, izolată, lungă, cu spinarea lată, în formă de pod" (AILB), sens pe care îl semnalăm însă cu multă rezervă.

O altă variantă a entopicului este **țîgmău**, definit ca „vîrf de deal înalt și ascuțit" la Vinderci, jud. Vaslui (AILB). Ca toponim, ni-l comunică prof. Puiu Filipescu în forma *Țîgmăgu lu Drăgán*, deal ascuțit în com. Burdusaci, jud. Bacău. Se întîlnește și în Vrancea, definit ca „vîrf (ascuțit) de munte (acoperit cu zmeuriș) ; ț u h ă" ; „vîrf de deal cu bolovani ; ț î c l ă u", împreună cu toponimele : *Țîgmăul Redi* (sic !), *Țîgmăul Tișarului* (Tulnici, AIV) și în vecinătatea ei, anume la Dumitrești, cu înțelesul de „vîrf de deal, tot ascuțit, dar mai jos ca *țigma*" : „mă duc cu oile la poalele *țîgmăului* (sub *țîgmău*)". Un bătrîn din Reghiu (valea Milcovului) își amintea că se folosea deseori cuvîntul pe vremea tinereții lui : „am fost tocma-n *Țîgmău* ; am ajuns în dreptu *Țîgmăului*", dar n-a putut preciza pentru care munte din Vrancea foloseau răghienii această denumire. Posibil să fi fost Furul, pentru care le plăteau păltinenilor ca să poată face acolo doage.

Cu același sufix, de la varianta *țigmnă* s-a creat derivatul **țigmnău** „vîrf de munte ascuțit", folosit și ca toponim : *Țîgmnăul Ciutii*, *Țîgmnăul Geaminii* (Geamăna), *Țîgmnăul Scăricicî* (Tulnici, AIV).

Tot un augmentativ, de data aceasta cu sufixul *-an(ă)*, este derivatul **țieman**, atestat indirect de DLR (ms) doar în sintagma un *țicmăn de deal* (unde *-ă-* nu pare a fi altceva decît o greșeală de tipar a revistei citate) : „Numai ce răsări și boul cel năzdrăvan de după un *țicmăn* de deal" [42]. Tudor Pamfile notează și varianta **țieman** „deal cu spinarea alungită și ascuțită" [43], pe care noi o semnalăm cu funcție toponimică și cu formă de feminin într-un singur sat din Vrancea, Spulber : este vorba de *Țicmána*, numele unui vîrf de deal foarte ascuțit.

De remarcat frecvența mult mai mare a variantei, rezultată prin sonorizarea velarei, **țigmână**, pl. *țigméne*, în zona cercetată de noi, aceasta fiind folosită în mod curent în contexte ca : „ce mai *țigmană de deal* !" pentru un „deal ridicat, ascuțit" (Paltin) ; „uită-te-n *țigmana de piatră*" (Prahuda) ; „am găsit oile în *țigmana* aceea", adică „în cel mai ascuțit loc" (Vîlcani) ; „hotarul

[41] Gheorghe Băisan, *Toponimia comunei Trifești*, lucrare de diplomă ms., Iași, 1979, p. 120.

[42] „Sămănătorul", V, 1905, p. 128.

[43] Tudor Pamfile, *Mitologie românească. I. Dușmani și prieteni ai omului*, București, 1916, p. 392.

merge pînă-n *țigmana* ceea" (Prahuda); „sînt mai multe *țigmane* la noi" (Prahuda). Sensul entopicului, așa cum rezultă și din citatele de mai sus, este acela de „deal foarte ascuțit" (Podura de Sus); „vîrf foarte ascuțit, mai mic decît ț a n c u l " (Spulber); „un fel de deal cu piatră multă", „vîrf de deal cu stînci de piatră" (Tulnici, AIV). Informatorii din comuna Spulber afirmă că *țigmana* e un cuvînt mai vechi în graiul lor decît *țigmandău*, echivalentul său lexical. Ca toponim, *Țigmana* se întîlnește tot numai în satul Spulber (vezi mai sus: *Țîcmana*). Dominînd vizibil relieful comunei respective, ea este cunoscută deopotrivă și satelor din jur, dovadă sinonimele: *Múka ša Nánîi* (Vîlcani), *Țigmána Cătănóiului* sau *Țigmána Gavriloiéștilor* (Vîlcani), *În Deal la Țigmána* sau *Deálu Țîgméniĭ* (Podura de Sus).

Tot cu sufixul augmentativ *-ău* se formează de la *țigmană* derivatul **țigmanău** „vîrf ascuțit de munte", pentru care avem o singură atestare, la Tulnici: *Țigmanăul Gurguietii* (AIV).

Derivatelor semnalate mai sus li se adaugă încă unul, de mare circulație în toată Vrancea, înregistrat de noi cu multe variante, dar neatestat în dicționare și nesemnalat încă de vreo lucrare de specialitate. Este vorba de **țigmandău**, pl. *țigmandăuri, țigmandáne, țigmandáie, țigmandále*, în concurență cu o altă variantă, la fel de mult folosită: **țîgmîndău** (*țigmăndău, țîgmîndău, țimîndău*), pl. *țigmîndăuri, țigmîndáie*. Ancheta noastră indirectă îl relevă și pe **țihmandău** „munte de piatră, cu crăpături [?], ca o claie de fîn" (Tulnici). Deși baza este evidentă, formarea derivatului nu este prea clară. Ar putea fi considerat ca provenit din *țigmanău*, dar epenteza lui *-d-* nu se încadrează printre fenomenele cunoscute în astfel de contexte fonetice. Termeni precum *hajmandău* sau *popîndău*, care par formați în același fel, nu au fost clarificați sub aspect etimologic în DA și DLR, care se limitează la a trimite la *pop* și *hojmălău*. Finala *-dău* nu poate fi explicată ca un formant de origine străină, așa încît pare preferabil să ne gîndim la un fenomen analog „despicării" de care vorbea Sextil Pușcariu.

Cuvîntul este explicat în Vrancea sudică astfel: „vîrf de deal ascuțit ca o țapă"; „îi numai piatră, nu te poți sui acolo" (Nereju); „vîrf foarte ascuțit" (Lunca—Năruja, Paltin, Păvălari); „loc ascuțit, loc ț u h l ó s" (Nistorești); „deal ascuțit pe ambele părți, ț u h á n" (Nerejul Mic); „vîrful cel mai înalt al unui munte cu mai multe vîrfuri" (Verești-Herăstrău); „vîrf tot ascuțit, mai mic decît ț â n c u r i l e și ț ú h u r i l e și împădurit" (Carșochești — Spulber); „stîncă înaltă și ascuțită" (Văcăria); „loc ascuțit, pietros, pe care nu se urcă" (Paltin); „vîrf, punctul cel mai înalt al unui deal sau munte: urc tocmai pe *țigmandăul* muntelui" (Secătura Părosului). Cu înțelesuri asemănătoare circulă și în Vrancea nordică: „deal ascuțit"; „vîrf înalt și ascuțit"; „ridicătură înaltă și ascuțită ca G u r g u i e t a, fără pădure pe vîrf, cu piatră" (Coza); „vîrf de munte, sărac, care nu produce nimic, ascuțit: mi-a luat g o l u și m-a t'i t'i r i t [=m-a azvîrlit] tocma-n *țigmăndău*" (Tulnici); „vîrf de munte ascuțit ,care se ridică mai sus de celelalte vîrfuri cu care se îngemănează", „munte ascuțit" (Tulnici, AIV). Semnalăm și sintagma un *țigmîndău de piatră*: „Și la Condratu este un *țigmîndău de piatră*" (Coza).

Cît de viu este acest termen în graiul vrîncenilor ne-o demonstrează faptul că informatorii recurg adesea la el pentru a caracteriza mai bine vreun loc, reliefîndu-i, astfel, trăsătura esențială, anume aceea de a fi „ascuțit":

Képtu Úrsului — spre exemplu — ne este descris ca fiind *un țîgmîndău de deal* (Nereju), *Țuhanu* este „un *țîgmîndău* ascuțit"; *Pîrîul Țuhanului* izvorăște „de sub *țugmandăul* ascuțit" (Nerejul Mic); *Pe Kátrâ* este „un *țîgmăndău de munte*, înalt și, din loc în loc, acoperit cu iarbă, cu stînci înalte de 2—3m" (Văcăria); *Kíscu Magáruluí* „n-are *țîgmîndău*, că-i acoperit" (Coza); Pleașa „îi un d e l u i a n rotund, g o g o n e l, mai mult întins, nu-i *țîgmandău* ascuțit " (Năruja). Pentru a-i preciza cît mai clar înțelesul, informatorii îl compară adesea cu forme de relief asemănătoare, evidențiind diferența specifică: „*țîgmandăul* este mai ascuțit decît *țîgna*" (Văcăria); „e mai înalt ca *țîgma* și-i neproductiv" (Tulnici). Este folosit frecvent în fraze ca: „s-a suit în *țîgmîndăul* dealului" (Nistorești); „te-ai dus la mama dracului în *țîgmandăul* ala" (Vîlcani); „cînd să mă mai duc în *țîgmandăul* cela ?" (Paltin); „uită-te-n *țîgmandăul* cela nant" (Tulnici).

Încercînd să-i stabilim aria geografică, constatăm că Vrancea pare să fie, de fapt, un centru de „iradiere" a acestui termen, deoarece nu-l găsim decît în zonele imediat vecine. Cu sens și formă asemănătoare l-am notat în satele de pe Valea Milcovului: „*țîgmăndăul* este o muchie ascuțită" (Reghiu); „un vîrf ascuțit și mai înalt ca oricare deal sau munte" (Andreiașul de Jos); „vîrf ascuțit, cu un perete abrupt" (Reghiu). Un informator din Larga — Mera ne preciza că „*țîgmandăul* este un vîrf înalt, cel mai înalt din toate, și-i izolat. Este pietros la vîrf, ascuțit pe toate părțile: n-are nici o parte s t r e ș î - n u á s â; nu-i ca t' i t' i ț á n a sau ț ú h a, care au și o parte o v á l n i c ă". L-am întîlnit și aici în contexte ca: „hai în deal la *țîgmandău*, cînd a ń e z ă s c oile"; am văzut caprele în *țîgmandăul* cela (Reghiu); „mă urc pe *țîgmandău*"; „stau în *țîgmandăul* ăla" (Reghiu); „măi, ce *țîgmandău* ascuțit!" (Larga).

În comuna Dumitrești, cuvîntul *țîgmandău*, pl. *țîgmandăuri* înseamnă „cel mai înalt vîrf al unui munte înalt, cu mai multe vîrfuri". Un bătrîn din Pituluța și-l amintea doar din armată, cînd era folosit de mocani în contexte narative ca: „mergea calare pe-un *țîgmandău* de deal". Este cunoscut și folosit și la Soveja, deci tot în imediata vecinătate a Vrancei, și tot cu înțelesul de „vîrf ascuțit": „mă sui în *țîgmandăul* ăla"; „tocma-n *țîgmîndăul* cela găsești vacile". În com. Rugințești îl întîlnim alături de alt termen specific Vrancei, *titila*, cu același sens de „vîrf foarte ascuțit" (comunicat de I. Lepădatu din Adjud). Semnalăm și forma feminină, mai puțin răspîndită, **țîgmandă**, refăcută de la pl. *țîgmandăle*: „stîncă înaltă și ascuțită" (Paltin); „vîrf ascuțit, unde nu poți urca nici cu sufletul: «uită-te tocma-n *țîgmandaua* aia»" (Negrilești).

Cu funcție toponimică, entopicul apare frecvent doar în oronimia Vrancei nordice (bazinul superior al Putnei): *Țîgmîndăuu Căsuláta* (sinonim: *Țîgma Căsuláti*), care „îi numai stîncă; vîrf înalt, gol, ca o căciulă țuguiată, izolat; nu se poate nimenea urca pe el" (Coza); *Țîgmîndăițele Zémeni* (sinonime: *Kétrele* (*Kátra*) *Zémeni*, *Țîgma Zémeni*), unde la vîrf sînt două ț î u r i î n g e m ă n a t e" (Coza); *Țîgmandăuu Tvisáru Mic*, un „vîrf ascuțit stîncos" (Coza); *Țîgmîndăuu Tisáruluí Máre*; *Țîgmîndăuu de la Kátra Uscátă*, un „vîrf ascuțit ca o țapă, nu se poate urca nimenea pe el; îi cel mai ascuțit *țîgmandău*" (Coza); *Țîgmandăuu Róibului* (*Țîgmandăuu de la Róibu*) „vîrf gol, ascuțit ca o căciulă; este singurul pe care, cu greu, te poți urca"

(Coza); *Ţîgmîndắu de la Gurguiéta* „vîrf ascuţit unde se află stîncile alea cu căciuli în cap" (Coza); *Ţîgmîndắu Zîdáru* (*Ţîgmîndắiele Zîdárului*) „are mai multe căciuli numai cu piatră" (Coza); *Ţîgmîndắu Văcăríi* „stîncă înaltă de n-o poţi lovi nici cu glonţul" (Coza); *Ţîgmăndắu Măguri* (*Ţîgmăndắu Măgurîci*), *Ţîgmăndắu Cîrligului* „o pădurică mai înaltă", *Ţîgmăndắu Skítului* (Vidra); *Ţîgmandắu Súti*, *Ţîgmîndắu Tunéluluí*, *Ţîgmîndắu de la Ulúcu lu Rắşcu*, *Ţîgmîndắu Kúzului*, *Ţîgmîndắu Kíscu lu Tyáder*, *Ţîgmîndắu Hultănăríia*, *Ţîgmîndắu Zburătúra* care sînt, toate, vîrfuri ascuţite şi stîncoase în Vrancea, bazinul Putnei. Ca şi în cazul entopicului *ţîgmă*, constatăm că şi pe acesta informatorii îl folosesc pentru a desemna vîrfuri ascuţite ale munţilor din bazinul Zăbalei, pe care noi nu le-am înregistrat ca atare şi acolo: *Ţîgmandắu Kétrósului* pentru *Vîrfu ~*; *Ţîgmandắu de la Scắrile lui Vódă*, care nu este numit astfel de către localnici.

Pentru valea Milcovului, semnalăm *Ţîgmandắu* (*La Ţîgmandắu*, *În Deal la Ţîgmandắu*), care este „dealul cel mai înalt, care vine mai împrelungat, mai înalt decît *ţîgmăura* şi ascuţit ca o căpiţă, de unde se văd toate satele: Ursoaia, Răiuţ, Farcăşu, Reghiu"; „munte înalt, adunat, ascuţit; are numai doi metri lăţime în vîrf" (Reghiu). Şi tot pe valea Milcovului, *Ţîgmandắu Răiúţului* „vîrful cel mai înalt şi ascuţit al Răiuţului, fără trecere pentru picior; piatră ascuţită, pe care nu creşte nimic" (Pituluşa). „Cînd vezi zăpadă pe *Ţîgmandắul Răiuţului* ştii că vine bruma" — spun cei din zona Milcovului, care s-au obişnuit să-l folosească drept indicator meteorologic.

1.2. Ţiu(ă), ţîu(ă)

Printre termenii oronimici care au în Vrancea sensuri necunoscute dicţionarelor, se numără şi **ţîu**, pl. *ţîuri*, care circulă aici în special cu înţelesul de „cel mai ascuţit loc; ridicătură ascuţită pe un deal sau munte" (Nereju); „vîrf de deal ascuţit ca o ţeapă" (Văcăria, Spulber); „stîncă ascuţită care iese din coasta abruptă a unui munte" (Spulber); „vîrf stîncos, izolat, stîncă singuratică, înaltă şi ascuţită, pe care nu se poate urca" (Nereju); „ceva ascuţit: *în ţîul* ăla" (Vîlcani). El este deopotrivă cunoscut şi folosit şi în Vrancea nordică: „vîrf de piatră foarte ascuţit; stîncă cu vîrf ascuţit" (Poiana); „vîrful muntelui, ascuţit ca o suliţă înaltă" (Coza); „vîrf stîncos şi ascuţit" (Păuleşti, Hăulişca); „partea ascuţită a unei stînci" (Coza); „vîrf de munte din piatră sau o ridicătură ascuţită de teren", „vîrf ascuţit de munte foarte înalt" (Tulnici, AIV); *„în ţîu"* adică „în vîrful ascuţit al muntelui" (Tulnici); *ţîul dealului* sau *muntelui* „vîrful cel mai ascuţit al unui deal sau munte, cel mai proeminent" (Secătura Părosului).

La fel de cunoscută şi folosită în toată Vrancea este sintagma *un ţîu de piatră*, prin care se înţelege, în general, o „stîncă înaltă şi ascuţită" (Paltin). „Muntele care-i ascuţit — ni se spune la Tulnici — şi pietros, îi *ţîu de piatră*, n-are pădure". Este folosită în contexte ca: „uite ce *ţîu de piatră*" ! — pentru un vîrf foarte ascuţit. Apelativul circulă şi în expresia „şi-a luat lumea-n cap şi-a *plecat în ţîul muntelui*" (Paltin), sau serveşte la descrierea altor forme de relief: „în *stanul* ăla de piatră, adică în *ţîul* ăla, stîncă dreaptă şi înaltă" (Coza); „gurguiul este un *ţîu*, un mamelon, o ridicătură abruptă dintr-un teren" (Tulnici). Vîrful *Geamănă* reprezintă „două *ţîuri de piatră*-ngemănate" (Tulnici); *Gurguiéta* „îi numai piatră, vîrf înalt ascuţit, are numai *ţîuri*" (Tulnici); *Stîrnína* are *„ţîuri de piatră* pe muchie" (Năruja); *Tvitviráiu Zburătúri* „îi

numai *ţîuri* la vîrf" (Coza). Notăm şi sintagma : *boldul ţîului* adică „cel mai ascuţit loc".

Cu aceeaşi semnificaţie îl găsim şi pe valea Milcovului. La Pituluşa, *ţîu*, pl. *ţîuri* înseamnă „vîrf stîncos, fără pădure pe el" : „urcă-te-n *ţîul* ăla şi de-acolo poţi privi în jur". Întîlnim şi aici înţelesul de „piatră ascuţită pe un vîrf de deal", sintagma *ţîu de piátră* desemnînd, ca şi în exemplele anterioare, „o piatră cu vîrf ascuţit, o stîncă care merge în *ţîuri*, adică o stîncă pe deal cu colţuri în sus". Cu înţeles asemănător este şi la Reghiu : „vîrf ascuţit de piatră ; stîncă ascuţită tare, numai pasărea stă pe ea". La Andreiaşul de Jos — ne-au precizat informatorii — „sînt *ţîuri* de 10—15 m înălţime". Şi tot ca „vîrf ascuţit de piatră" l-am notat în com. Ghilenţa, jud. Covasna.

La fel ca şi *ţîgmă*, care prezintă fenomenul velarizării lui *i*, tot aşa şi *ţîu* presupune o formă iniţială **ţiu**, pe care n-o găsim în Vrancea decît toponimizată : în suretul unui document din 1646 se întăresc cumpărăturile făcute de Matei Basarab de la răzeşii din Soveja şi anume „...partea Ungureanului, bătrîn din Săliştea Sovejiei, însă pe pîrîul Dobromiriei, pe unde să împreună cu locul domnesc pîn la *Ţiua*" [44].

Cît priveşte forma *ţîu*, ea este bine reprezentată în special în toponimia Vrancei nordice : *Ţîgu T'isárului* „deal înalt, ca o căciulă ascuţită la vîrf" (Coza) ; *Ţîgu Arişgóii* „vîrf foarte ascuţit ; se formează gros de la bază şi se ascute la vîrf, unde are cam 50 de metri înălţime" (Coza) ; *Ţîgu Condrátului* „vîrful cel mai înalt şi mai ascuţit al Condratului (60—70 metri)" (Coza) ; *Ţîgu Zburătúri* „vîrful cel mai înalt, pietros; se ridică sus, ascuţit, cam 60—70 de metri înălţime ; îi mai înalt ca *Ţîrţîdăgu Zburătúri*" (Coza) ; *Ţîgu Zbóini* (e vorba de *Zboina Neagră*, com. Tulnici) ; *Ţîgu T'ikértului* (Coza) : *Ţîgu Gurguiéti* (Coza) ; *Ţîgu Muşátului* (Coza) ; *Ţîgu Macradîgu* (sinonim : *Ţuţúra Macradîgu* (Coza) ; *Ţîgu Babovîşului* (Coza) ; *Ţîgu Păstări* (Coza) ; *Ţîgu din Vîrvu Alúnului* (Coza) ; *La Ţîgu din Strûz* (Coza) — toate denumind vîrful cel mai înalt şi mai ascuţit al munţilor respectivi. Adăugăm şi *Ţîgu Kúţi*, pe care un pădurar din Bolotești l-a auzit la sovejeni.

Exemplificările informatorilor din această parte a Vrancei se fac şi cu toponime care denumesc vîrful cel mai ascuţit al munţilor din Vrancea sudică, pe care noi nu le-am înregistrat în această formă : *Ţîgu Lăcăgúţului* „partea cea mai înaltă şi mai ascuţită a Lăcăuţului", munte în hotar cu jud. Covasna (Coza) ; *Ţîgu Górului* (Coza) ; *Ţîgu Mordánului* (Coza). Probabil la *Ţîgmana* din satul Spulber s-a referit un informator din Voloşcani cînd ne-a vorbit despre un munte din această zonă care s-ar numi *Ţîgu*. Fac excepţie doar *Ţîgu Kátra Bézî* şi *Ţîgu Vîrfu Penteléu* pe care le-am notat şi la Nereju. Mai adăugăm, tot pentru Vrancea din sud, *Ţîgu Petrósului* „vîrf ascuţit, fără nimica pe el" şi *Ţîgu Nişîni* „ridicătură ascuţită, fără nimic pe ea ; se vede cu zăpadă din satul Pituluşa, cînd e senin", toponime notate de noi în comuna Broşteni, pe valea Milcovului. Consemnăm şi pentru jud. Covasna (com. Ghilenţa) toponimele care au la bază acelaşi entopic : *Ţîgu Iacăgului* „dintr-un pîrîu mare se ridică un munte înalt, care se ţuguiază ca o claie înaltă" (Coza) ; *Ţîgu Pîrăgului*, *Ţîgu Zĕrni*, denumiri ale unor vîrfuri foarte înalte şi ascuţite.

S-a toponimizat, de asemenea, şi forma feminină a entopicului *ţîu*. Pe hotarul nordic dintre Soveja şi Tulnici se află *Ţîga*, numită şi *Ţîga Máre*

[44] A. Sava, *op. cit.*, vol. I, p. 13.

„vîrf mai ascuțit ca un *țiu de tîrnăcop*" ; „munte ascuțit cu stîncăraie la vîrf" — denumire folosită mai ales de sovejeni : „uite la *Ţîua*, ce ceață este !" ; „s-a întunecat pe*Ţîua*, se schimbă vremea !" I se mai spune și *Ţîua Neágră* pentru că „are pădure de brad, care pare neagră de departe ; la vîrf îi numai cheie, numai bolovani și osul iepurelui" ; „se distinge dintre toate celelalte vîrfuri" (Soveja). Notăm apoi *Ţîua Golășâ*, despărțită de *Ţiua Mare* printr-o curmătură. Denumirea este considerată de cei din Tulnici „sovejenească" : „are pădure ; probabil a avut un gol care s-a împădurit" (Tulnici). „Mă duc la *Ţîua Golașă* la zmeură" ; „a ajuns în vîrful *Ţîi Golășă*" (Soveja). I se mai spune și *Ţîua Nícî* de către sovejeni, dar *Kíua Nícâ* de către tulniceni.

Entopicul *țiu* stă — credem — și la baza toponimului *Țiuoara*, atestat în 1928 la Răcoasa[45].

Sub aspect etimologic, *țiu(ă)/ţiu(ă)* se poate racorda la apelativele din prima serie prezentată ca derivat de la baza i.-e. **stei-* cu formantul semiconsonantic *-u-*. Urmat de o vocală sonantă, acest *-u-* ar fi trebuit să se consonantizeze, ca în cazul lat. *stiva*, despre care A. Walde și J. Pokorny presupun că ar putea proveni dintr-un **stei-uā*, comparabil cu v. ind. *tivra-h* „ascuțit" [46]. Pentru ca în românește să fie o formă cu *-u-*, ar însemna să admitem că forma masculină a fost cea primară, iar cea feminină s-a dezvoltat ulterior.

1.2.1. Ţif, ţîf(ă), ţîflă (ţîlfă), ţîflă (ţîflu) *și derivatele lor*

Ca și entopicele precedente, **ţîf**, pl. *ţîfuri* se adaugă termenilor care conservă un sens topografic necunoscut dicționarelor sau lucrărilor de specialitate. În această formă, apelativul are o frecvență foarte redusă, fiind întîlnit de noi doar în funcție toponimică. Este vorba de *Ţiful*, pe care MDG[47] îl menționează ca nume de sat și comună pe valea Pîrîului *Ţiful*, în fostul județ Fălciu. Ca entopic, este semnalat numai într-o singură localitate, Petrova, jud. Maramureș, unde *ţîfă* înseamnă „vîrf ascuțit ca un ţîmburuș" (AILB).

Mult mai răspîndită este varianta **ţîf**, pl. *ţîfuri*, care are în Vrancea un sens oronimic bine precizat, anume acela de „piatră înaltă, ascuțită ca o săgeată ; mai înalt decît un ţîu" (Nereju) ; un *ţîf de munte* înseamnă la Negrilești „un vîrf foarte ascuțit, cu piatră pe el, pe care nu crește nimic : sînt numai *ţîfuri de piatră* la Lepșa", „vîrf de munte", „o prăpastie cu vîrful ascuțit", „o formă de piatră mai ascuțită față de celelalte" (Tulnici, AIV). L-am întîlnit, cu aceeași semnificație, pe valea Milcovului : „stîncă goală, fără nimic pe ea, ascuțită, pe vîrful unui deal : «am văzut o căprioară pe *ţîfu* ăla de stîncă»" (Broșteni). La Pitulușa *ţîful dealului* înseamnă „vîrf ascuțit de deal cu iarbă pe el, ţîgmău ră". Un informator din Reghiu ne precizează că se spune *ţîf de piatră* la vîrful unei stînci „numai dacă-i înalt, înalt și nu te poți urca pe el ; e mai înalt și mai ascuțit decît *ţîul*". Ca toponim, menționăm *Ţîful Condratului* (AIV) și *Ţîfa*, numele unui munte între Prelucile Cerbului și Dealul Bradului, înregistrat de Dragoș Moldovanu în com. Cîrlibaba.

Consemnăm, în continuare, varianta **ţîflă**, care s-a putut forma de la *ţîfă* prin „despicarea" lui *f* în *fl* (cf. *ţic>ţiclă, ţiclui* ; *pic>piclui* ; *ţig>ţiglă*,

[45] Arhivele Județătorlei Focșani, Fondul Judecătoria Vidra, *Registrul de proprietăți*, 1926 — 1935.

[46] Walde—Pokorny, *loc. cit.* Vezi nota 35.

[47] MDG, IV, p. 675.

țiglui). Încercînd să-i stabilim răspîndirea teritorială în funcție de datele de care dispunem în momentul de față, constatăm că entopicul *țiflă*, cu înțelesul de „vîrf ascuțit al unei înălțimi", „vîrf ascuțit ca un țumburuș", este atestat aproape pentru toate regiunile țării: Moldova (Coverca — Suceava ; Stejarul — Neamț ; Dragomirești — Vaslui ; Tulnici — Vrancea), Dobrogea (Sarinasuf, Greci — Tulcea) ; Muntenia (Pietroșița — Dîmbovița, Valea Mare — Argeș), Oltenia (Strejești — Balș, Braneț — jud. Olt, Gornovița — jud. Mehedinți), Banat (Moldova Nouă, Șușca din jud. Caraș-Severin), Transilvania (Densuș — Hunedoara, Teiuș din jud. Alba) (AILB). Termenul este semnalat și în sud-vestul Orăștiei pentru a indica un vîrf ascuțit, cu precizarea că este „mai rar folosit" [48]. Cu funcție toponimică, notăm *Țifla* la Fărcașa, *Vîrful Țiflei*, munți din jud. Suceava[49] și, respectiv, de lîngă Piatra Neamț[50] și *Țifla Corbului*, „pisc" în jud. Muscel[51]. Adăugăm tot aici și varianta, rezultată prin metateză, **țilfă**, care are la Săcele și la Ucea de Sus (jud. Brașov) același înțeles, de „vîrf ascuțit ca un ș u m b u r u ș", iar la Dragosloveni — Vrancea pe acela de „vîrf ca o căpățînă" (AILB).

Țiflă, pl. *țifle*, formă rezultată din velarizarea lui *i* la *î*, o depășește pe precedenta sub aspectul frecvenței și extensiei în spațiu. DLR (ms.) o consemnează cu înțelesul cel mai cunoscut, de „vîrf (ascuțit) de deal sau de munte, pisc", și-i stabilește aria în Muntenia, Moldova, Bucovina, Transilvania (la care vom adăuga și Oltenia și Banatul), fapt care poate fi interpretat ca un indiciu al unei vechimi considerabile în limbă. Adăugăm alte glose ale entopicului *țiflă* : „movilă mică" [52] ; „înălțime mijlocie cu pante ușor de urcat" (Predeluț — jud. Brașov ; AILB) ; „vîrf ca o căpățînă" (Bicaz — jud. Neamț ; AILB) ; „culme de deal pietroasă, ascuțită și neîmpădurită" [53] (la Rupea) ; „loc înalt pe care abia te poți sui" [54] (Hunedoara) ; „bîtcă ceva mai mică decît ț î c l ă u l" [55] (nord-vestul Moldovei); „ridicătură înaltă și țuguiată în vîrful dealului, partea cu care se termină vîrful în sus" (Fărcașa — jud. Neamț ; AILB) ; „înălțime nu prea mare dar cu vîrful ascuțit" (Corbeni — jud. Argeș ; AILB). Alte glosări sînt evident eronate, explicabile însă prin fenomenul „resemantizării" unor toponime[56] : „pantă domoală și îngustă prin pădure" (sud-vestul Transilvaniei, cf. DLR ms.) ; „fundul văii, locul înfundat de unde începe o vale" (Bolvașnița, jud. Caraș-Severin; AILB). Ca toponime menționăm : *Țifla Mare* și *Țifla*, dealuri în Hațeg[57] ; *Țîfla* sau *Vîrvu Țîfli* „vîrf ascuțit" (pe care informatorii îl descriu astfel : „mai multe picioare de munte se strîng acolo într-un vîrf înalt, într-o *țiflă*" ; „i-un vîrf ascuțit ca o *țiflă* cu mai multe creste"), *Țîfla Comórii*, *Țîfla Rúncului*, *Țîfla pe Pîrîu Pînti*,

[48] B. Vulcu, *Termeni geografici de origine populară în împrejurimile Orăștiei*, în „Terra", II, 1970, nr. 4, p. 79.

[49] MDG, IV, p. 675.

[50] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 14.

[51] MDG, IV, p. 675.

[52] Petre V. Rotaru și George A. Oprescu, *op. cit.*, s.v.

[53] Ion Dumitru Popescu, *Glosar regional*, LR, X, 1961, p. 576.

[54] Romulus Todoran, *Mic glosar dialectal alcătuit după două manuscrise din Biblioteca de la Blaj din 1887*, Cluj, 1949, s.v.

[55] I. Teodorescu, *O samă de cuvinte*, în ȘEZ. II, 1893, p.166.

[56] Mai pe larg despre aceasta în comunicarea lui Dragoș Moldovanu *Un fenomen ignorat în anchetele dialectale : resemantizarea toponimelor*, susținută la cel de al III-lea Simpozion național de dialectologie de la Iași, octombrie 1984.

[57] Ovid Densușianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 66.

toate vîrfuri foarte ascuțite în com. Borca, jud. Neamț ale căror nume ne-au fost comunicate de Lucia Tanco. Adăugăm *Țîfla Beucei* (com. Pîngărați, jud. Neamț; AILI).

Cu înțelesuri asemănătoare circulă varianta cu metateză, **țîlfă**: „o mare ridicătură de pămînt în mijlocul unui șes" [58] (Muscel); „movilă răzleață, deal izolat, boltit" (Mălureni — jud. Argeș; AILB); „vîrf de forma unui coltuc" (Codlea — jud. Brașov, Corbeni — jud. Argeș; AILB); „un dîmb, o colină mai ascuțită" (Moieciu — jud. Brașov; AILB); „movilă mică" [59] (Moldova), „ridicătură mare și ascuțită la vîrf (Poiana Mărului — jud. Brașov; AILB); „vîrf ascuțit" (în special în jud. Brașov și Argeș; AILB). Cu înțelesul din urmă l-am înregistrat și noi la Negrilești în Vrancea nordică și la Soveja: „a scăpătat *țîlfa dealului*"; „vara stau în *țîlfa dealului*". *Țîlfa* este semnalată ca toponim în com. Rucăr, jud. Argeș [60].

Pentru forma de masculin **țîflu**, pl. *țîfluri*, consemnăm sensul „ridicătură ascuțită, mai ascuțită decît un mușuroi", pe care l-am auzit la un singur informator în cătunul Văcăria, com. Nistorești. Frecvența acestui termen este foarte redusă, aceasta fiind singura atestare de care dispunem.

Sub aspect fonetic, apelativul *țîf* se explică fără dificultăți de la *țiu* (cu *-u* consonantizat :**țiv*). Varianta neatestată o putem presupune pe baza apelativelor **țivercică** „vîrf de deal de unde se deschide o perspectivă mai îndepărtată" (Sîngeorz-Băi) [61], probabil derivat de la un **țivură*, sg. refăcut de la tema de pl. **țiv-uri*; * **țîvleică** (cf. *Arsura de la Țîvleică*, în jud. Mehedinți) [62], simetric cu *țîfleică* (pe care îl vom prezenta ceva mai departe); **țeve** „dîmb mai ridicat" (Corbi — jud. Brașov; AILB), probabil tot un sg. refăcut de la pl. **țive*.

Luînd în discuție derivatele care-l au la bază pe *țîf*, ne reținem atenția, mai întîi, augmentativele în *-an*: **țîmfan** (de la *țîf*) „vîrf ascuțit" (Codlea — jud. Brașov; AILB) unde *-m-* se explică prin anticiparea elementului nazal din sufix; **țîflan** (de la *țîflă*), localizat de DLR (ms) în nordul Transilvaniei, cu sensul de „vîrf (ascuțit) de deal sau de munte, pisc"; „stîncă ascuțită"; „loc înalt (ascuțit), deal ridicat, mai înalt decît celelalte din jur, sau deal mic, de formă conică; ridicătură de pămînt, movilă". Adăugăm și pe **țîlfán**, mai puțin răspîndit, care are la Fundata — jud. Brașov înțelesul de „vîrf stîncos izolat, o stîncă singuratică, pe care nu se poate urca" (AILB), iar în jud. Olt pe acela de „partea piezișă a unei creste" [63]. Ca toponim este semnalat de D. Loșonți în satul Recea — jud. Brașov: *Țîlfánu Babii* (alături de sinonimele: *Țurțánu* ~, *Țulfánu* ~ și *Țîlțánu* ~), desemnînd un „țanc înalt, înalt" [64].

Țîflíc este un derivat diminutival de la *țîflă*+suf. *-ic*, localizat de DLR (ms) în com. Seini — Satu Mare, cu înțelesul de „vîrf conic de deal sau de mun-

---

[58] C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, Cîmpulung, 1901, p. 80.

[59] D. Furtună, *Vremuri înțelepte. Povestiri și legende*, București, 1913 (glosar).

[60] Constanța Bărboi, *Toponimia comunei Rucăr*, teză de doctorat ms., București, 1979, p. 224.

[61] Ștefan Pașca, *Glosar dialectal alcătuit după materialul cules de corespondenți din diferite regiuni*, în AAR (Lit.), s. III, t. IV, 1928, s.v.

[62] Ion M. Ungureanu, *Elemente toponimice din nord-vestul Olteniei (jud. Mehedinți)*, teză de doctorat ms., București, 1979, p. 95.

[63] Cf. *Termeni geografici de origine populară din jud. Botoșani, Olt, Teleorman*, în „Terra", I, 1969, nr. 6, p. 70.

[64] D. Loșonți, *Țuț, țuță și derivatele lor*, în SCL, XXXI, 1980, p. 90.

te". Entopicul stă la baza toponimului *Obcina Ţiflicului*[65], în munţii Ceahlău. Tot din seria derivatelor lui *ţiflă*, de data aceasta cu suf. *-eică*, este şi ţifléica, pl. *ţifléici*, atestat din 1715 : „din vărvul Măgurii printr-o *ţifleică* drept în vale spre Straja" [66]. În localitatea Cîmpulung Moldovenesc, la care se referă documentul menţionat, termenul are înţelesul de „dîmb ascuţit sau piatră ascuţită" (comunicat de Dragoş Moldovanu). R. Todoran[67] îl consemnează în Haţeg cu sensul de „coastă prăpăstioasă, rîpă", singurul reţinut de DLR (ms.). Ca toponim, exemplificăm doar cu oronimul *Ţifleica* din com. Pîngăraţi, jud. Neamţ (AILI).

Varianta **ţefeleică** însemnînd „vîrf ascuţit" [68] (Rucăr) stă la baza toponimului *Ţefeleica*, semnalat şi de MDG, cu sinonimul *Ţiefeloaga*, ca „masiv între rîul Argeşului şi rîul Dîmboviţa" [69]. Pare să fie o apariţie accidentală, cele două surse indicate fiind singurele care o atestă. Variantelor de mai sus li se adaugă şi **ţîfléică**, pl. *ţîfléici*, pe care am notat-o la Văcăria, com. Nistoreşti, cu înţelesul de „vîrf ascuţit". Termenul este folosit mai ales de vînători, în contexte ca : „tu le duci la *ţîfleică*" ! — prin care se repartizează, în cadrul vînătorii, vîrful unei *ţîfleici* celor mai mici de statură „ca să bată cu arma în amîndouă părţile". Cu funcţie toponimică, semnalăm doar *La Ţîfléică la Pásăre*, deasupra Herăstrăului şi *Ţîfleica* de la Tişiţa Mare (Tulnici, AIV). În afara Vrancei, a mai fost înregistrată în localitatea Boiţa, jud. Hunedoara, însemnînd „vîrf ascuţit ca un ţumburuş" şi „ridicătură mare, înălţime nu prea mare [sic !]" la Bălăceana — jud. Suceava (AILB). Cu înţelesul de „ridicătură ca un stog, pietroasă, în coasta dealului", *ţîfleică* mai este consemnată de Dragoş Moldovanu în localitatea Ostra — jud. Suceava, şi cu acela de „pisc pe care cobori în vale" în localitatea Capul Cîmpului (acelaşi judeţ), unde se întîlneşte şi toponimul *Ţîfléica Rúnculuí*. Menţionăm şi sintagma o *ţîfleică de piatră* în com. Pîngăraţi, jud. Neamţ şi *Ţifloaia*, de la *ţîflă* + *suf.* augmentativ *-oaie*, oronim la Satul Mare, jud. Suceava (AILI).

1.2.2. Ţuh(ă) *şi derivatele lui*

Termenul geografic ţuh, necunoscut dicţionarelor sau lucrărilor de specialitate, a fost înregistrat de noi în Vrancea, în comuna Spulber, cu înţelesul de „vîrf ascuţit al unui munte, cu piatră multă". *În ţuh* înseamnă în graiul local „în vîrful cel mai înalt al unui munte" (Carşochești — Spulber). Informatorii ne-au precizat că *ţuhurile* sînt locuri foarte ascuţite şi împădurite, unde nu ajung decît animalele sălbatice. Un informator din Reghiu ne-a confirmat sensul de „vîrf ascuţit" pe care-l auzise în Vrancea : el îşi aminteşte că, în Nereju fiind, a auzit, cu ani în urmă, exprimări ca „la *ţuhul* ăla nu poţi să ajungi". *Ţuhuri* — ni s-a precizat în continuare — sînt pe Pietrosul şi aproape de Lăcăuţi. Termenul este mult uzitat şi serveşte, de asemenea, la descrierea altor locuri. Astfel, *Crestătura Şoimăriei* este „o trecere foarte îngustă printre două *ţuhuri*". Mai răspîndită este forma feminină a entopicului, **ţuhă**, pl. *ţúhe* „vîrf ascuţit, fără nimic pe el" (Paltin) ; „rîpă, ridicătură înaltă,

[65] Ioan Stănescu, *Masivul Ceahlău. Studiu fizico-geografic*, în vol. *Cercetări în geografia României*, Bucureşti, 1980, p. 58.

[66] T.V. Ştefanelli, *Documente din vechiul ocol al Cîmpulungului Moldovenesc*, Bucureşti, 1915, p. 25.

[67] Romulus Todoran, *op. cit.*, s.v.

[68] Constanţa Bărboi, *op. cit.*, p. 224.

[69] MDG, IV, p. 599.

loc ascuțit" (Vîlcani); „vîrf foarte ascuțit, loc *țuhlós*"[70] loc foarte înalt și ascuțit: «te uiți în toate părțile din *țuha* aia»" (Spulber); „loc u r i ș ó s, f u m e d ó s, întunecos, ascuțit tare; urci ca pe pereți" (Spinești); „îi f u m e d é n i e mare" (Păulești)[71]. Circulă în expresii ca: „uită-te-n *țuha* aia" (Vîlcani); „suie-n *țuhă*" (Paltin). „Într-o *țuhă* înaltă" însemna la Tulnici, după un informator de 80 de ani, „într-un vîrf de munte, cel mai înalt", „într-un *țigmău*", aceasta fiind singura atestare cu sens oronimic a entopicului găsită de noi pînă acum în această parte a Vrancei. În comuna Tulnici, *țuhă* prezintă și o evoluție semantică destul de obișnuită în astfel de cazuri, în sensul că elementul esențial al noțiunii, acela de „vîrf de munte ascuțit", este substituit printr-o caracteristică complementară, „pădure care crește sub vîrfurile stîncoase" (cf. *munte* „codru, pădure"). Și cum condițiile geografice sînt neprielnice, *țuha* cu noul sens desemnează doar „un fel de n u i e l i ș, un m ă r u n ț i ș de pădure, hățișul unei c ă c i u l i, unde nu se poate intra: are ț î i é r e [=adăpost, culcuș] ursii și mistreții acolo"; „t ă r i ș, pădure încîlcită tare, unde nici cîinii nu pot pătrunde" (Coza). O lege nescrisă a celor nevoiți să rămînă în munte este ca „ziua să stea în l i m p e z i ș, iar noaptea să se bage în *țuhă*, cînd vînatul iese la mîncare". La Coza am înregistrat și o variantă accidentală **țúhlă**, pl. *țuhle*, care se explică prin același fenomen de „despicare" (cf. *țiclă, țiglă, țiflă* etc.), avînd un înțeles identic: „hățiș des unde nu poate să pătrundă nimenea". Cu același sens circulă *țuhă* și în jud. Covasna (com. Ghilența).

Pe valea Milcovului entopicul este folosit și cu înțelesul de mai sus, „desiș; copaci tineri": „n-am putut trece prin *țuhă*" (Pituluța) dar, mai ales, cu acela de „rîpă înaltă, cu o pantă abruptă, cu mărăcini, ascuțită la vîrf, cu piatră și pe cealaltă parte cam o v a l n i c ă [=cu pantă dulce]" (Larga — Mera); „rîpă înaltă, g î n j a t ă, greu de urcat, h ă l ă c i u g ă, t i h a r a i e, grohotiș" (Arva); „rîpă drept în sus, versant abrupt, mai mică decît ț u g m a n d ă u l": „mă urc pe *țuhă* în sus și pe urmă o iau pe ț î g m a n d ă u" (Reghiu); „rîpă urîtă, cu cătină, cu curpeni"; „a intrat vaca-ntr-o *țuhă*" (Andreiașul de Jos). Singura atestare a *țuhei* („vîrful ascuțit al unei înălțimi") din afara Vrancei este cea de la Ocnița, jud. Dîmbovița (AILB).

Entopicul stă la baza toponimelor *Țúha Máre* (com. Spinești), descrisă ca „un vîrf ascuțit, «pe care omul nu poate urca decît cu s l ó b o d a, [...], fără nici o greutate în spate»"[72], *Țúha Máre* și *Țúha Mícă*, vîrfuri ascuțite ale muntelui Frumoaselor, numite astfel de locuitorii din Secătura Părosului, care l-au stăpînit „din vechi", iar de ceilalți vrînceni *Țúha S[e]căturénilor* (Vetrești-Herăstrău). O parte din acest munte a fost stăpînit vreme îndelungată de locuitorii din com. Herăstrău, de unde și denumirea de *Țúha Herăstrăúului*, folosită în satele din jur, în vreme ce posesorii muntelui o numesc *În Deal la Țúhă*, *Ḱiscu Țúhî*, sau simplu *La Țúhâ*. Înălțimea este descrisă ca

[70] Derivat de mare circulație în zonă, prezentînd același fenomen de „despicare": un *loc țuhlos* este un „loc ascuțit", un „țugmandău" (Nistorești); „loc foarte ascuțit" (Valea Sării), muntele Zburătura „este un *loc țuhlos*, sărac" (Paltin). La Coza, deci în Vrancea nordică, se constată și în privința derivatului o deplasare de sens, acesta însemnînd „loc în care nu se poate pătrunde; aluniș".

[71] După spusele informatorilor, *fumedenie* înseamnă un loc unde se poate pătrunde cu greu: „pădure deasă, hățiș", „loc prăpăstios, stîncos, ascuns, întunecos".

[72] Simion Hîrnea, *op. cit.*, vol. I, p. 163.

„un vîrf ascuțit, ca o căciulă țuguiată, pe muntele Frumoasele" (Vetrești-Herăstrău); „vîrf înalt cu piatră" (Bîtcari). Într-o hotarnică din 1921 se precizează că „muntele Veghiul lui Bucur se megieșește cu muntele Frumoasele prin *Țuhă*" [73]. Mai notăm și toponimul *Țuha Neagră*, menționat într-un document din 1733, unde se descrie hotarul nordic al Vrancei, care merge „pe plaiu în gios pînă în *Țuha Neagră*, în stîlpu lui Briţcan" [74]. Într-un zapis din 1646 se spune că răzeșii moșiei Soveja îi vînd lui Matei Basarab un loc „din sălișteSovejăi în sus, pe apa Dobromirului pînă [...] sub *Țohă*" [75]. În com. Nistorești este atestat la 1938 un toponim *Țuha*, desemnînd un „loc netrebnic la Valea Rea" [76]. Alături de oronimele din Vrancea nordică: *Țuha Cozî*, *Țuha Omagului*, *Țuha Pleșî*, *Țuha Mocearu* (în Cheia Mocearu), *Țuha Ciuti*, *Țuha Paltin*, *Țuha Porcului* și *Țuha Tisarului* (Tulnici, AIV), consemnăm și o serie de fitonime create în virtutea dublei semnificații a apelativului, proprie acestei zone: *Țúha de la Vîrfu Pórcului* (Tulnici); *Țúha Țomágului*" „îi ț î i é r e de porci" (Coza); *Țúha Mesțácănului* „pădure încîlcită; și acum e *țuhă*" (Tulnici); *Țúha Gomóiu* „pădurea a crescut, nu mai este *țuhă*, însă numele a rămas" (Coza); *Țúha K'išuóru Grășului* „este și acum *țuhă*" (Coza).

Baza lexicală *țuh* nu poate fi explicată nici prin latină și nici prin vreuna din limbile cu care româna a venit în contact (atît cît le cunoaștem din marile lucrări lexicografice). Alternanța *-i-* (*-î-*)/*-u-* (*-o-*) se constată însă în multe cuvinte, precum *vîlloare*/*vulloare*, *hîlbon*/*holbon*, *hîlboacă*/*hulboacă* (*holboacă*) ș.a.m.d., unde se poate motiva ca rezultat al asimilării. De la un sg. articulat *țiyu* (*țîyu*) s-a dezvoltat varianta **țihu* (**țîhu*), înregistrată ca toponim de către Dragoș Moldovanu în com. Frasin, jud. Suceava, unde desemnează un platou sub un vîrf de deal ascuțit: *Poiána Țîhului*, alternînd la aceiași informatori cu *Poiána Țîyului* (nemaicunoscînd apelativul, subiecții au încercat să explice denumirea prin faptul că „aici țiuiau iezii sălbatici"). Iar de la un sg. articulat **țihu* (**țîhu*) sau de la un pl. **țihuri* (**țîhuri*), frecvent în zone unde astfel de obiecte geografice erau numeroase sau chiar reunite, se putea ajunge prin asimilare la *țuhu(ri)*, de unde lesne se putea reface un sg. *țuh(ă)*. De observat că alternanța se întîlnește aproape exclusiv la apelative cu vocalele tematice *-i-*/*-î-* care au fie suf. *-oi* (*-oń*, *-on*), *-ui*, fie sg. *-u*, pl. *-uri*: *țicui*/*țucui*, *țîcloi*/*țugloi*, *țîrloi*/*țurloi*, *țîclu*/*țuclă*, *țăghiu*/*țughie*/ etc.

Ca și termenii de bază ai seriilor precedente, și acesta este sufixat cu augmentativul *-án*. Apelativul astfel format, **țuhán**, pl. *țuhánuri* sau *țuháne*, este viu în Vrancea, unde are următoarele sensuri: „pisc ascuțit gol, deal pietros, pantă repede" (Păvălari); „vîrf gol" (Nereju); „loc ascuțit, cu piatră" (Chiricari — Nereju); „stîncă înaltă și ascuțită" (Nerejul Mic); „vîrf de deal sau de munte, în formă de căciulă, foarte înalt" (Chiricari); ț u g m î n d ă u ascuțit" (Nerejul Mare); „loc înalt, ascuțit" (Lunca); „munte înalt tare și ridicat" (Văcăria), „munte foarte ascuțit, pisc" (Nereju). Un *țuhan de piatră* — ne explică un informator din Spulber — este un „vîrf foarte stîncos, ca un g o g o n foarte ascuțit"; este „o șa din care muntele, foarte ascuțit, se înalță

[73] Arhivele Judecătoriei Focșani, Fondul Judecătoria Năruja, *Registrul pentru transcrierea deciziilor și sentințelor obștilor*, vol. I, 1921, fila 106.

[74] A. Sava, *op. cit.*, vol. I, p. 13.

[75] *Ibidem*, p. 171.

[76] Arhivele Judecătoriei Focșani, Fondul Judecătoria Năruja, *Dosare cu acte autentice*, vol. I, 1938.

brusc". (Ultima glosă este o exprimare confuză, subiectul descriind de fapt un complex geografic în care *ţuhanul* este vîrful alăturat şeii.) O înregistrare amănunţită a semnificaţiilor entopicului o întîlnim în monografia despre Nerej a Şcolii sociologice de la Bucureşti : *ţuhanul* este „o ridicătură numai de piatră", „o muchie ascuţită", „un vîrf înalt de munte" ; „numai munţii au ţuhane, fiindcă pe dealuri nu este aşa de multă piatră" ; „adesea ţuhanele nu sînt decît stînci şi nu au decît puţină pădure, pentru că este puţin pămînt" ; „ca vîrf, ţuhanul este cel mai ridicat din toate înălţimile care-l înconjoară. Cînd te urci pe el, poţi să priveşti în toate părţile" [77].

Entopicul este, de asemenea, necunoscut de dicţionare. Nu l-am întîlnit în nici o localitate din afara Vrancei şi este prea puţin folosit şi cunoscut în Vrancea nordică, dovadă singura încercare de definire a lui, destul de vagă : „într-un deal, într-o rîpă, în *ţuhanu* ceala" (Tulnici, AIV). Un singur informator din Coza ne-a pomenit de *Ţuhánu Lápoşu* „vîrf ascuţit de munte". Pentru zona amintită, echivalentul oronimic al apelativului aici în discuţie pare să fie — cum vom arăta în continuare — entopicul *ţuhau* (*ţuhău*). Pe valea Milcovului şi-l amintesc doar cei care au venit mai mult sau mai puţin în contact direct cu vrîncenii autentici, dovadă precizările lor : „l-am auzit pentru munţii Vrancei" (Andreiaşul de Jos) ; „l-am auzit în partea Paltinului : «stătea sus în *Ţuhán*»" (Reghiu) ; „l-am auzit la Prahuda cu înţelesul de «loc repartizat pentru stîni ; loc pietros, s c u r s, în pantă» : «în *ţuhanu* cela, în faţă, nu prind oile răsug la picioare»" (Arva).

Notăm, în continuare, toponimele la baza cărora stă entopicul discutat : *Ţuhánu* „pisc ascuţit pe muntele Lapoşul de Sus" (Nereju) ; *Ţuhánu Zbóini* „vîrf înalt, ascuţit, în muntele Spineştilor" (Lunca) ; *Ţuhánu Nic di pi Nărujásca* (Spulber), numit de cei din Nereju *La Ţuhán, În Deal la Ţuhán, Pe Nărujásca la Ţuhán* „munte foarte u s c ă ţ i t ; e-o p r i h ó d i e[78] de porci acolo", „munte înalt, aproape doi kilometri numai în sus ; începe gros de jos şi la vîrf se ascute" (Nerejul Mic) ; *Ţuhánu din Féţile Palcă̦ului* (Carşocheşti) ; *Ţuhánu Scăturénilor* „munte ca o căciulă, înalt tare", fost proprietatea com. Secătura Părosului, sau *Ţuhánu*, denumire folosite de cei care au stăpînit efectiv muntele ; *Ţuhánu de la Frumǫ́sele* (Spulber, cu diferenţierea : *Ţuhánu Mare din Frumǫ́sele* şi *Ţuhánu Mic din Frumǫ́sele*, despărţite între ele prin pîrîul Frumoasele), *Ţuhánu Kérşului* (Spulber); *La Ţuhán*, lîngă Topeşti (Vidra).

Un alt derivat de la baza *ţuh* este **ţuhău**, pl. *ţuháie* şi (rar) *ţuhoáne*. (Teoretic posibilă este şi explicarea apelativului ca derivat de la *ţîu* cu acelaşi sufix ; **ţîu̯ău̯>*ţ u̯u̯ău̯>ţuhău*.) L-am întîlnit numai în Vrancea de nord definit ca „ridicătură de munte înaltă, ascuţită la vîrf ; vîrf, loc accidentat, prăpăstios, unde nu poate intra nimeni" (Coza). Este folosit în contexte ca : „mă duc cu oile în *ţuhău*" ; „în Dosul Cristianului este *ţuhăul* lor — spuneau cei de la Vidra" ; „am umblat pe toate *ţuhaiele* alea" (Coza). Termenul pare să le fie mai familiar vidrenilor, care îl folosesc mai mult pentru a numi „o bucată de munte ascuţit, un vîrf de deal la un pîrîu care vine într-o ascuţătură şi vine şi jos în adîncime, ascuţit" (=pinten). Cu acelaşi sens circulă şi în com. Ghilenţa, jud. Covasna, în hotar cu Vrancea : „vîrf ascuţit". Cea de a doua formă de plural (*ţuhoane*), care presupune contaminarea cu un sufix specific

[77] H.H. Stahl, *Nerej, un village d'un région archaïque*, Bucureşti, vol. II, p. 77.
[78] *Prihodie* [= trecătoare] este o variantă inedită pentru *prihod*.

Transilvaniei (*-oń*), ne-o putem explica prin faptul că informatorul care ne-a oferit-o a fost mulți ani pădurar în jud. Covasna. L-am găsit și ca toponim: *Țuhắțu de la Frúntea sa Máre, Țuhắțu Kíscu Magárilor, Țuhắțu Golíșului* (= *Țígma Golíșului*) „partea ascuțită, stîncoasă și goală" a muntelui Goliciul (Coza).

La seria lui *țuh(ă)* se poate adăuga apelativul **țuhón**, cu sufixul augmentativ *-oń* (devenit *-on* prin pierderea elementului palatal), găsit de Romulus Vuia la Pădureni (sud-vestul Transilvaniei): „din 8—10 plosce se face un *țuhon* și din patru-cinci *țuhoni* o claie" [79]. Pentru aceeași zonă notează și Ovid Densusianu apelativul **țuhoáie**, pl. *țuhoaie, țuhoane* „căpiță mare de fîn", împreună cu diminutivul **țuhúș** „căpiță mai mică de fîn" [80] După cum se vede, în zona vestică a țării, augmentativul *-an* din Moldova face loc altui augmentativ *-oń* (*-oi*), iar baza lexicală nu a dobîndit și o semnificație oronimică. Încadrăm tot aici și pe **țuhúi** „vîrf slab rotunjit de deal sau de munte", la Corbeni, jud Argeș, derivat de la *țuh* cu suf. *-ui*.

2. Elemente de origine maghiară

2.1. Chiu (kíu), *chiu (ku), *chiuí (kuí), cheie (ké e), *cheu (kéu), *chio (kó) și derivatele lor

Termenul **chiu**, neatestat de dicționare și nesemnalat de lucrările de specialitate, apare într-o hotarnică din 1921 a munților Tisaru și Piciorul Cozei, situați pe teritoriul actualei comune Tulnici: „[...] hotarul mergînd pe Pîrăul Căpițelor, Vîrful Gemenii, dă pe Pîrîul Cristianu și Tișița Mare [...] prin o linie ce trece peste Tișița Mare, Tișița Mică și merge pe *chiu*, în vîrful Tisarului, la Rîpa Roșie" [81] Acest document ne-a oferit prilejul de a scoate la iveală dintr-un fond toponimic pasiv un termen pe care, inițial, în ancheta noastră nu l-am putut înregistra, deși notasem multe derivate care-l au la bază. Reluînd ancheta, l-am rugat pe un cioban bătrîn din Tulnici să ne precizeze sensul cuvîntului pe care hotarnica munților nu ni-l releva. Bătrînul și-a adus aminte că locul respectiv s-a numit *Kíțu* și că, într-adevăr, hotarul, în acea parte, urca de pe o culmáre de piatră în *Kíțu* și apoi în vîrful Tisarului. Muntele, numit de același informator și *Țîțu Tisărului*, ne-a fost descris ca fiind „un vîrf ascuțit, pietros, fără copaci pe el, înainte de vîrful Tisarului; de pe o culmare de piatră, cu mai multe cofeni, se face un *Kíț*, un vîrf mai ridicat ca toate". Întrebînd și pe alți bătrîni din Tulnici despre acest toponim, ei și-au amintit că ciobanii foloseau adesea *La Kíț* sau *Kíțu Tisărului* în contexte ca: „trecem la Tisárțu prin Kiț", adică „de la culmarea Tișița Mare, Tișița Mică se făcea trecerea prin *Kíț* în vîrful *Tisarului*"; sau „hai la Tisaru pe culmarea care iasî în *Kíț*, în vîrful Tisarului" (Coza).

Urmărind în mod special această bază toponimică, cunoscută în momentul de față numai de bătrîni, am reușit să notăm în com. Tulnici și alte toponime din aceeași zonă muntoasă a Vrancei nordice: *Kíțu Gurguiéți* (*Kíțu Gurguiéți*) „vîrf numai stînci de piatră, îi *țîu* de piatră, rîdicat de pe cul-

[79] Romulus Vuia, *Studii de etnografie și folclor*, vol. II, București, 1980, p. 155.
[80] Ovid Densusianu, *op. cit.*, p. 338.
[81] Arhiva Judecătoriei Focșani, Fondul Judecătoria Năruja, *Registrul pentru transcrierea deciziilor și sentințelor obștilor*, vol. I, 1924.

m á r e ca un *ţugui* de piatră, ca soba de înalt"; *Kíţu Zbóini* (*Negre*) „înalt, pietros şi ascuţit, se vede din Soveja"; *Kíţu Âúrîuluí* „dacă eşti în dea ul acela înalt şi stîncos şi nu s-aţîne m a i d a n u šéla, vezi peste tot în toate părţile"; *Kíţu Kúzului* (sinonim : *Kuţúcu Kúzului*) : „mergem la *Kúzu* prin *Kíţu Kúzului* (alt sinonim : *Kuhúcu Kúzului*); „am împuşcat mistreţul chiar în *Kíţu Kúzului*"; *Kíţu Belegósului* (sinonim : *Kuţúcu Belegósului*); *Kíţu Arişţóji*; *Kíţu Zburătúri*; *Kíţu Lăcăţúţului*—toate vîrfuri înalte, ascuţite şi stîncoase. Aceste toponime presupun existenţa unui entopic, pe care l-am găsit, într-adevăr, în aceeaşi comună (Tulnici), cunoscut însă numai de pădurari şi ciobani în vîrstă, care ni l-au definit astfel : „ce se ridică din stîncă goală, de la culmare în sus, îi *chiu*"; „loc cu piatră"; „loc f u g i t i v : se duce colţul de deal întreg"; „nu-i nici un deal să nu aibă *chiu, ţîu* !: c-aşa-i ursît să fie". L-am înregistrat şi în contexte ca : „uite ce *chiu de piatră* !" (Coza); „în *chiul* cela, în *ţîul cela*" (Tulnici); „uite, domnule, *chiul* ăsta ce stîncos îi" ! (Coza). Bătrînii — ni s-a precizat — şi în special ciobanii îl foloseau mult şi în sintagma *chiu de piatră*, echivalent pentru *ţîu de piatră*: „nu mergem cu oile pe-acolo că-s numai *chiuri de piatră* şi le seacă laptele la oi" (Coza); „nu lăsa oile în locu cela cu *chiuri de piatră* că le seacă laptele" (Tulnici). Şi acest entopic serveşte la descrierea altor locuri : „Pe la Gurguieta sînt numai *chiuri de piatră*" (Coza); „îi grohotiş cu *chiuri*, cu piatră goală şi mai înaltă" (Coza).

Avînd în vedere forma şi sensul apelativului (toponimizat), acela de „înălţime (culme, vîrf) stîncoasă", putem presupune că la originea sa se află magh. *kő* „stîncă", „piatră", care în maghiara veche se pronunţa şi *kü* şi *küj*, *kűj*, cum reiese din variantele sale grafice[82] şi cum o atestă şi pronunţiile regionale din zona nordică a Transilvaniei, întîlnite mai cu seamă la vorbitorii vîrstnici de limbă maghiară (comunicat de Merk Iolanda din Satu Mare). Acest diftong putea fi echivalat prin *iu* în românește, ca în toponimul *Mischiu* (Turda), pentru care Gustav Kisch trimite la magh. *meszkő*<*mész* „var" şi *ko* „piatră" [83]. Un omonim al acestuia se întîlneşte şi în Vrancea. Este vorba de oronimul *Muşchiul* (*Dęálu Muşkíţului*) desemnînd un munte pietros din zona satului Coza, în apropierea căruia este un loc cu piatră de var numit de localnici *La Vărărie*. Modificarea configuraţiei fonetice a temei s-a făcut prin atracţie paronimică la apelativul *muşchi*, la fel cum şi cuvîntul de origine neogreacă *mischiu* „oţel" a suferit un proces de adaptare similar, în forma *muşchiu* (DLR).

Deşi în cercetările noastre pe teren nu am întîlnit şi forma feminină a entopicului, este posibil ca ea să fi circulat în partea nordică a Vrancei, cum pare să o dovedească toponimul **Chiua**, cu acomodarea morfologică românească : *Kíţa* sau *Kíţa Máre* „munte ascuţit cu stîncăraie la vîrf", *Kíţa Níci* sau *Kíţulîša*, *Kíţa Golášî*, *Kíţa Neágrî*, desemnînd vîrfuri ascuţite şi stîncoase aflate pe hotarul dintre Vrancea şi Soveja. Se pare că alături de această formă a existat şi **Kúţa*, dovadă toponimul *Ţîţu Kúţi*, pe care un pădurar din Bolotești l-a auzit la sovejeni, sinonim cu *Vîrfu Kíţi*, notat de noi. Din relatările informatorilor reiese că toponimele de mai sus, întrebuinţate mai

[82] *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, vol. II, Budapesta, 1970, p. 601.
[83] Gustav Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, Leipzig, 1929, p. 52.

mult de tulniceni, sînt prea puțin folosite și cunoscute de sovejeni, care preferă *Țîua Mare*, *Țîua Mică*, *Țîua Golașă*, *Țîua Neagră*. Așa se explică de ce în același suret al documentului din 1646, citat deja, prin care se întăreau cumpărăturile făcute de Matei Basarab de la sovejeni, le întîlnim în forma *Pioa* : „din Vădurele pînă la [...] alte ape *Pioa*, care curgeau de la *Pioa* [...] pînă la Planina domnească, ce se numește Zboina“ [84] și într-un zapis din 1645, *Pilugul*[85]. Este vorba, desigur, de forme hipercorecte aparținînd localnicilor care, participînd la alcătuirea documentului, nu cunoșteau apelativul vrîncenesc și au apreciat că denumirile reflectă un moldovenesc *Kíuă*= *piuă*. Forme de același tip am întîlnit și noi la Spinești, unde un informator ne-a vorbit de *pi̯éi̯a* (pentru *kéi̯a*) : („mă sui în *pi̯éi̯a* ceea“).

Dispariția din uz a termenului entopic *chiuă* este ea însăși rezultatul unei substituții printr-un termen coradical, al cărui aspect a fost determinat într-o oarecare măsură tot de o atracție paronimică. Este vorba de apelativul **cheie** (*kéi̯e*), pl. *chei*, care are ca punct de plecare o variantă a magh. *kő*, anume *kewe*, *kőe*[86], foarte apropiată fonetic de apelativul românesc *cheie* (<*clavis*). El circulă în această parte a țării cu un sens neatestat în dicționare și anume „stîncă, piatră mare, s p î n z u r ă t u r ă mare în vîrful muntelui, pe care nu se poate coborî nimeni“ (Podura de Sus) ; „stîncă înaltă și prăpăstioasă“ (Paltin) ; „stîncărie“ (Coza) ; „stîncă de formă rotundă“ (Nereju ; AILI) ; „bolovani î m p ă n a ț i [=înfipți în culme unul lîngă altul], cum îi creasta cucoșului ; piatră mare ; stîncă“ (Valea Sării) ; „loc stîncos“ (Lunca) ; „perete drept de piatră, înalt, pe care nu crește nimic ; poate să fie și într-o pădure, fără să fie vreo apă în apropiere“ (Paltin) ; „bloc masiv de stîncă, de sute de metri, fără vegetație, fără arbori, cel puțin pe-o parte, neîntreruptă de nimic“ (Spulber) ; „o piatră, o stîncă mare ; loc foarte prăpăstios : nu te poți băga în *cheie*“ (Prahuda) ; „stîncă de care nu te poți agăța în munte ; poate să nu aibă legătură cu apa“ (Carșochești) ; „loc accidentat“ (Țipău) ; „coastă prăpăstioasă pe care nu se poate merge“ (Nistorești ; AILI) ; „un m u ĭ d á n de rîpă, *o cheie*“ (Hăulișca) ; „stîncă înaltă unde-s numai vulturi : *cheia dealului* sau *muntelui*“ (Nerejul Mare) ; „s l ĭ é m e mare de piatră, piatră mare“ (Chiricari) ; „stîncă abruptă, goală, loc prăpăstios cu pietre mari ; numai salba rîioasă se întinde pe *cheie*“ (Tulnici) ; „vîrf de munte, piatră spînzurată“ (Vîlcani) ; „bloc de piatră, stîncă înaltă și abruptă“ (Podul Stoica) ; „unde sînt pietrele mari, înalte, este *cheia*, în vîrful lor sau la jumătatea lor“ (Paltin) ; „stîncă mare de piatră ; noi spunem ori stîncă, ori *cheie*, chiar dacă nu este apă (pîriu) acolo“ ; „locuri prăpăstioase care nu se pot străbate“ (Ghebari) ; „rîpă înaltă, o sută-două de metri de perete de stîncă drept în sus ; și dacă-i de un metru și dacă-i de-o sută, îi tot *cheie*“ (Tulnici) ; „prăpastie mare din piatră, din stîncă pe care nu se poate urca nici caprele ; se ridică o sută de metri în sus ; îi mai mare ca *țuhaul*, care nu-i la înălțimea *cheii*; i-o s l é m i n e de piatră, o stîncă foarte prăpăstioasă și abruptă“ (Coza). (Acest *slemine* reprezintă genitivul păstrat al v. sl. *slěmen*, obișnuit la cuvinte provenite din temele i. -e. în *-n-*, ca și *imene*, genitivul lui *imen* „nume“. De la substantiv s-a format derivatul verbal rom. *a se slemeni* : un informator

[84] A. Sava, *op. cit.*, vol. I, p. 13 (traducere din 1796 a unui document slavon din 1646).
[85] *Ibidem*, vol. II, p. 171.
[86] *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárá*, vol. II, p. 601.

din Tulnici, încercînd să explice denumirea *Pietrele Babii Dodochia*, spunea că „Baba Dochia *s-a slemenit* transformîndu-se într-un stan de piatră"; AIV.) L-am întîlnit în contexte ca : „să nu dăm cu oile prin *cheie*, că le piere laptele" (Tulnici) ; „pe unde-s caprele negre sînt numai *chei*" (Tulnici) ; „s-a scăpat vita de *cheie*" (Spulber) ; „m-am băgat sub *cheie*" (Coza) ; „sub poalele *cheii* ăştia" (Reghiu). Entopicul este adesea folosit şi pentru descrierea altor locuri : „*Ţîua Neagră* îi numai *cheie* la vîrf" (Coza) ; *Kátra Bérzî* îi tot o *cheie*" (Coza) ; „*vîrful Kúzului* îi numai piatră, *cheie* completă, stîncărie" (Coza). Semnalăm şi sintagma *colţ de cheie* pentru „partea ascuţită a stîncii".

La începutul anchetelor am avut impresia că este vorba de o preluare a neologismului *cheie* „defileu", aşa cum se întîmplă în alte regiuni muntoase, îndeosebi în cele care au chei popularizate în toate lucrările de geografie. De aceea am insistat în mod special asupra semnificaţiei, pentru a evita coincidenţa sensurilor „stîncă" şi „defileu stîncos". Or, aşa cum reiese şi din glosele informatorilor, sferele semantice ale celor doi termeni nu se suprapun, deşi în unele părţi informatorii au cunoştinţă şi de neologismul *cheie*. Reflectarea apelativului în toponimie confirmă tocmai această autonomie semantică, pentru că numeroase locuri stîncoase din zone exterioare cursurilor de apă se numesc *chei*.

Un fapt demn de reţinut este raportul sinonimic între *cheie* şi *piatră*, de unde şi substituirea lor reciprocă în cazul toponimelor : *Kéţa Tojánului* sau *Kátra Tojánului* „stîncă mare lîngă Brădâşi Păltinenilor" (Spulber) ; *Kátra Sûti* sau *Kéţa Sûti* „500 de metri de stîncă drept în sus" (Tulnici) ; *Katra Moşárului* sau *Kéţa Moşárului* „stîncă mare" (Tulnici) ; *„Kátra Muntiţórului, La Kéţe* sau *Kéţa Muntiţórului* „culme de piatră ; loc prăpăstios ; s l ţ é m e mare de piatră ; piatră mare ; rîpă înaltă din care se rupe pămîntul şi se rostogolesc pietrele" (Nerejul Mic) ; *Kátra Cózî* sau *Kéţa Cózî* „este o singură parte stîncoasă" (se zice : „n-oi trăi cît Cheia Cozei" sau „cît Piatra Cozei") (Tulnici) ; *Kátra Halăgului* sau *Kéţa la Halău* (*Kéţa Halăgului*) „munte ; loc stîncos ; rîpă stîncoasă pe muntele Verdele" (Spineşti) ; *Kátra Kikértului* sau *Kéţa Kikértului Slémţa, Kikértului*, aflată la hotarul dintre Nistoreşti şi Tulnici : „zid prăpăstios" ; „perete de stîncă" [87], „stîncă prăpăstioasă" (Văcăria) ; „stîncă înaltă", numită de cei din Tulnici la fel, *Kátra Kikértului, Kéţa~, Kéţa Drâşilor* sau *Biserica Drâşilor* (Coza) ; *Kátra Şoimăriţii, Kéţa~, Slémţa~Kátra Nántî* sau *Kufléţura Şoimăriei* (Vetreşti-Herăstrău) ; *Kátra Răţúţului* sau *Kéţa Răţúţului* (Năruja) ; *Kátra lu Sâpî, Kéţa lu Sâpî* (*Kéţili lu Sâpî*) (Vetreşti-Herăstrău) ; *Kátra Căţăli* sau *Kéţa~*(*Kéţili~*) (Nistoreşti) ; *Kéţa Pópi* sau *Kéţa lui Kífu* (*Stînca lu Kífu*) (Herăstrău) ; *Kátra Róşîi, Kéţa Kátra Róşîi, Slémţa la Kátra Róşîi* „stîncă mare, roşie" (Vetreşti) ; *Kátra Roşkili* sau *Kéţa di la Răşkîlî* (*Kéţa Răşkili*) „piatră s î g u á s î, unde-şi făceau culcuş bursu-

[87] Simion Hârnea, *op. cit.*, vol. I, p. 154.

cii" (Negrilești); *Ḱátra Macradắgului* sau *Ḱéia Macradắgului* „stînci înalte unde stau urșii și porcii acolo" (Coza); *Ḱátra (Ḱétrile) Tisárului* sau *Ḱéia (Ḱéile) Tisárului* „rîpă stîncoasă pe unde vînătorii se urcă cu mare greutate numai săpînd tălpige pe peretele stîncilor" [88], numită și *Ḱéia Drắculuị*[89]: „pe toate părțile sînt numai *chei*; i-un munte foarte s t î r ń i n ó s" (Coza); *Ḱátra Dărăbánului, Ḱéia Dărăbánului* sau *Rîpa Dărăbánului* „sînt aici bucăți mari de stîncă, d ă r ă b i de stîncă" (Spulber).

Același paralelism îl surprinde Gh. Moldoveanu pe valea Milcovului: „astfel *piatră* din *Piatra Bezei, Piatra Uriașului, Cheatra Butucoasî* are același sens cu *stîncă* din *La Stîncă, Stînca Mari, La Stînci* sau *cheie* din *Cheia, Cheia lu Bostan*" [90].

De remarcat faptul că prezența nu numai alternativă, dar și simultană a celor două entopice în aceeași structură toponimică este rezultatul proceselor de extensie și polarizare, în urma cărora se ajunge la exprimări (uncle toponimizate) aparent paradoxale sau tautologice. Astfel, vîrful dealului cu o „piatră spînzurată", o „stîncă cum îi creasta cucoșului pe coama ce pleacă din vîrful Cheii" s-a numit la început *Ḱéia*, apoi, prin extensie toponimică, întregul complex geografic aflat la hotarul a trei sate: Spulber, Andreiașu și Fetigu. Așa se explică contexte de tipul: „în mijlocul *Ḱéiị* este un brad mare" (Vîlcani), „l-a ajuns în *gura Ḱéiị* (Spulber), „a cosît în *Grụápa Ḱéiị*" (Vîlcani), care, dată fiind semnificația entopicului, ar părea absurde. În același sens trebuie interpretată și mențiunea din documentul care se referă la același nume de loc: „o bucată de moșie ce să chiamă *La Cheia* [...] cari au fost emașu de vite" (a. 1825)[91]. Pentru desemnarea strictă a vîrfului s-a simțit nevoia folosirii unui termen mai precis, și, prin restricție toponimică de data aceasta, s-a folosit sintagma *Ḱátra Ḱéii*: „mă duc în *Ḱátrî* la *Ḱéia*" (Prahuda).

Fenomenul se poate petrece și invers: dacă entopicul *Ḱátră* este componentul sintagmei toponimice care ajunge, prin extensie, să denumească întregul obiect geografic, *Ḱátra Ḱikértului* sau *Ḱátra Róșiịe*, de exemplu, atunci restricția toponimică se va face prin sinonimul său: *Ḱéia la Ḱátra Ḱikértului* sau *Ḱéia la Ḱátra Róșiịe* (Herăstrău). Cei doi termeni sînt folosiți și alăturat în sintagma *o Ḱéie de Ḱátrî*, cu înțeles cumulativ: „stîncă mare pe care nu te poți urca", ce se încadrează în serii de structuri entopice de mare circulație, precum: *bolovan de piatră, bord de piatră, stîncă de piatră* etc.

Dăm în continuare exemple în care acest paralelism n-a mai fost înregistrat: *Ḱéia lu Ștéfan Dánțăș* „a avut el, aici, o pădure pe *Ḱéie*" (Văcăria); „*Ḱéia Brádului* „stîncă mare de piatră" (Năruja); *Ḱéia Lácu Frásînului* (Herăs-

[88] *Ibidem*, p. 15.

[89] Ioana Ichim, *Toponimia comunei Tulnici (jud. Vrancea)*, lucrare de diplomă, ms., Iași, 1975, p. 43.

[90] Gh. Moldoveanu, *Toponimia din bazinul Milcovului*, teză de doctorat ms., București, 1978, p. 138.

[91] C.C. Constantinescu-Mircești și H.H. Stahl, *Documente vrîncene*, I, București, 1929, p. 154.

trău) ; *Kéța la Scătúra lu Pománî* „zid de piatră" (Vetrești) ; *Kéța de la Kîșțárele Palcắțuluț* (Spulber) ; *Kéțili Strîmtóri* „stînci cît casa și de sus le vezi cît pumnul" (Hăulișca) ; *Kéța lu Buruțánî „cheie* prăpăstioasă" (Hăulișca) ; *Kéța Máre* (Nereju), *Kéța G'impuluț* „teren stîncos" care s-a sudat în *G'eģimpuluț* : „mă duc la cătină în *G'eģimpuluț*", „pisc între *G'eģimpuluț* și Dealul Albilui" (Năruja); *În Kéțe la Hîga* (unde *hîga* este ea însăși o „rîpă") (Coza) ; *Kéța la Văcăriți* (Coza) ; *În Kéțe la Hîrnța* (Năruja) ; *Kéța* „teren accidentat în apropierea satului" (Păulești) ; *Kéța di la Bórta Úrsuluț* „era un bîrlog de urși în *cheia* asta" sau *Kéța di la Stîna lu Ńihắț Dănílî* (Vetrești-Herăstrău) ; *Kéța Săriţuóri* sau *Kéțili Săriţuóri* „este o săritoare la Pîrîul Mocearului ; rîpă numai din piatră" (Coza) ; *Kéța Arișuóți* sau *Kéțili Arișuóți* „perete stîncos la vîrful muntelui : sînt mai multe *chei*, despărțite prin pădure" (Coza) ; *Kéța Curmătúrilor* „perete de stîncă ; vine o *cheie* lungă ți étî pe culmáre, aproape de șa" (Coza) ; *Kéțili T'it'íli* „stînci de 30—40 de metri înălțime ; pereți goi de stîncă" (Coza) ; *Kéțili Ńiuárelor* „stîncăraie mare" (Coza) ; *Kéța Condráclului, Kéțili Pádini, Kéța Deálului Négru, Kéța Flămîndi* „sînt două-trei stînci mari", *Kéța di la Úomágu* sau *Kéța Úomáguluț, Kéțili Alúnuluț* „Fața Alunului are mai multe *chei* prăpăstioase", *Kéțli Zîdáruluț, Kéțili Pórculuț* „se văd de la distanță, îs stînci goale, te uiți în sus la ele", *Kéțili Kúzuluț* „stînci mari la vîrful *Kúzuluț*", *Kéța Zburătúri* „perete stîncos", *Kéța* (sau *Kéțile*) *Betegósuluț, Kéțili Úóstoguluț*. Adăugăm și *Kéța di la Șoimăriți* sau *Léspizili Șoimăriți* „iese brusc din Zăbala o stîncă înaltă tare, unde erau cuiburi de șoimi, care s-au prepeliș î t prin stînci" (Spulber) ; *Kéțili Gurguiéț* „s l é m i t e de piatră" (Coza).

Am putea vorbi de „proiecția" entopicului și în afara Vrancei : un informator din Vetrești-Herăstrău ne vorbea despre *Kéța luț Roznovánu* sau *Stînca luț Roznovánu*, pe care-o localiza undeva lîngă Iași. Cu înțeles identic se folosește și în comuna Dumitrești (Rîmnicul Sărat) : „stîncă mare de piatră ascuțită" ; tot aici am notat și toponimul *Kéța Giforîț* desemnînd „stînci mari, drepte ca peretele, pe care nu te poți coborî, în marginea satului Modnău ; pe cealaltă parte sînt poieni ; cînd începe zăpada, acolo viforăște mai întîi". Adăugăm și *Cheia lui Trif*, atestată în 1925 la Reghiu : „corhană și tufăriș la~" [92]. Nu avem indicii sigure privind circulația cu acest sens a apelativului *cheie* în alte regiuni ale țării, deși unele glose ale informatorilor din alte zone, reținute de anchetatori, sau unele toponime par să ne sugereze prezența lui pe o arie mai largă. Astfel, toponimul *La Cheie* din Densuș — Hațeg desemnează „o țîră *cheie* de cleanț" [93]. După M. Ungureanu, în nord-vestul Olte-

[92] Arhivele Judecătoriei Focșani, Fondul Judecătoria Năruja, *Dosare cu acte autentice*, vol. I, 1925.

[93] M. Homorodean, *Numele de locuri* **Cheia (Cheile)** *și* **Culare (Colare)**, în CL, XIX, 1974, nr. 1, p. 82.

niei „entopicul *cheie* este uzual mai ales pentru părțile stîncoase ale muntelui" — și alegem, ca exemplificare, toponimele care ar putea ilustra această afirmație : *Cheia Camenii, Boldu Cheii, Cioaca Cheia* (com. Izvorul Bîrzii, jud. Mehedinți) glosat „pisc" [94]. Consemnăm și toponimul *Ardoscheia*, munte lîngă Rimetea, în masivul Trascău[95], care reprezintă compusul maghiar *erdösk'ö* „piatră împădurită". Este cunoscut și sub formă diminutivală: „Plaiul din Mordanu dă în *Kéțișuára* și Bîsca Mică" (Vetrești-Herăstrău), toponim în imediata apropiere a Vrancei, probabil același cu *Cheișoara* din Covasna, al cărui echivalent maghiar este *Köveshegy* „dealul stîncos" [96]. Semnalăm și *Pîrîul Chieii*[97], afluent stîng al pîrîului Cîlnic, jud. Covasna.

Magh. *kő* pare să fi avut o extensie mai mare în spațiu, pentru că el ar putea fi presupus ca punct de plecare și pentru apelativele ucrainiene *kuev* „pîrîu repede și pietros în pădure", *kuevi* „munte cu vîrf ascuțit", *kugava* „văgăună, prăpastie", care, după D. Moldovanu, au fost explicate neconvingător prin pol. dial. *kuiava* „vînt de nord" [98].

Sub aspect etimologic, *cheie* „stîncă" nu poate avea vreo legătură cu ucr. *skélja* „idem" (înregistrat în Maramureș, la Remetea, în formele : *șcala, șcal'a* ; AILB), pentru că dacă evoluția lui *l+j* la *i* este firească în română, pierderea consoanei inițiale nu se poate justifica în nici un fel. Nici unul din toponimele slave din Moldova care pot avea această bază, de pildă *Șcheia*, nu au evoluat la *Cheia*. Pe de altă parte, nicăieri în Vrancea *cheie* nu înseamnă „vîrf ascuțit" (în genere), ca să admitem, împreună cu M. Homorodean, că ar fi vorba de o relictă dialectală a presupusei **cheie* din lat. *clavi* „cui", din care s-ar fi dezvoltat, după părerea sa, un substantiv *cheie* „defileu" [99].

Dimpotrivă, originea maghiară se susține în mod concludent prin forma mai veche a toponimului *Cheia* de la Vîlcani, com. Năruja, care într-un document de la 1798 este numit, alternativ, *Dealul Chei* și *Dealul Chiei*[100]. Cea de a doua formă nu este o simplă variantă grafică, ci reflectă realmente un stadiu mai apropiat de etimon. Am întîlnit-o și noi la un bătrîn din Vîlcani, care ne-a spus că „*Kíscu* Bonțului face legătură între *Deál u Kíiei* și Dealul Mîndrei". Tot de la acest informator aflăm că „Mărul Bonțului este la locul de împreunare a Pîrăului Bării cu *Pîrîu Kíiei* în *Cuáda Kíiei*", formă care alternează cu : *Pîrău Kéiii, Șăsu~,Cuáda~*.Aceeași formă, modificată prin asimilare, apare și în toponimul *Ghia Ghimpului*, atestat în 1929 : „cosire, puțină arătură la *Ghia Ghimpului*, în hotarul comunei Năruja" [101] și la 1944 : „loc

[94] M. Ungureanu, *op. cit.*, p. 34.

[95] Ion Popescu Argeșel, *Munții Trascăului. Studiu geomorfologic*, București, 1977, p. 38 ("abrupt în afara sectoarelor de defilee").

[96] Sabin Opreanu, *Contribuțiuni la toponimia din Ținutul Săcuilor*, extras din „Lucrările Institutului de Geografie din Cluj", II, 1926, p. 34.

[97] Vasile Cazacu, *Geologia zonei Sfîntu Gheorghe — Bodoc (depresiunea Bîrsei), cu privire specială asupra zăcămintelor de cărbuni*, lucrare de diplomă ms., Iași, 1984 (harta).

[98] T.A. Marusenko, *Iz nabljudenij nad ukrainskimi nazvanijami rel'efov*, în „Studia slavica", XVIII, 1972, p. 221.

[99] M. Homorodean, *loc. cit.*

[100] A. Sava, *op. cit.*, vol. I, p. 57.

[101] Arhivele județătoriei Focșani, Fondul Judecătoria Năruja, *Dosare cu acte autentice*, vol. I, 1929.

netrebnic la *Ghia Ghimpului*, Năruja"[102] (ulterior : *Cheia Ghimpului*, *Gheia Ghimpului* și *Gheghimpului*, *Gergimp*). Pentru valea Milcovului, la Bonțești (com. Cîrligele), Gh. Moldoveanu semnalează *Chiscu Chiia* împreună cu *Dealu Chiscu Chii*, menționînd că „toponimul atestă același sens cu al apelativului *cheie* «stîncă», *Chiscu-Chii* însemnînd la început «piscul stîncii»" și specificînd totodată că „ultimul termen și-a pierdut sensul, de unde sudura puternică"[103]. Într-o hotarnică din anul 1938 a munților Tisarul și Piciorul Cozei, care reia textual conținutul hotarnicei din 1921 (citată de noi *supra*, p. 475), toponimul *Chiu* a fost înlocuit prin *Cheia Tisarului*[104].

Este interesant de semnalat, în sprijinul etimologiei noastre, circulația în Vrancea, la Spinești, a sintagmei o *cheie de hèlișkátrâ* și chiar a entopicului *hèlișkátrâ* cu sensul de „loc pietros" (cf. „nu ara că-i *hèlișkátrî* pe bucată"), toponimizat în forma *La Hèlișkátrâ* „stîncă netedă ca masa, de întindere mare ; s l i é m e de piatră" (Spinești). El nu este altceva decît un semicalc după magh. *köves helység* „loc pietros". O variantă a acestui compus a fost înregistrată de noi la Coza, *hèrișkátră*, cu înțeles identic : „nu ara că-i *hèrișkátrî*", adică „nu poți băga plugul că-i numai piatră". Această formă, împreună cu toponimul *La Hèrișkátră*, localizat de informatorul nostru în aceeași comună Spinești, conservă un fenomen arhaic al limbii maghiare și anume trecerea lui **l** la **r**, ca în *vilag*>*virag* (a. 1237), *ful*>*fur*, *csalit*>*csarit*, *villong*>*virrong*, *halantek*>*harantek*[105]. Existența acestui compus dovedește că în Vrancea nordică, în special, influența maghiară a fost o realitate, pe care nu numai termenii entopici o reflectă, dar și toponimele. Astfel, la hotarul dintre comunele Tulnici și Nistorești, pe cumpăna apelor, se află *Kikérîu* (magh. *kő* „piatră" și *kert* „gard"), descris de informatori ca „zid prăpăstios"; „perete de stîncă", „stîncă înaltă", „stîncă prăpăstioasă" (Văcăria), numit, foarte sugestiv, și *Bisérica Drăsîlor* (Tulnici). Un omonim al său, după informațiile pe care ni le oferă Vlad Cojocaru, este *Kökerî*, situat într-un fost punct de graniță, între România și Austro-Ungaria, la Vama Uzului, menționat mai întîi într-o hotarnică din 1888, împreună cu traducerea românească : „la locul numit *Gardul de piatră — Kökerî*"[106]. O traducere similară pare să fie și *Gardul de piatră* din Vrancea, atestat în 1906 : „cosire la locul numit~ din com. Bîrsești"[107]. Un munte din comuna Tulnici se numește *Horombăl*, desigur o deformare din magh. *harom* „trei" și *berez* „vîrf", pentru că este, într-adevăr, un „munte cu mai multe vîrfuri" (ca și în alte situații, aici cifra 3·nu reflectă un număr real, ci sugerează mulțimea). Alt oronim, *Sóroș*, din com. Tulnici , se raportează fără dificultate la magh. *szoros* „surduc, grumaz, trecătoare, strungă"[108]. Ne oprim aici, deși exemple similare mai pot fi găsite.

Coradical cu entopicele precedente este și **chiuhúc** (*kuhúc*), pl. *chiuhúcuri*, cu următoarele accepții : „vîrf ascuțit de deal sau de munte ; movilă în formă

[102] *Ibidem*, vol. I, 1944.

[103] Gh. Moldoveanu, *op. cit.*, p. 24.

[104] Arhivele Statului Vrancea, Fondul *Obștea munților Picioru Cozei și Tisarul. Satul Vidra*, 1938.

[105] *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, vol. II, p. 1 151.

[106] *Hotarul dintre România și Austro-Ungaria*, în „Monitorul Oficial", I, 1888, nr. 9, din 10 aprilie, p. 174.

[107] Arhiva Judecătoriei Focșani, Fondul Judecătoria Năruja, *Dosare cu acte autentice neinventariate*, 1913.— 1951.

[108] *A magyar nyelv történeti...* vol. III, p. 786.

de con" (Coza); „fund de munte cu pisc ascuțit stîncos, acoperit cu pădure foarte deasă, unde se adăpostește vînatul; deal ascuns cu pădure" (Coza); „deal înalt, pietros, ascuțit" (Tulnici); „spunem că se formează un *chiuhuc* cînd pleacă de jos ca o claie, vine înalt tare și se ascute spre vîrf" (Tulnici); „ridicătură înaltă, ascuțită, cu piatră la vîrf" (Coza); „*chiuhucurile* se formează, de multe ori, de pe o culmáre de piatră" (Coza). Solicitat să precizeze înțelesul acestui termen, un informator, bun cunoscător al munților Vrancei, ne spunea că „un *chiuhúc* se compară cu o claie înaltă; poate fi îmbrăcat cu pădure; îi tot ascuțit, dar stîncos la vîrf, poate fi și mai jos, în timp ce titiraiul îi mult mai înalt, îi ascuțit tare și are vîrful descoperit și stîncos" (Coza). Precizări asemănătoare ne-au făcut și alți informatori din Tulnici: „îi înalt, stîncos la vîrf, cu pădure pe el, mai înalt ca celelalte vîrfuri din jur"; „un vîrf prea înalt și cu o parte stîncoasă".

Folosit mai mult de vînători și ciobani, entopicul pare să fie specific Vrancei nordice, unde l-am notat în contexte care ne demonstrează că este încă viu în zona studiată: „sub *chiuhuc* se face vînătoarea" (Coza); „hai să batem în *chiuhucul* ăla" (Coza); „în *chiuhucul* cela ar fi ceva de împușcat" (Tulnici); „uite porcii în *chiuhuc*" (Tulnici); „am ieșit în *chiuhuc*" (Coza); „locul de intrare sau ieșire a vînatului este în vîrful *chiuhucului*" (Coza).

Semnalăm, de asemenea, folosirea termenului pentru descrierea unor obiecte geografice: „*Șoimăria* i-un *chiuhuc* așa, înalt, pietros" (Coza). Cu excepția com. Ghilența (Covasna), unde circulă cu același înțeles de „ridicătură stîncoasă și ascuțită la vîrf", nu am întîlnit, pînă acum, entopicul prin alte părți. Adăugăm că el este necunoscut de dicționare sau de alte izvoare de informație lexicografică. În continuare, atragem atenția asupra variantelor cu care circulă el în zona Vrancei nordice: **chiuúc** (*Kuh̯úc, Kuu̯úc*), **chiuíuc** (*Kuiúc*), **chihúc** (*Kihúc*), **tihúc** (*T'ihúc*) — toate avînd pl. în *-uri-*, care stau la baza toponimelor din com. Tulnici: *Kúhúcu Ụomágului, T'ihúcu Ụomágului* „vîrf stîncos; i-un *chihuc* înalt"; *Kúhúcu din Dgal di la Brádu Trăsnit* (*Kúhúcu din Dgalu Brádului Trăsnit*) „îi stîncos la vîrf"; *Kuiúcu Betegósului* (*Kúhúcu de la Betegósu*) sau *Kiụu Betegósului* „munte înalt ca o claie, ascuțit și stîncos, cel mai înalt vîrf al Betegosului"; *Kihúcu Căsúli, Kihúcu la Căsúli* „vîrf de munte la Greșu, mai înalt și mai ascuțit (pe toate părțile are panta de 45°; seamănă cu o căciulă stîncoasă, cu un vîrf de claie, înăltișor; îi numai piatră: la *Kihúcu Căsúli* ne ducem astăzi la vînătoare)"; *Kihúcu Moțáru* „vîrf stîncos, format de pe o culmáre: se ridică 2—3 *chiuhucuri* în sus"; *La T'ihúc pe Fáța Grésului* „îi stîncos și ascuțit la vîrf; îi numai piatră goală: mergem la *Kuhúcu Grésului*"; *T'ihúcu de la Teiș* „vîrf ascuțit cu piatră pe el"; *T'ihúcu* (*Kuhúcu*) *din Fáța Cantini* „vîrf cu stîncărie"; *În Kihúcu de la Bobéici* (*T'ihúcu de la Bobéici*) „îi pe Macradeu; Bobeica-i mai rotunjită, nu-i înaltă ca *chiuhucul*, care-i vîrful stîncos al Bobeicii"; *Kuhúcu di pi Kíscu Tunélului* „vîrf înalt, foarte ascuțit, stîncos mai pe toată porțiunea"; *Kihúcu la Glóduri*; *Kihúcu Șubotárului* „vîrf de munte cu dosul stîncos"; *Kihúcu Lútu Róșu*; *Kihúcu Andreșgóii*; *Kihúcu Frúnțea șa*

Mâre „vîrf pietros"; *La Ḱuhúc la Fúnd la Tu̯ádir Lázîr* „munte stîncos la vîrf"; *În Dea̯l la Cárpîn la Ḱuhúc* (*Ḱuhúcu din Dea̯lu Cárpînului*) „se formează un chiuhuc care pleacă de jos ca o claie, vine înalt tare și se ascute spre vîrf, care-i numai cu stîncă; nu crește nimic pe el, că-i numai piatră"; *T'ihúcu Cu̯ózî* sau *Vîrfu Cu̯ózî* „pe-o parte se face stîncă drept în jos"; „partea stîncoasă a muntelui"; *Ḱu̯u̯úcu, Ḱu*$^{h}_{i}$*úcu, Ḱui̯úcu* sau *Ḱúu̯u Ḱúzului* „vine o c o f a n ă și apoi se face un *chiuhuc*, o ridicătură înaltă ascuțită, cu piatră la vîrf, în stînga Ḱúzului, pe muntele Porcul". Entopicul este folosit în acest caz cu funcție toponimică absolută, fiind singurul toponim din seria chiuhucurilor cunoscut de locuitorii din com. Tulnici: „mergem la *Ḱuhúc*; „a ajuns în vîrful *Ḱui̯úculuî*".

În afara Vrancei consemnăm doar *Ḱuhúcu Zĕ́rni/Ḱihúcu Zĕ́rni*, în com. Ghilența, jud. Covasna, descris ca „un vîrf înalt, stîncos și ascuțit; se ridică 3—4 *chiuhucuri* pe c u l m a r e pînă în vîrful Zărnii". În forma *Küjuk*, Szabó T. Attila îl înregistrează o dată în Inucu, com. Arghireșu, jud. Cluj[109], și împreună cu varianta românească *T'ui̯úk* în Dumbrava, com. Căpușul Mare, jud. Cluj[110], zone învecinate, fără să ni se dea vreo indicație cu privire la aspectul locurilor denumite astfel.

Ḱui̯úc reprezintă un plural etimologic<magh. *küjük*. *Ḱu̯u̯úc* se explică prin faptul că *küjuk* a fost analizat în românește ca o succesiune de două vocale *ü—ü* (pentru că *i* semivocalic, scris *j*, formează diftong cu al doilea *u* și-i conferă un timbru palatal *ü*). Întrucît velara urmată de *ü* se palatalizează, se ajunge la *ku*, care prin asimilare duce la depalatalizarea celei de a doua silabe, *Ḱuúc* sau, prin înlăturarea hiatului, *Ḱu̯u̯úc* și *Ḱuhúc*, ca în *măduhă*<*măduu̯ă*. Cît privește forma *Ḱihúc*, ea reprezintă o altă modalitate de redare a lui *ü* din elementele străine (maghiare, germane, franceze etc.). Configurația geografică a zonei justifică împrumutarea acestui entopic sub formă de plural deoarece, așa cum reiese din explicațiile informatorilor noștri, de cele mai multe ori se găsesc mai multe *chiuhucuri* la un loc sau sînt unele deasupra altora: un *chiuhuc* reprezintă — cum ar spune vrîncenii — „un loc cu mai multe *chiurî*". Datorită necunoașterii limbii maghiare, *chiuhuc* a fost simțit ca un singular și i s-a refăcut un nou plural, prin încadrarea în seria bine reprezentată a pluralelor în *-uri*. Asupra acestui procedeu atrag atenția J. Byck și Al. Graur[111], care exemplifică cu ung. *hajdúc* (pl. lui *hajdú*) pătruns în limba română ca atare, dar care a fost înțeles apoi ca un singular (*haiduc*), ceea ce a dus la formarea unei noi forme de plural, *haiduci*. Acestui exemplu i se pot adăuga și altele, discutate de N. Drăganu și L. Tamás: rom. *opșag* „vorbă de clacă", „glume mestecate cu minciuni" <pl. magh. *hopsák*<*hopsa*; rom. *țîpic* „gheată"<pl. magh. *cipok*<*cipo*; rom. *feleștioc* „șomoiog de cîrpe pus în vîrful unui băț, pentru unsul osiilor"<pl. magh. *festeľok*<*festelő*; rom. *vîndroc* „haimana"<pl. magh. *vándorok*<*vándor*; rom. (*h*)*arțag*<pl. magh.

[109] Szabó T. Attila, *Kalotaszeg Helynevei*, vol. I, Cluj, 1942, p. 204.
[110] *Ibidem*, p. 161.
[111] J. Byck, Al. Graur, *L'influence du pluriel sur le singulier*, în „Bulletin linguistique" I, 1933, p. 25 — 26.

dialectal *harcak* „lupte, hărțuieli" < *harc* ; rom. *hădărag* < pl. magh. *hadarók* < *hadaró*[112].

Un argument important pentru circulația termenului de origine maghiară îl constituie derivatele românești.

Chiuhán (*Kuhán*), pl. *chiuhánuri*, se alătură termenilor neatestați de dicționare sau de alte izvoare lexicografice. Faptul că l-am notat doar în com. Paltin ne îndreptățește să afirmăm că este, în momentul de față, mai puțin uzitat în Vrancea. *Chiuhanul* — ne-a explicat un bătrîn din Paltin — este „un vîrf de deal încolțorat, înalt, care are doi versanți cu pantă repede, cu suitură grea. Spunem : «nu urca oile pe *chiuhanul* celə, că dai bolovani peste ele»". Alți informatori l-au definit ca „munte foarte înalt și ascuțit" ; „vîrf ascuțit" ; „muche mai prelungă care pleacă dintr-un șes, dintr-o vale ușoară [=puțin adîncă]" ; „deal ascuțit". Adăugăm și sensul „munte golaș", obținut din ancheta indirectă la Tulnici. Citățm în continuare cîteva contexte notate în com. Paltin : „trece prin *chiuhanurile* celea", „suie în *chiuhanul* ăla". Puțin folosită este și varianta **chiohan** (*Kohán*) : „adu boii din *chiohanul* cela". Forma feminină **chiuhánă** (*Kuhánă*), din aceeași comună (Paltin), este refăcută din cea de masculin, probabil sub influența entopicului *țîgmană*, foarte cunoscut în Vrancea sudică : „vezi *chiuhana* ceea ?".

Și acest derivat servește ca sinonim în încercările de definire a altor entopice : „guguiul este un *chiuhan*, un vîrf de deal ascuțit" (Năruja) ; „fleura este un *chiuhan* ascuțit, o coastă mare cu stîncăriș" (Păvălari). Ca toponime, semnalăm doar *Kuhánu* (sau *La Kuhán la G'urcări*, *În Deal la Kuhán*) și *Kuhánu Téki*, dealuri ascuțite în com. Paltin. Ca și în cazul apelativului precedent, și aici avem a face cu dezvoltarea lui *-h-* în condițiile sufixării cu augmentativul *-an* : **Kuuán* > *Kuhán*.

Puțin răspîndit și folosit este și derivatul **chiuhárnă** (*kuhárnî*), **chihárnă** (*kihárnî*), pl. *chiuhárne*, *chihárne*, întîlnit întîmplător în com. Paltin, cu înțeles insuficient precizat de informatori : „rîpă repede ; coborîș abrupt". El s-ar fi putut crea prin fenomenul de „despicare" de la *chiuhană*.

De la un **Kuhár* „loc cu piatră", sinonim cu *pietrar*, a apărut varianta **t'uhár* și, prin depalatalizare, **tuhar**, folosit și pleonastic în sintagma *tuhar cu stînci*, care are la Năruja înțelesul de „loc acoperit numai cu stînci". Același fenomen l-am constatat și în cazul entopicului *tuháu* < *chiuháu* (vezi *infră*) sau al toponimului *Tuhánu Ketrósului* < *Kuhánu Ketrósului* (Coza).

Un alt derivat, încă nesemnalat, care pare să fie specific Vrancei nordice, este **cheaucă** (*kęáucă*), pl. *cheáuci* (*kęáucș*) și *cheáuce* (*kęáucșe*), care are în com. Tulnici sensurile : „stîncă ascuțită" ; „la toate stîncile înalte li se poate spune *cheauci*" ; „ridicătură ascuțită, pietroasă și prăpăstioasă" ; „deal ascuțit, mai ridicat decît celelalte dealuri" ; „dîmburel" ; „ceva înalt, ascuțit la vîrf" ; „un loc nu prea înalt, nu prea folositor, adică îi pietros : «în *cheauca* asta nu se face nimic, nici vitele nu se folosesc, nici oamenii», «în

[112] N. Drăganu, *Etimologii*, în DR, VI, 1929 — 1930, p. 300 — 301 ; Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente in Rumänischen*, Londra, Haga, Paris, 1967, p. 820—821, 836, 406, 410. Vezi sinteza discuției la Emese Kis, *Încadrarea substantivelor de origine maghiară în sistemul morfologic al limbii române*, București, 1957 p. 134 — 136, care relevă faptul că substantivele maghiare respective sînt „într-adevăr folosite foarte frecvent la plural".

cheaucile astea numai caprele se pot băga, vitele le bagi, da nu mai iasă»"; „loc netrebnic". El circulă în contexte precum : „n-o iau pe acolo, că-i o *cheaucă* înaltă"; „mai bine ocolesc decît să urc *cheauca* aia"; „a luat-o pe *cheaucă-n* sus" (sinonim : „pe *chioacă-n* sus"); „a intrat în *cheauca* aia de deal"; „abia am ieșit din *cheauca* asta"; „la noi cam peste tot îs *cheauce*". *Cheauca*, ni s-a precizat, „este tot un fel de *cheie*, da-i mai mică decît ea" (Coza).

Apelativul, deși frecvent, este însă slab reprezentat în toponimie : *La Ķeáuucă* (sinonim pentru *Țeuca* menționată mai sus), care ne-a fost descrisă astfel : „Cînd mergem la Blana Stînii, mergem și la *Cheauca*. De la Blana Stînii, un șes, se formează o pantă, o rîdicătură înaltă. Spre vîrf îi numai piatră și-s a n i p é r i. Îi ca un t i t i r á i care se ascute spre vîrf" (Coza). *Ķeáuuca Flămîndi* (sinonim : *Cheia Flămîndii*) și *Ķeáuuca Ụóstogului* (sau *Cheia Ostogului*) denumesc partea înaltă și stîncoasă a munților respectivi. În afara Vrancei, semnalăm toponimul *Cheauca* din Țara Hațegului, mai sus de Rîul Mare, denumind „o ridicătură stîncoasă care pleacă din dreapta Văii Ferului și merge cam 5—6 m în sus, un perete de stîncă, o prispă de piatră care are deasupra ei pădure" (comunicat de Neculai Aldea din Pituluța, com. Broșteni, care l-a auzit în vremea cînd lucra acolo ca muncitor forestier, dar nu-l cunoaște ca apelativ). Derivatul este dezvoltat, probabil, de la o bază **keu*, avînd ca punct de plecare varianta *keu* a magh. *kő*, cu suf. diminutival *-că*.

Același tipar formativ îl regăsim în apelativul **chioacă** (*Ķuáci*), pl. *chioáce* (*Ķuáče, Ķuáše*), de la bază **Ko*, cu diftongarea normală *-o-/-ă*. În Vrancea, *chioacă* are următoarele înțelesuri : „teren stîncos, cu pantă, neproductiv : «urcă-te-n *chioaca* aia»" (Coza); „vîrf ascuțit de munte care se ridică dintr-o c o f a n ă [=depresiune]" (Tulnici); „o rîdicătură, un m o i d ă n e l" (Coza); „ridicătură înaltă, între deal și munte : «hai să urcăm *chioaca* asta, ca să ajungem în deal»" (Spulber); „loc ascuțit, pietros" (Nistorești); „vîrf mai ascuțit, r o t a t, care se vede în spatele altui deal" (Nereju); „ridicătură rotunjită (mamelon)" (Vîlcani, Paltin, Văcăria); „vîrf stîncos mai rotund" (Nereju); „ridicătură mare de pămînt" (Spinești); „ridicătură pe coastă, fără pădure, cu piatră în vîrf : «n-o lua pe acolo, că-s numai *chioace*»" (Coza). Îl găsim și la I. Diaconu : „Mă, a cui îs oili di pi *Kioací* ?" (Tulnici)[113]. În afara Vrancei, l-am întîlnit doar în imediata ei vecinătate, la Soveja, cu înțelesul de „vîrf în prelungire", și la Reghiu, cu acela de „vîrf ascuțit; teren înalt și ridicat : «am urcat tocma-n *chioaca* aia de deal»". Termenul este folosit, de asemenea, de vînători : „stai în *chioaca* aia și aștepți".

Și acest entopic se adaugă celor folosiți de vrînceni pentru descrierea unor obiecte geografice : *Țîgma* din Spinești este „o *chioacă* înaltă, cu pămînt h u m ă r e s c, pe care nu se prinde nimic, nici cătină măcar"; *La Întunéric* este un „drum întunecat care trecea printr-o *chioacă* înaltă de pădure [=împădurită]" (Nereju). Termenul nu este atestat în lucrări cu profil lexicografic.

Menționăm, în continuare, toponimele care au la bază acest entopic : *Ķuáca* (*La Ķuáci, Pi Ķuáci la Crétu*) la Păulești — „ridicătură înaltă, abruptă, cu stîncărie" (Coza); *Cúlmea Ķuáși* (Tulnici); *Ķuáca*, vîrf înalt și ascuțit în

[113] I. Diaconu, *Păstoritul în Vrancea*, în GS, IV 1938, p. 304.

partea de nord-est a dealului Porcăria, lîngă dealul Pietrele de Moară (Nereju); *În Ḱuáci* (sinonim: Dosul Hîrbocii) sau *Chioaca* („pădurea statului *Chioaca*", a. 1960, Vrăncioaia[114]); *Ḱuáca Curmătúrilor* „ridicătură înaltă, se ascute spre vîrf, care-i cu b r ă d i t pe el" (Coza); *Ḱuáca Arsúrilor* „ridicătură ca o claie ascuțită la vîrf, în hotar cu Soveja" (Coza); *Ḱuáca Căṭáli* „Șaua Căṭălii este între Vîrful Căṭălii și *Ḱuáca Căṭáli*" (Văcăria); *Ḱuáca Unkéșului-Níșîna*, atestată la 1935: „golul de la punctul *Chioaca Uncheșului*"[115]; *Ḱuáca Unkéșului-Hîjmili* (Vetrești-Herăstrău); *Ḱuáca Diálu Bógului*, *Ḱuáca Váii Bógului* (Nerejul Mare); *Ḱuáca Munțișúárelor* „ridicături ca monturile de la mînă" (Vetrești-Herăstrău); *Ḱuáca Munțișúárelor Colocáni*, *Ḱuáca Buturúzilor*, pe muntele Pietricica (Văcăria); *Ḱuáca Hîșmi* (Văcăria); *Ḱuáca Níșini* (Văcăria), cu *Pîrîul Chioacei*, atestat la 1925[116]; *Ḱuáca Halăgului* (Văcăria); *Ḱuáca Váii Scătúri*, lîngă *Kátra* (*Kéia*) *Váii Scătúri* (Văcăria); *Ḱuáca ša Nánî* (Paltin). În afara Vrancei, semnalăm doar la Soveja un loc *La Ḱuáca* „o *chioacă* lungă, de la Pietriș în sus" și *În Deal la Ḱuáci* (*Ḱuáca*) „teren înalt, ridicat" (Reghiu), de care informatorul a auzit de la bătrîni.

Un alt termen, de data aceasta un compus, este **chiuhalm** (*kuhálm*) pl. *chiuhálmuri* (*kuhálmuri*). Dicționarele și alte lucrări de specialitate îl înregistrează cu următoarele sensuri și variante: *cohál* „pădurice", *cohálm* „cîmp livede" (DA), *cohálm*, *cuhálm* „zăvoi, luncă, pădure de sălcii, plopi ș.a. pe malul unui rîu" (la SCRIBAN, D., care-l atestă pentru sudul Moldovei și estul Munteniei), „pădure de luncă [...]" (Porucic)[117]; „loc cu răchită, inundabil": „am fost cu vaca-n *cuhalm*"[118] (Tecuci). Cu precizarea că entopicul *cohalm*, *cuhalm*, *cohal* este puțin răspîndit în Moldova, Al. Obreja[119] îl semnalează ca toponim desemnînd un pîrîu lîngă Răcăciuni și o pădurice lîngă Liești, între Siret și Bîrlad. Cu înțelesul de „loc între două ape", *cuhalm* este înregistrat ca nume pentru Lunca Bistriței în comuna Piatra Șoimului[120]. L-am notat și noi la Soveja, cu același sens de „luncă pe rîuri", informatorul cunoscînd și toponimul *Cuhalmul Siretului*. Un alt *Cuhalm*, cel de la Nănești, este atestat la 1789: „53 prăjini din *Cuhalmu* aflat la Siret"[121] iar altul la 1898 la Movileni: „intrarea în stăpînire a moșiei, a bălței, *Cohalmu*, casa..."[122].

[114] Arhiva Tribunalului Vrancea, *Delicte silvice*, 1960, dos. 1245.

[115] Arhiva Judecătoriei Focșani, Fondul Judecătoria Năruja, *Dosare cu acte autentice*, vol. I, 1935.

[116] *Ibidem*, Fondul Tribunalului Putna, *Registrul de transcripțiuni*, 1925, fila 169.

[117] T. Porucic, *Lexiconul termenilor entopici din limba română în Basarabia*, Chișinău, 1931, p. 65.

[118] Nicolae Feru, *Vocabular regional*, în CV, IV, 1952, nr. 2, p. 38.

[119] Al. Obreja, *Din specificul toponimiei moldovenești*, în SCȘt. (Geografie), Iași, 1972, p. 156.

[120] Gheorghe Tăbîrnac, *Toponimia comunei Piatra Șoimului*, lucrare de diplomă ms., Iași, 1979, p. 58.

[121] Arhiva Judecătoriei Focșani, Fondul Tribunalului Putna, *Registrul de transcripțiuni*, 1879, fila 103.

[122] *Ibidem*, 1898, vol. II, fila 482.

În ceea ce privește etimologia acestui apelativ, dicționarele trimit toate la magh. *kőhalom* „grămadă de pietre" (DA), „morman de pietre" (SCRIBAN, D.), „deal pietros, stîncă, grămadă de pietre" (DEX). Există însă o neconcordanță între sensul entopicului și cel al etimonului maghiar, asupra căreia atrage atenția L. Tamás[123].

Această neconcordanță dispare, însă, cînd o raportăm la înțelesul oronimic cu care termenul circulă în Vrancea, necunoscut lexicografilor, și anume acela de *„cheia* dealului, *stînca* dealului pe care abia te mai poți urca : mă sui în **colhámu** ista" (Nerejul Mic). **Cuhalm**, pl. *cuhálme*, este cunoscut la Nereju ca o „ridicătură de pămînt" iar *Kuhálm* înseamnă „vîrf de munte" la Nistorești și „loc mai ascuțit de munte" la Vetrești-Herăstrău, unde am înregistrat și sintagma *un Kuhálm de munte*, folosită mai rar, ca echivalent semantic pentru „o a s c u ț ă t u r ă de munte" : „un *chiuhalm de munte* este Tisarul".

Entopicul servește și la formarea unor oronime, fapt care sprijină raportarea sa la etimonul maghiar (*kohalom*) : *Kuhálmu Tisárului* „munte stîrminos, t i t i r a i ; îi cel mai abrupt t i t i r a i, numai stîncă de jos pînă în vîrf, numai pasărea se poate urca acolo" ; *Cuhálm*, deal în partea Poienii, la Scaune, descris astfel de un informator din Spinești : „pe unde te-i uita îi alb, nu crește nimic. Îi ca un fund de ou de gîscă. Are l e s p e j u a r e de piatră care stau în picioare, subțiri și ascuțite în tot locul acela. Cînd eram mic, îi auzeam pe ciobanii bătrîni spunînd : «vezi să nu treacă oile în *Cuhalmul* cela, că le seacă laptele»" . Adăugăm și pe *Cohalm*, lîngă Homorod Almos, în Ardeal, a cărui caracteristică topografică o relevă următorul context : „Pe dealul *stîncos* (s.n.) de lîngă comună, înalt de 120 m, se ridică cetatea *Cohalm*, zidită în sec. al 13-lea (care a fost asediată de Carol Robert la 1323)" [124]. Din toponimia maghiară, consemnăm numele localității *Keöhalom* (la sud de Sopron și de Német Keresztur), care atestă menținerea unei forme mai vechi a magh. *kő*[125].

Este posibil ca evoluția semantică de la „munte", „deal stîncos" la „pădurice, zăvoi pe malul unei ape etc." să se fi făcut printr-o verigă de legătură, pe care o aflăm tot în Vrancea. Este vorba de sintagma *un chiuhalm de munte*, de la care se putea ajunge, în virtutea sinonimiei „munte" = „pădure", la *un chiuhalm* (*cuhalm, cuham*) *de pădure*, care însemnează la Vîlcani, sat izolat, înconjurat numai de păduri, „o întindere mare de pădure", „pădure mare", la Paltin „o pădure de 8—10 ha bine curățită : «am un *cuhalm de pădure* în cutare loc»" iar la Tichiriș — Valea Sării (departe de pădurile mari ale Vrancei „mărunțiș de pădure" : „du-te-n *cuhalmu* cela *de pădure*" (atestat și ca toponim în 1926 : „pădure în *Cuhalm*, megieșit cu Pîrîul Dosului, în comuna Valea Sării")[126]. Cu înțeles asemănător îl înregistrează și Gh. Moldoveanu pentru valea Milcovului : *cuhalm* „grup mai mare de copaci, dumbravă" [127]. S-ar putea deci, ca paralel cu extinderea defrișărilor care, cantitativ vorbind,

---

[123] L. Tamás, *op. cit.*, p. 248.

[124] Eufrosina Simionescu, *Cohalm*, în BSG XL, 1921, p. 374.

[125] *Magyar Atlasz*, harta nr. 2. *Sopron Varmegye* (Atlas 31, Biblioteca Centrală Universitară Cluj Napoca, f.a.).

[126] Arhiva Judecătoriei Focșani, Fondul Judecătoria Năruja, *Dosare cu acte autentice*, vol. I, 1926.

[127] Gh. Moldovanu, *op. cit.*, p.

erau direct proporționale cu depărtarea satului de muntele repartizat lui spre folosință, conținutul noțiunii de *chiuhalm de pădure* să se fi „ajustat" treptat, pînă la a desemna doar ceea ce mai rămăsese, adică „mărunțișul de pădure", care se reînnoia, firesc, pe malul apelor. Formele *cuhálm, cohálm* se explică prin același fenomen de depalatalizare (vezi supra).

3. Procedee formative și procese semantice

După prezentarea pe „familii" a termenilor entopici, considerăm necesară o schimbare a perspectivei analitice, pentru a evidenția mai bine procedee formative particulare și unele procese semantice care angajează toate seriile oronimice. O privire la ansamblu ne va permite să surprindem raporturile de determinare dintre realitatea geografică și expresia lingvistică, iar prin aceasta să înțelegem de ce zona Vrancei este unică la noi în privința abundenței și diversității lexicului toponimic.

3.1. Un procedeu deosebit de frecvent în terminologia oronimică, la care am mai făcut referiri pentru a explica unele variante, este crearea de cuvinte prin refacerea de la tema de plural a unor singulare noi. Astfel, **Țicură**, pe care I. Oancă îl relevă ca nume de deal [128], reprezintă, credem, forma de sg. refăcută după pl. *țicuri<țic.*

Un derivat neatestat în dicționare și nesemnalat de vreo lucrare de specialitate este **țiclăură** (*țicláuură*), pl. *țiclăuri<țiclău*, înregistrat de noi în Vrancea cu sensul de „vîrf prăpăstios", „muchie ascuțită" (Paltin); „stîncă ascuțită, vîrf s p î n z u r a t, unde nu poți merge decît cu piciorul" (Păvălari, com. Paltin); „deal ascuțit, vîrf ascuțit de deal sau de munte, izolat, departe de sat, undeva în fundul muntelui, unde nu ajunge nimeni". În Tulnici, unde am notat sensul precedent, termenul este mai puțin cunoscut și folosit, el circulînd mai ales în expresia *a se duce la țiclaură*, adică „la dracu-n praznic". Se spune: „te-ai urcat într-o *țiclaură*, s-a dus într-o *țiclaură*, într-o muchie" (Paltin); „am găsit vaca în vîrful *țiclăurii*" (Păvălari). Într-un singur sat, Păvălari, termenul a fost folosit pentru definirea altui entopic: „f l e u r a este o *țiclaură*". Apelativul a fost întîlnit și notat de noi și pe valea Milcovului, unde înseamnă „deal ascuțit la vîrf, unde se urcă foarte greu": „la ce să mă duc în *țiclaura* aia ?". La Arva, în aceeași zonă, are înțelesul de „ridicătură nu prea mare, dar foarte ascuțită la vîrf: «din văioagă te urci într-o *țiclaură*»". La Dumitrești (Rîmnicul Sărat) un informator ne spunea: „mă duc după lemne și trec pe lîngă *țiclaura*".

Țigmăură (*țigmăuurâ*), pl. *țigmăuri<țigmău*, de asemenea neatestat de dicționare sau de vreo lucrare de specialitate, este, am putea spune, „specific" unei singure comune de pe valea Milcovului, Broșteni. Descrierile informatorilor surprind, destul de clar, nuanțele semantice ale acestui termen, deosebit de frecvent folosit: „deal înalt, c o s t i ș, pe care este greu de urcat" (Pituluța); „deal ascuțit, o pantă mai brută" (Broșteni); „vîrf înalt, ridicătură ascuțită de deal; deal prea înalt, u s c ă ț î t la vîrf; ridicătură de pămînt de unde se vede în toate părțile; t i t i l ă" (Pituluța); „loc înalt, ascuțit: îi greu de ajuns acolo" (Valea Rea); „vîrf ascuțit, care pleacă dintr-o vale îngustă" (Arva). În aceeași comună am notat și sintagme ca: *în țigmăura*

[128] T. Oancă, *Toponimia din Cîmpia Băileștiului*, teză de doctorat ms., București, 1979, p. 26.

ceea de deal, adică „într-un deal ascuțit la vîrf, de unde vezi departe"; „în ce *țigmăură de deal* stă omul acela !", adică „într-un vîrf ascuțit de deal, mai îndepărtat de sat". Dăm în continuare cîteva contexte care confirmă semnificațiile deja enumerate: „pînă ajungi în *țigmăura* cee. îți iese sufletul"; „ce *țigmăură* înaltă !"; „cum poți să te urci pe *țigmăura* asta înaltă ?"; „n-am încotro, iar trebuie să trec *țigmăura* asta"; „te-ai urcat tocma-n *țigmăura* ceea și-ai strigat de acolo să te-audă toată lumea !"; „am fost la ghebe în *țigmăura* ceea, în Cerbu". Apelativul este folosit mult și de către vînători: „stai la pîndă în *țigmăura* aia". Informatorii ne-au precizat că *țigmăură* este o „vorbă bătrînească" sau — după alții — „vorbă mocănească", împrumutată de ei de la vrîncenii care, trecînd peste Dealul Reghiului (sau Dealul Vrăncii, cum îl numesc cei din satele acestei comune), coborau pe valea Milcovului spre tîrgul Odobeștilor.

De remarcat faptul că entopicul este foarte slab reprezentat ca toponim. Singurul exemplu notat de noi în satul Pituluța este *La Țîgmăură la Lulărie* „deal ridicat, ascuțit la vîrf, cioplit drept în jos în rîpă, p r ă v ă l i ș spre valea Kitulúși". Nu l-am înregistrat pînă acum în Vrancea propriu-zisă nici ca entopic și nici ca toponim. Un informator din Pituluța își amintea că l-a auzit, cu ani în urmă, la Năruja: „stau în *țigmăura* aia la deal". Un altul, din aceeași localitate, originar însă din com. Hreațca, fostul jud. Dorohoi, și-l amintea, din copilărie, folosit în contexte ca: „trecem *țigmăura* asta și ajungem imediat"; „ne ducem la prășit la *țigmăură*".

Un alt derivat, înregistrat de noi într-o singură localitate din Vrancea, Spulber, este **țignáură**<*țignăuri*<*țignău*, însemnînd „o ridicătură ascuțită pe vîrful unui munte, mai mică decît țigmana", notat și în contextul: „s-a suit pe *țignaura* ceea". Și tot aici l-am putea încadra, credem pe **țíură**, pentru care avem o singură atestare, expresia „stau în *țiura* vîntului" [129], localizată de DLR (ms) prin nord-vestul Munteniei și nord-estul Olteniei, cu înțelesul de „a sta în bătaia vîntului" și explicată ca formație onomatopeică. Expresia putea fi creată plecînd de la *țiură* „loc stîncos (cu *țiuri*) pe vîrful muntelui", unde, evident, și vîntul este mai puternic.

Fleură (*flégură*), pl. *fléuri*<*fleu*, termen întîlnit de noi în mai multe localități din Vrancea, are aici sensuri cu totul diferite de cele înregistrate în DA: „pisc gol și ascuțit" (Paltin); „stîncă înaltă și ascuțită" (Nerejul Mare); „culme de piatră, înălțime, stîncă de piatră, c u l m o a r e de deal prăpăstios" (Spulber); „vîrf, *un chiuhan* ascuțit, coastă mare cu s t î n c ă r i ș, nepracticabilă, cu vizunii de urși și rîși" (Podura de Sus); „ridicătură înaltă, ascuțită, un *țuhan*, o *țiclaură*" (Păvălari); „t i h a r a ș e, ridicătură de teren nefolositor: «ce să fac eu pe *fleura* asta, că nu pot să cosăsc»" (Spulber). Monografia consacrată Nerejului înregistrează amănunțit semnificația entopicului: „*Fleura* este un loc rău, cel mai rău din toate. Chiar cu piciorul nu poți să urci, așa de greu este drumul. *Fleura* se formează din cauza prăbușirilor care au loc în jurul *țuhanului*. Nu sînt decît vîrfuri de stînci. Nu este nici nu mijloc nici de a urca, nici de a coborî. Doar păsările și animalele sălbatice stau acolo" [130].

[129] *Lexic regional*, II, București, 1967, p. 17.
[130] H.H. Stahl, *op. cit.* vol. II, p. 78.

Ca și termenii precedenți, *fleură* circulă în sintagme ca : *o fleură de piatră* „stîncă înaltă și ascuțită" (Nereju) și *fleura dealului* sau *a muntelui* „ridicătură înaltă, dintr-o vale, greu de urcat" (Spulber), „vîrful dealului, de unde se poate vedea în toate părțile" (Arva). L-am notat în contexte ca : „abia am urcat în *fliáuura* aia" (Paltin) ; „să nu te duci pe *fleura* aia, că-i greu de urcat" (Spulber). Cu funcție toponimică, îl semnalăm doar în *Fleura Chiosei* (*Fléuura Kyósî*) și *Fleura Tojanului*, nume de locuri stîncoase, ridicături înalte și ascuțite din com. Paltin.

La baza acestui termen stă un alt entopic, de asemenea neînregistrat de dicționare și nesemnalat de lucrările de specialitate. Este vorba de **fleu**, pl. *fléuri* „vîrf de deal mai ascuțit", folosit mai ales în sintagmele *fleul dealului* „vîrful ascuțit al dealului" : „uită-te în *fleul dealului*" (Spulber) și *un fleu* (*fliu, fliéu*) *de piatră* „stîncă ascuțită, piatră ascuțită pe vîrful unui deal (Spulber), „piatră ascuțită" (Nereju), „vezi tu *fleul* ăla *de piatră*? Acolo trebuie să ajungem" (Spulber), „Ce-i acolo? un *fleu de piatră*"(Nereju). Cu înțeles asemănător circulă și pe Valea Milcovului : „vîrful dealului" , „stînci ascuțite pe vîrful dealului" (Reghiu), sensul de „loc unde fluieră vîntul între două stînci ascuțite la vîrf" fiind, evident, o încercare de „resemantizare". Notăm și cîteva contexte în care apare acest termen : „ce te-ai dus, mă, în fliu ?" ; „unde-ai ajuns mă ? ai ajuns în *fliu* ?" ; „Dracu' te-a urcat acolo, după capre, în *fliuu* ăla ? Da de dat jos, cum te dai ?" (Reghiu). La Pituluța am notat, accidental, termenul **defleu** numai în sintagma *defleul dealului*, pe care inițial l-am considerat a fi o deformare a lui *defileu*. Informatorul, care cunoștea și acest cuvînt, ne-a spus că înseamnă „spatele, dosul dealului", în opoziție cu „fața dealului" (așadar, *de+a+fleul*, ca și *de-a coasta*). Consemnăm, de asemenea, și înțelesul de „lucru rău, pe care nu-l mai poți folosi, cum ar fi : un topor, o coasă etc. : «i-un *fleu*, nu mai ai ce face cu el»"; cu care se folosește *fleu* la Vidra. Circulația restrînsă, chiar și pentru Vrancea, a acestui termen, ne-a făcut să-l apropiem de forma veche *fő* a magh. *fej* „cap", „extremitate", care putea fi echivalată prin românescul **feu* (cf. *fedeu*<magh. *fedő* ; *feredeu*<magh. *feredő* ; *pendeu*<magh. *pengő* ; *tichineu*< magh. *tekenő* ; *vezeteu, viziteu*<magh. *vezető*)[131], de unde, tot printr-o „despicare", putea rezulta *fleu*. Sintagma *fleul dealului* (*al muntelui, al pietrei*) ar fi avut, inițial, înțelesul de „capătul dealului (sau al muntelui, al pietrei)", care avînd de obicei în zona noastră o formă ascuțită, a însemnat ulterior, printr-un transfer semantic, „vîrful ascuțit", „stînca ascuțită de pe vîrful dealului".

Țîfleură (*țifléuură*), pl. *țifléuri*<sg. **țîfleu** întîlnit de noi ca entopic numai în com. Paltin, cu înțelesul de „vîrf de deal ascuțit ca o țapă" (Spulber) ; „ridicătură înaltă și ascuțită" (Păvălari), tot neatestat, se adaugă temenilor la care informatorii recurg pentru a defini un loc : *„titiana* este o *țîfleură*" (Spulber). Ca toponim l-am înregistrat într-o singură localitate, Vîlcani : *Țîflăuura* (*La Țîflăuură, Dealu Țîflăuuri*) nume al unui „deal foarte ascuțit", care în descrierea unui informator era comparat cu trei pari ascuțiți la vîrf, strînși într-un singur loc.

Notăm, în continuare, alte entopice, rezultate în urma aceluiași procedeu, prin care, așa cum arătau J. Byck și al. Graur, *„-ur-* al pluralului a

[131] L. Tamás, *op., cit.* p. 324, 606 785, 862.

fost transportat la singular"[132]: **ţărmură** („pe *ţărmura* părăului") şi **malură** „mal", comunicate de Dragoş Moldovanu din comunele Sadova şi, respectiv, Drăgoieşti din jud. Suceava; **vîrfură** notat la Aur (Valea Oltului; AILB); **coclăură**, întîlnit de noi în mai multe sate din Vrancea cu înţelesul de „loc înalt, s u ţ i t u r ă rea" (Paltin); „muchie înaltă". (Năruja); „loc prăpăstios, nu te poţi urca sau coborî" (Soveja); „teren frămîntat: se urcă, se coboară" (Reghiu); „rîpă prăpăstioasă" (Vetreşti — Herestrău); „groapă între munţi şi dealuri" (Spulber). Paralel, mai circulă o formă de sg., de asemenea refăcută de la pl., **coclăur**, întîlnită mai ales în nordul Moldovei: „plai închis cu căzături, loc greu accesibil, cu copaci căzuţi şi pietriş" (com. Broşteni-jud. Suceava; AILI); „pămînt neregulat, dealuri, văi cu păduri" (Sadova — jud. Suceava), „deal după deal, împăduriţi, greu de umblat" (Valea Putnei — jud. Suceava) — comunicate de Dragoş Moldovanu; „loc rîpos" (R.S.S. Moldovenească)[133]. *Coclaură* este inserat de J. Byck şi Al. Graur „printre alţi termeni geografici rezultaţi în urma aceluiaşi procedeu formativ, avînd însă ca punct de plecare sl. **kotlavŭ*"[134], probabil pentru că autorilor nu le era cunoscută forma de sg. **coclau**. Ea circulă în Vrancea, e drept că mai puţin decît forma de pl. **coclăuri/clocăuri** şi înseamnă „cel mai mic muntişor şi ridicat faţă de dealurile din jur" (Văcăria). A fost notat şi de Dragoş Moldovanu în com. Cîrlibaba — jud. Suceava cu sensul de „f u n d a c de pîrău adînc, unde nu rezistă nimic, nu se vede nimic". Cu înţeles de „vîrf de munte prăpăstios", a fost semnalat în com. Ceahlău şi Taşca, jud. Neamţ (AILI).

Încadrăm tot aici o serie de derivate cu suf. diminutival *-ui*: **chiurlúi**, pl. *chiurlúie* de la **kur-* (temă extrasă din pl. *chiuri*<*chiu*), cu *-l-* apărut prin „despicare", aflat de noi la Văcăria cu înţelesul de „vîrf ascuţit de munte" şi ca toponim: *La Kúrlúi pe Creásta Nistoréştilor*; **ţufurlúi**, pl. *ţufurlúie*, inserat de DLR (ms.) numai cu singularul şi fără etimologie, de la **ţufur-* (temă detaşată de la pl. *ţîfuri/*ţufuri*<*ţîf/*ţuf*)+suf. *-ui*, cu *-l-* provenit din „despicare". Adăugăm şi toponimul *Ţugurlúi*, desemnînd vîrful stîncii Piatra Şoimului[135], care presupune un entopic **ţugurlui**, derivat de la tema de plural *ţugur-*<*ţuguri*<*ţug*+suf. *-ui*, cu acelaşi *-l-* apărut prin „despicare". Acest cuvînt este cunoscut şi în Vrancea, dar numai pentru „casă (cu o singură odaie) cu acoperişul înalt şi prea ascuţit": „uite ce *ţugurlui* de casă şi-a făcut ăsta! (Coza).

Probabil în acelaşi mod se explică termenii entopici în *-au* precum: **ţuháu/ţuáu**, cu înţeles asemănător cu *ţuhău*, sg. refăcut din pl. *ţuháie/ţuáie*: „de unde se termină pădurea se numeşte *ţuhau*, adică partea stîncoasă, fără nimic pe ea; abia te ridici cu piciorul"; „din *ţuţáu* pleacă ţiurile de piatră"; „munte de piatră" (Coza). Toponimul corespunzător apare frecvent în zona amintită mai sus: *Ţuháţu de la Frúnţea ŝa Máre, Ţuháţu Gomóţului, Ţuháţu Zburătúri, Ţuháţu Deálului Négru, Ţuháţu Cózî, Ţuháţu Macradiţului, Ţuháţu Zămnîŝilor, Ţuháţu Tisáriţului, Ţuţáţu Strîzile, Ţu(h)áţu (de la) Kátra Ŝúti, Ţuháţu Kikértului, Ţuháţu U óstogului, Ţuháţu Alúnului, Ţuháţu din Cristiţánu, Ţuháţu Petrîséle, Ţuháţu Căŝuláti, Ţuháţu Moŝáruluţ,*

[132] J. Byck, Al. Graur, *op. cit.*, p. 19.
[133] A. Eremia, *op. cit.*, p. 25.
[134] J. Byck, Al. Graur, *op. cit.*, p. 19.
[135] Gheorghe Tăbîrnac, *lucr. cit.*, p. 41.

Ţuháuu Condrá(c)tului, Ţuháuu Muşátului, Ţuháuu Buníţului, Ţuháuu T'íşţa, Ţuháuu Piscu Magárilor, Ţuháuu de la Mesţeácînu, Ţuháuu Dumbrăvánu(lui), Ţuháuu Kúzului, Ţuháuu Haţdúşilor, Ţuháuu Cuáşî, Ţuháuu Golíşului, Ţuháuu Pórcului, Ţuháuu Gurguiéti, Ţuháuu din Munţişuárele. Toate toponimele de mai sus denumesc vîrfuri stîncoase şi foarte ascuţite.

Ţuhai, care are la Bursucani — jud. Galaţi înţelesul de „drumurile animalelor" (AILB), este, de asemenea, un sg. refăcut din pl. *ţuháie.*

Probabil în acelaşi mod se explică şi **chiuháu/chiuáu**, pl. *chiuháuri/chiuáuri*, întîlnite cu totul sporadic la Coza: „munte stîncos" (*„Kuuáuu* nu poate fi decît stîncos"), „întindere mare de munte". Îl foloseau mult ciobanii: „uite ce *Kuháu* de munte! Fără să ni se dea prea multe lămuriri, l-am notat şi la Tulnici, în sintagma un *chiuhau de munte*, alternînd cu **tuháu**, pl. *tuháuri*, şi el în sintagma un *tuhau de munte* „teren ridicat cu pădure"; informatorul (în vîrstă de 80 de ani) îşi amintea doar că l-a auzit folosit ca toponim de ciobani: „ducem vacile în *Tuháu* în Vîrful Omagului" sau *„În Tuháu* în Dosul Pleşii". Asemănarea fonetică cu entopicul *ţuhau*, pl. *ţuhauri* şi *ţuhaie*, ne îndreptăţesc să presupunem şi în acest caz un pl. **kuháie/kuuáie*, de unde e posibil să se fi refăcut sg. *kuháu/kuuau*. La fel se explică şi *fundáţu* „fund de pîrîu" <*fundaie* <*fundoaie* şi *pîráţu* <*pîraie*, notate de noi la Coza. Şi tot astfel *titiráţu, titiráţ* <*titiraie* (de care ne vom ocupa în partea a doua a lucrării) şi *tuháţu* „munte mare, dezvelit" (Coza) <**tuhaie* <**t'uháie* <*kuháie*.

Dificultăţi mai mari de interpretare ne creează un alt derivat probabil de la baza *ţuh-*, anume *ţuháus*, între altele şi din cauza atestărilor foarte puţine. L-am notat la Văcăria cu înţelesul de „munte ca o căciulă", împreună cu toponimul *Ţuháuusu Măguri*, nume al vîrfului Măgurii Spineştilor. La Tulnici, un *ţuhaus* pare să însemne „un loc ascuns", sensul rămînînd destul de vag în relatările informatorilor. Tot aici ar trebui inclusă şi varianta **ţurháus** pentru „loc prăpăstios", semnalată la Sabasa, com. Borca[135], ce pare să fie rezultatul unui fenomen de „despicare", ilustrat de numeroase exemple de acest fel. Apelativul *ţuhaus* poate fi explicat, la rigoare, ca un sg. refăcut dintr-un pl. **ţuhauşi* <*ţuhau* + suf. *-uş* (ca şi *ţuhuş* din *ţuhă*), în concordanţă cu tendinţa marcată de creare a apelativelor prin acest procedeu.

Din pl. *munţişoarele* s-au refăcut sg. *munţişorul*, întîlnit ca toponim numai în documente: „satul Valea Sării: i s-au dat muntele Mişina şi *Munţişorul* pînă la curmătura lui" (a. 1755)[137]; „...li s-au vinit Lapăşu di Susu cu *Muntişoru* [...] cu *Munţişor*" (a. 1829)[138]; „muntele *Munţişorului* de la satu Nistoreşti" (a. 1816)[139]; „muntili *Munţişorul* s-au dat drept frunză satului Nistoreştii" (a. 1817)[140]. De remarcat faptul că această formă coexistă paralel cu cele, mai numeroase, de pl.: „răzăşii de Năruja ar voi a pune stăpînire pe un picior de muntile *Munţişoarele*" (a. 1844)[141]/*Munţănşorile* (a. 1860)[142]/*Munţişarăle, Munţişărle* (a. 1930)[143]/muntili *Munţişorăle* (a. 1932)[144].

---

[136] V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, Bucureşti, 1961, s.v.
[137] A. Sava, *op. cit.*, vol. II, p. 18.
[138] *Ibidem*, p. 104.
[139] C.C. Constantinescu-Mircești, şi H.H. Stahl, *op. cit.*, p. 107.
[140] A. Sava, *op. cit.*, vol. II, p. 80.
[141] *Ibidem*, p. 104.
[142] Arhivele Statului Vrancea, pachetul XIV, doc. nr. 546.
[143] Arhivele Judecătoriei Focşani, Fondul Judecătoria Năruja, *Delicte silvice*, nr. 436, 1930.
[144] *Ibidem*, nr. 590, 1932.

Studiind un mare număr de cuvinte, J. Byck și Al. Graur ajung la concluzia că „pluralul n-a putut să influențeze singularul decît acolo unde numele era foarte des întrebuințat la plural, sau, cel puțin, mai des la plural decît la singular. Numai în acest caz forma de plural a putut să elimine din memorie forma de singular, astfel încît, în momentul în care s-a simțit nevoia de a avea un singular, s-a apelat la plural pentru a extrage unul" [145]. Într-adevăr termenii semnalați de noi se aplică de cele mai multe ori unor complexe geografice, formate din elemente asemănătoare, ceea ce obligă, în plan lingvistic, la utilizarea cu precădere a pluralului.

Descrierile informatorilor noștri scot, nu o dată, în evidență această situație : *„țigmăuri* sînt peste tot locul ; sînt foarte multe la noi, ele vin în trepte, una deasupra alteia" (Pituluşa ; așa se explică de ce *țigmăură*, adică „locul cu multe *țigmăuri*", este cunoscut doar în com. Broșteni, deoarece numai aici relieful are această înfățișare) ; *fleura* „se formează din cauza prăbușirilor care au loc în jurul țuhanului. Nu sînt decît vîrfuri de stînci" [146]; *ficlaura* denumește „vîrfuri de stîncă, golașe, cu vegetație între ele" (Dumitrești — Rîmnicul Sărat) ; *Țîfleura* se întîlnește numai la Paltin pentru că numai aici sînt trei *țîfleuri* adunate într-un singur loc ; „*Munțișoarele* sînt *vîrfuri* ascuțite, nu prea mari, unul după altul" (Văcăria), sau, cum ni-l prezenta un informator din Coza, „munte care văzut din depărtare seamănă cu mai multe căpițe" ; *coclaură* se folosește acolo unde pluralul înseamnă „dealuri multe, unul după altul, mai mari sau mai mici" (Nereju), „vîrfuri de stînci pe care nu crește nimic" (Tulnici ; AIV). Piatra Șoimului „are formă de cetate : la 50—60 de metri de la bază se află un loc ridicat ca un turn de cetate iar puțin mai sus altul, căruia localnicii îi spun *Țugurlui*" [147]. Așadar, ambele stînci sînt niște **țuguri*, însă cea din vîrf, mai ascuțită, este un *țugurlui*. Unii dintre acești termeni creați pentru a particulariza anumite complexe geografice nu au reușit să se extindă asupra unor complexe analoge, ci s-au menținut doar acolo, într-o formă toponimizată. Este cazul *Munțișoarelor*, care nu a dobîndit un regim de apelativ propriu-zis.

Procesul refacerii sg. de la pl. se poate urmări nu numai la nivelul apelativelor, ci și al *claselor toponimice*, constituite din ansambluri de nume în raport de opoziție[148]. Așa, de pildă, în com. Spulber, două șesuri, ca două talgere uriașe suprapuse, sînt numite în documente *Pod Desupra* (a. 1800)[149] și *Podu de Jos* (a. 1831)[150]. Ulterior, acest complex geografic este desemnat cu pluralul generic *Podure* (a. 1831)[151], *Poduri* (a. 1854)[152], *Podurile* (a. 1897)[153], pentru că devenise în întregime moșia unui proprietar, Anița Hărcan. Pluralul, ca marcă a întregului, elimină din conștiința vorbitorilor cele două toponime, care reprezentau inițial unități *distincte*. Apare însă necesitatea de

[145] J. Byck, Al. Graur, *op. cit.*, p. 46.
[146] H.H. Stahl, *op., cit.* vol. II, p. 78.
[147] Gheorghe Tăbîrnac, *loc. cit.*
[148] Pentru clasele toponimice, vezi Dragoș Moldovanu, *Legile formative ale toponimelor românești cu radical antroponimic. I. Formații de plural*, în ALIL, XXI, 1970, pag. 34.
[149] Arhivele Statului Vrancea, pachetul X, doc. nr. 38.
[150] *Ibidem*, doc. nr. 127.
[151] *Ibidem*, pachetul XI, doc. nr. 128.
[152] *Ibidem*, pachetul XIII, doc. nr. 429.
[153] Arhivele Judecătoriei Focșani, Fondul Tribunalului Putna, *Registrul de transcripțiuni* 1897, vol. III, fila 39.

a deosebi părțile acestui întreg : partea din sus a *Podurilor* se va numi „capul Podurilor din Sus" (a. 1832)[154] sau *Podurele de Sus* (a. 1922)[155], *Podurile de Sus* (a. 1924, 1934, 1935)[156], iar partea din jos a *Podurilor* se va numi *Podurile di Gios* (a. 1832)[157], *Podurile de Jos* (a. 1918)[158]. După ce moșia Hărcănească se dezmembrează, se revine la distincția inițială a unităților, numai că, de această dată, ele se prezintă ca *unități ale unui fost întreg: Podura de Deasupra* (a. 1924)[159] și *Podura de Desupt* (a. 1924)[160], devenite apoi *Podura de Sus* și *Podura de Jos*. Așadar, după D. Moldovanu, *dacă singularul toponimic propriu-zis* (S^1) *desemnează o unitate văzută în cadrul pluralității obiectelor de același fel, singularul refăcut de la plural* (S^2) *desemnează o unitate fragmentală dintr-un întreg*. Procesul înfățișat nu este izolat în Vrancea, ci se reîntîlnește în cazul satului *Poduri* din com. Paltin, unde forma de singular *Podura* ajunge să denumească unitățile care inițial au determinat apariția pluralului : (*Șăsu*) *Podura Paltinului*, cum numeau spulberenii *Pódura Kóst*, alături de *Podura Sat*, *Podura Cîmp*, *Podura Blănilor* (*Pe Podură la Blăni*).

3.2. Ceea ce frapează în mod deosebit în această terminologie oronimică a Vrancei este excepționala diversitate formală pe care noi am încercat s-o explicăm fie ca efect al unor fenomene fonetice, fie prin considerente morfologice (sufixări, singulare refăcute de la plural). Deși fiecare variantă, considerată izolat, poate fi justificată satisfăcător după criteriile amintite, este de presupus că în realitate diversitatea a fost produsul unor interferențe. Acest lucru este evident mai ales în cazul seriei terminologice avînd ca punct de plecare magh. *ko* „piatră", care s-a refăcut aproape în întregime după modelul seriei românești : *țiu — chiu*, *țiua — chiua*, *țuhan(ă) — chiuhan(ă)*, *țuau — chiuau*, *țurlui — chiurlui*, **țeucă* (cf. toponimul *Țeuca*)[160] — *cheauă*, *țuhai — țuhai(u) < *chiuhai(u)*.

Putem exemplifica acest fenomen de interferență a seriilor prin apelativul **chiufléură** (*kufléaură*), pl. *chiufléuri*, „pise, vîrf ascuțit, distins mult din teren, loc stîncos cu prăpăști, cu vizunii de urși și rîși" (Nereju). Informatorul din Carșochești—Spulber își amintea că l-a auzit la vînătorii bătrîni : „au trecut pe lîngă *chiufleurile* alea" ; „în *chiufleura* aia sînt și vizunii de urși". *Chiufleură, chifleură* circulă și la Tulnici, unde înseamnă „pisc", „o prăpastie mai mică" (AIV). Ca toponim, exemplificăm numai cu *Chiufleura Șoimăriei*, care desemnează „un vîrf foarte ascuțit ; se vede de la noi, din Nereju, de la 10 km distanță" (Nereju). Termenul este rezultatul integrării temei maghiare în sistemul derivatelor românești :

țîf → *țîfleură*
↓ ↓
chiu → *chiufleură*

[154] Arhivele Statului Vrancea, pachetul XI, 1831, nr. 128.
[155] Arhivele Judecătoriei Focșani, Fondul Judecătoria Năruja, *Dosare cu acte autentice*, vol. I, 1932.
[156] *Ibidem*, vol. I, 1924 ; vol. II, 1934 ; vol. I, 1935.
[157] Arhivele Statului Vrancea, pachetul XI, doc. nr. 137.
[158] Arhivele Judecătoriei Focșani, Fondul Judecătoria Năruja, *Dosare cu acte autentice*, vol. I, 1918.
[159] *Ibidem*, vol. III, 1924.
[160] *Ibidem*, vol. II, 1924.

Același proces apare și în cazul lui **chiumandău** (*Kumandău*), pl. *chiumandăuri*, „vîrf ascuțit" la Nistorești și „vîrf stîncos" la Tulnici, unde are și funcție toponimică : *Chiumandăul Greșului* (AIV). Schema interferenței este următoarea :

ț'u/ț'ih→ț'ihmandău
↓ ↓
chiu→chiumandău

Un ultim exemplu care confirmă extensia este **chiuflĕică**, pl. *chiuflĕici*, care înseamnă „vîrf stîncos și ascuțit" (Tulnici ; AIV). Interferența s-a produs după o schemă asemănătoare :

ț'u/ț'if(lă)→ț'ifleică
↓ ↓
chiu→chiufleică

Punctul inițial al simetrizării a fost evoluția semantică a apelativului *chiu* de la înțelesul generic de „piatră, stîncă" la cel de „parte pietroasă a unui munte", după care, datorită faptului că în Vrancea mai ales vîrfurile erau vizibil pietroase, a dobîndit sensul de „vîrf" și, implicit, pe acela de „vîrf ascuțit" la care obliga specificul realității geografice. În acest fel *chiu* a devenit sinonim cu *țîu*, de care se apropie și sub aspect fonetic. Intrînd în concurență, termenul maghiar nu a reușit să-l subplanteze pe cel autohton, ci a ieșit treptat din uz odată cu slăbirea progresivă a influenței maghiare. Derivatele sale, însă, au reușit să se mențină pentru că realizau o diferențiere necesară a tipurilor de înălțimi. Așa se explică menținerea diversității terminologice în această zonă a țării, unde — cum ar spune vrîncenii în limbajul lor — „ce se ridică din stîncă goală, de la culmare în sus, îi *țîu, chiu, țîf, țuh(ă), țîgmă, fliu, bold, bogîlnă, țigmău, titilcă, titiană, țugui*" etc. iar „tot ce pleacă gros de jos, ca o claie, vine înalt tare și se ascute spre vîrf, care-i stîncos și fără pădure pe el, îi *țîgmandău, țuhan, chiuhuc, țuhău, țuhau, chiuau, chioacă, chiaucă, titirai, țuțură, chiuhalm, boldan*" etc.

Diferențierea semantică se continuă la nivelul acestor două mari categorii, după alte criterii care țin de gradația progresivă a ideii de „ascuțit" asociată cu aceea a înălțimii, de aspectul stîncos sau împădurit al acestor vîrfuri: „*țuțura* e o ridicătură înaltă cu piatră în vîrf, ca o căciulă, mai joasă ca *țîgma*" ; „*țîgmandăul* îi pietros la vîrf de nu poți să intri ; el pleacă gros de la bază și se ascut *țugmăndăurile* astea la vîrf, pînă la 10—20 m înălțime";„ *țîgmele* sînt mai jos și-s împădurite sau acoperite cu desiș"; „*țîul* îi cel mai înalt și mai ascuțit: îi ca un stîlp înalt" ; „*țurlănu* i-o *bogîlnă* înaltă, ascuțit la vîrf ; îi mai înalt ca *țîgma*" ; „*chiuhucu* pleacă de jos de la bază gros și se ridică numai piatră ; îi cam același lucru cu *țîrțîdăul*, da-i mai înalt ca el" ; „*boldul* îi mai înalt ca *țurlanul*" ; „*chiuzul* îi mai jos ca *țurlanul*".

Felul în care se manifestă această tendință diferențiatoare și în toponimie nc este relevat de un „comentariu" comparativ, făcut de un informator din Coza, referitor la numele topice care „gravitează" în jurul *Zburăturii* : „*Țu[h]aul Zburăturii* îi partea stîncoasă, muntele de piatră; *Țuțura~* îi mai joasă decît *Țuaul~*, care-i mai înalt și-i gol; *Țîul~*îi mai înalt ca *Țuaul* și-i cel mai ascuțit : din *Țuau* pleacă țîurile de piatră ; *Boldul~* îi mai jos ca *Țîul ~* și-i mai rotunjit la vîrf; *Țîgma~*îi mai joasă ca *Țuaul~* și-i împădurită; *Țurlanul~* îi mai

înalt ca *Țîgma~*, îi pietros la vîrf, ieșit mai sus de pădure și-i un gol mai ascuțit și mai înalt ca *Țîrțîdăul~*". Aceste comparații între termenii sinonimi, care reliefează elementul distinctiv al fiecăruia, întîlnite de noi nu o dată la informatorii din com. Tulnici, presupun și o perspectivă de ansamblu a acestora asupra întregului complex geografic al bazinului Putnei. Cazul masivului Zburătura este departe de a fi izolat ; el se regăsește în multe complexe orografice, ale căror elemente au fost deosebite de către denominatori deși prezentau aceeași dominantă, toate fiind „vîrfuri ascuțite, stîncoase". Astfel, oronimul *Arișoaia* polarizează *Țîul Arișoii, Chiul Arișoii, Boldul Arișoii, Țurlanul Arișoii, Țufura Arișoii* ; oronimul *Tișița* reprezintă nucleul denominativ pentru *Țigma Tișiței, Țigmandăul Tișiței, Boldanul Tișiței, Țîul Tișiței, Țuhaul Tișiței* ; de la *Gurguieta* se formează o serie de oronime minore : *Țîul Gurguieții, Chiul Gurguieții, Țigma Gurguieții, Țuhaul Gurguieții, Boldul Gurguieții, Țufura de la Gurguieta, Țîgmandăul Gurguieții, Cheile Gurguieții* ; aceeași aglomerare oronimică o întîlnim în cazul *Tisarului*: *Țuha~, Țigmăul~ (Mare), Țigmandăul~(Mare* și *Mic), Boldanul~, Boldul Tisaru, Țuhaul~, Țîul~, Chiul~, Titiraiul~, Chiuhalmul~, Cheia~*; pentru muntele *Ciuta*: *Țîgmnăul Ciutii, Țuha Ciutii, Țîul Ciutii, Țigma Ciutii, Boldul Ciutii, Cheia Ciutii* ; pentru *Geamăna* : *Țigmîndaiele Gemenii, Chetrile Gemenii, Țigmnăul Geaminii; Țîul Geaminii, Chiul Gemenii* ; ș.a.m.d.

Ar fi exagerat să credem că toți acești termeni s-au putut menține în virtutea faptului că au reușit să se deosebească semantic, devenind complementari. Aceasta este mai degrabă o tendință decît o realitate imperativă, pentru că nenumărate sînt raporturile de sinonimie pe care vorbitorii le stabilesc între termenii cîmpului semantic : *„colhamul* îi *cheia* dealului", *„țigmăura* i-o *titilă", „Chiuhalmul* Tisarului îi cel mai frumos *titirai"* etc. Uneori se ajunge chiar la o avalanșă de termeni meniți să concretizeze un înțeles destul de vag : *„fleura* i-o *culmare* de deal prăpăstios, un *chiuhan* ascuțit, o *țiclaură*, un *țuhan*, o *tiharaie"*. Este adevărat, însă, că rareori se întîlnește o sinonimie pură, dovadă deosebirile de nuanță, unele destul de fine, care îi pot scăpa unui ascultător neavizat : „un *gol căciulat* este o *țîgmă* goală" (pentru că țigmele sînt, de obicei, împădurite), „o *țufură* e tot așa o *țîgmă* înaltă", „*țuhanul* i-un *țugmandău* ascuțit", *„cheauca* îi tot un fel de *cheie*, da-i mai mică" etc.

Este de presupus că această sinonimie de nuanță a fost influențată în mod decisiv de compararea unor obiecte geografice deja denumite. Acest proces de resemantizare se constată peste tot și se poate spune că alimentează constant diversificarea semantică a lexicului geografic. De obicei termenii generici sînt cei care se reflectă mai întîi în toponimie, după care deosebirile minime de aspect dintre oroforme se repercutează asupra bazelor lexicale. În același timp manifestarea toponimică a termenilor entopici reprezintă și un factor important de conservare a lor. Or, dacă admitem că oronimia Vrancei este veche, trebuie să admitem implicit că diferențele de nuanțe semnalate de noi sînt în mare măsură efectul unui proces tardiv de diferențiere.

Cea mai bună dovadă a caracterului relativ recent al diferențierilor semantice de nuanță ne-o oferă sinonimia toponimelor, care reflectă, neîndoielnic, situația veche. Astfel, vîrful muntelui Zboina este numit *Țigma Zboinii* de către nărujeni, dar *Țuhanul Zboinii* de către nerejeni. Cei din Năruja, Paltin, Ploștina, Poiana folosesc denumirea *Țigmele Frumoaselor*, în

timp ce oamenii din Vetrești, Herăstrău, Nistorești, Secătura Părosului preferă *Țuha*, iar nerejenii *Țuhanul Frumoaselor* (sau *al Scăturenilor*). *Țîgmana* din satul Spulber este numită *Țuhana* la Prahuda, *Chiuhana* la Podura de Jos și *Țîul* la Voloșcani. Tulnicenii numesc vîrful *Lăcăuțului Țîul~*, *Chiul~*, *Țuțura de la Lăcăuț*, *Țîrțîdăul de la Lăcăuț*. Tot ei numesc vîrful Pietrosului din bazinul Zăbalei *Țîgma Chetrosului*, *Țîgmandăul Chetrosului*, *Țuhanul Chetrosului*, pe cînd cei din valea Milcovului (Pituluța — Broșteni) îl numesc *Țîul Petrosului*. Vîrful Lapoșului de la Nereju este pentru cei din Coza *Țîgma Lapoșului* sau *Țuhanul Lapoșu*, iar vîrful Giurgiului este pentru cei din Tulnici *Țîgma Giurgiului*, *Țîul Giurgiului* sau *Chiul Giurgiului*.

Un alt factor foarte important care a determinat menținerea terminologiei oronimice diverse și nuanțate a fost faptul că ea era susținută de participarea la alte cîmpuri semantice. Multe apelative din prima serie sînt polisemantice și acest fapt a fost desigur un factor de rezistență a întregii serii în fața echivalentelor de origine maghiară sau, eventual, de alte origini, care le-au concurat într-o anumită perioadă istorică. Deși în anchetele noastre pe teren nu am urmărit în mod special o cercetare de ansamblu a lexicului, am reușit totuși să extragem din discuții un material interesant, în bună măsură inedit, la care am adăugat și atestări din alte surse de informare.

Încercînd o delimitare după criteriul semantic a acestor termeni, indiferent de forma lor, am ajuns la următoarele grupări :

a) „Vîrf, partea ascuțită a unui obiect, extremitate"

Referindu-se la *țîu*, pe care nu-l explică și etimologic, DLR (ms.) apreciază drept învechit și regional sensul de „parte ascuțită a unui obiect", exemplificat doar cu o atestare din CIHAC : „*Țîul* corăbiei este partea dinprotiva cîrmii". Mai adăugăm : *țîul* cartușului, *țîul* glonțului (Vrancea) — numit astfel pe o arie foarte largă —, *țîul* „vîrful tîrnăcopului : «la asfalt folosim un tîrnăcop cu două *țîuri*»" (Pituluța) ; „un *țîu* de fier "(Reghiu) ; „colțul ascuțit al sapei : «întoarce sapa și dă cu *țîul*»" (comunicat de Gheorghe Moldoveanu, din Cîmpineanca). Pentru „cucui" sau o „ridicătură ascuțită la un obiect" se spune în nordul Moldovei și *țîu* (comunicat de I. Nuță). Un *țîu de piatră* poate fi cît de mic „numai să aibă format de ascuțit : «m-am lovit într-un *țîu de piatră*»" (Coza, Reghiu) (înțeles pe care îl are și *o țîgmă de piatră* : „m-am lovit într-o *țîgmă de piatră*", Tulnici). Sensul acesta este surprins de Simion Hârnea în contexte narative precum : „în cale mai adună vreo patru pietroaie lungi, pe care le-a pus ca niște surcele la subțioară [...], apoi înfingînd în pămînt cele patru *țîuri de piatră* [...]" [161] ; „oamenii se deprinseseră să se scalde vara chiar printre *țîurile de stîncă* din față unde Putna fierbea înspumată" [162]. Pentru delimitarea terenurilor se folosesc în Vrancea *țîuri de piatră*, iar în județul Vîlcea *țîuri* „jaloane puse pe cîmp — bețe sau pari" [163].

Chiu înseamnă și el, mai rar, e drept, „piatră mai mică, stîncă mai mică" — ceea ce ne dă prilejul de a consemna din nou identitatea semantică *țîu* : *chiu*. *Țîu* mai desemnează la Tulnici și „vîrful copacului" („uite, s-a uscat *țîul* copacului", adică partea de la jumătate în sus), „vîrful clăii" („a luat vîntul *țîul* clăii"), „vîrful colibei : «ț u r l a este o colibă cu un *țîu*»". Un derivat

[161] Simion Hârnea, *op. cit.*, vol. I, p. 18.
[162] *Ibidem*, p. 17.
[163] G. F. Ciaușanu, *Glosar de cuvinte din județul Vîlcea*, în AAR (Lit.) s. III, t. V, 1931, s.v.

al lui ţiu, *ţivlic*, înseamnă în Bonţida — Gherla „colţul mai lung al basmalei, atîrnînd de sub cel mai scurt, cînd basmaua e legată neglijent" (DLR, ms.).

Pe baza atestărilor de care dispunem pînă acum, *ţîf* înseamnă „vîrful copacului" numai la Vîlcani. În rest, sensul cu care este cunoscut în toată Vrancea şi pe valea Milcovului este cel de „primul fir de iarbă care răsare din mustul zăpezii într-un loc : «a ieşit *ţîfu* la iarbă, grîu, porumb, ceapă etc.» ; «ai leuştean răsărit ? Nu, am numai *ţîfuri*» ; «am luat un *ţîf* de leuştean»". Tot prin *ţîf* se înţelege în Vrancea şi „iarba ascuţită la vîrf ca stuful : «la Ploştina Mică sînt poieni cu lacuri, cu tîrsă, cu *ţîfuri* de iarbă tare»" (Prahuda). DLR (ms.) îl atestă mai ales pentru Moldova cu sensul de „un fel de iarbă cu firul subţire care rămîne de obicei netăiată la cosit" (comunicat din Drăguşeni — Tg. Neamţ) ; „firul tînăr de stuf, de ţipirig" (comunicat din Latinu — Brăila) înţeles pe care-l are *ţîf* şi la Tulnici : „stufiş, papură" (AIV). Acest sens este consemnat de Iorgu Iordan în jud. Neamţ : „un soi de papură mai mică şi mai subţire decît cea obişnuită şi care creşte tot prin locuri mlăştinoase" [164]. La Nemţişor — jud. Neamţ, *ţîful* este „fînul ce aruncă mult rogoz" [165], iar la Bîrlad, *ţîfarul* este „stuf tînăr" (DLR, ms.). La Soveja, *ţîfurile* denumesc „vîrfurile ascuţite ale pietrelor, ieşite puţin din pămînt", iar pe valea Milcovului, excrescenţele, „bubele ascuţite" de pe copaci, fructe, legume etc. : „uită-te la bostanul ăla cu *ţîf* !" (Pitulusa).

De la înţelesul de „ierburi (arbuşti) cu vîrf ascuţit" s-a produs o extensie semantică : „loc unde cresc astfel de ierburi (arbuşti)". De exemplu, *ţîf* înseamnă, la Tulnici, şi „loc cu papură, păpuriş" (AIV), „loc cu p ă r i ş [=desiş de copaci tineri]". Un pl. al lui **ţîv, ţîghi*, denumeşte o „pădure deasă, cu arbori diferiţi" la Suceveni — Galaţi (AILB).

b) „Obiecte (de obicei, unelte sau instrumente) care au o parte ascuţită"

Reluînd şi informaţii din alte dicţionare, DLR (ms.) semnalează următoarele sensuri ale lui *ţîu* : „topor cu tăişul lung şi îngust (folosit la despicarea lemnelor mai groase)", „secure mare" (ambele prin Moldova şi Banat), „un fel de secure mică folosită la făcutul carelor" (prin Banat, Oltenia, Moldova), „tîrnăcop" (prin Moldova). În CADE apare şi sensul de „daltă de fier", din Banat, pe care îl aflăm şi în Moldova : „jgheaburile sînt făcute din lemne jghebuite, săpate cu *ţîul* din lemn de plop" (com. Piatra Şoimului, jud. Iaşi ; AILI). Printre uneltele folosite la pădure pentru sădit şi semănat, I. Itu enumeră *ţiul* şi *ţuagul* [166] (ultimul, un derivat cu suf. *-ac/-ag* de la *ţiu* : **ţiuág* > *ţuág*). Astfel de specializări semantice au şi alte variante şi derivate ale lui *ţiu/ţîu*. *Ţîfă*, pl. *ţîfe* înseamnă în jud. Argeş „prăjină cu pămătuf (şomoltoc) de cîrpe (fîn, paie, frunze), la vîrf, servind ca semn de hotar sau de orientare la măsurătoare" [167]. În Muscel, *ţîfla* este o „prăjioară pentru hotar" [168], ca şi *ţuiacul* la Viişoara — Cluj : „semn pentru delimitarea pădurilor (AILB), „unealtă folosită de plutaşi, alcătuită dintr-un par gros, cu o bucată de fier ascuţit la un capăt, care se înfige în pămînt şi se priponeşte pluta pe el" (valea

[164] Iorgu Iordan, *Toponimie pulneană*, în „Milcovia", IV, 1933, p. 24.
[165] A. Moisei, *O sumă de cuvinte*, în I. CR., III, 1910, p. 346.
[166] I. Itu, *Date din terminologia silvică dintre Tisa şi Carpaţi*, în „Revista pădurilor", XXXII, 1920, ianuarie — martie, p. 60.
[167] Dumitru Udrescu, *Glosar regional din Argeş*, Bucureşti, 1967, s.v.
[168] Rădulescu-Codin, *op. cit.*, s.v.

mijlocie a Bistriței), cu varianta *ţuiag* (Cîrlibaba)[169]; *ţiác* pl. *ţiece* este „un par ascuțit la un capăt legat de o sprangă [...] folosit pentru priponirea plutei la Siret" (SCRIBAN, D.); *ţuietic*, pl. *ţuietici*, un „par care se înfige în vîrful stogului de fîn" (comunicat din Coleşti—Vaşcău, DLR ms.). „Un băț scurt, *ascuțit* [s.n.] la un capăt, cu care se joacă copiii lovindu-l de alte bețe" se numește *ţivlíc* la Sîntiana — Gherla (DLR ms.), *ţîc* la Tătărușl — jud. Iași (comunicat de H. Bârleanu) și *ţîcnă* la Cîmpineanca, jocul respectiv numindu-se *ţîcna-patra*, deoarece bețele trebuiesc lovite de patru ori (comunicat de Gh. Moldoveanu). La Tulnici, „o casă prea ţuguiată" se cheamă *ţîu* sau *ţugurlui*: „uite ce *ţîu* de casă și-a făcut ăsta!"

Fluierele făcute de copii din lemn de salcie se numesc la Dumitrești *ţuvlică*, pl. *ţuvlici*, *ţuflică* în Moldova (SCRIBAN, D.), *ţîflică*, pl. *ţîflici* pe valea Milcovului, unde este considerat „cuvînt bătrînesc: «iar îi tragi cu *ţuflica* aia a ta»". Consemnăm și *ţivlică* „tub mic de trestie, soc sau salcie, închis la capătul de sus [...], în care se taie o limbă în forma literei U" folosit la Galați ca parte componentă a instrumentului *bîzoi*, cu sinonimele: *piscoaie, piscoane, piscoi* (Hunedoara și Oradea), *ţîplă* (Oltenia) *ţuvlică* (Tulcea), *pană* (Ploiești)[170]. Tot pe valea Milcovului am notat *ţîfleură*, pl. *ţîfleuri* „fluier lung din lemn de salcie: «mi-am făcut o *ţîfleură*»". La Pituluşa se folosește și *ţîfleu*, pl. *ţîfleuri*, pentru „un fluier din lut, cu zece găuri, pe care-l folosesc păltinenii". Este posibil ca această specializare semantică să fi fost favorizată de valoarea onomatopeică a grupului fonetic al bazei.

e) „Părți ale corpului cu profil ascuțit"

„Nodul gîtului" sau „mărul lui Adam" este numit în Moldova de nord-est *ţîu* (comunicat de I. Nuță), iar pentru „omușor" se folosește la Petrova — Vișeul de Sus *ţiflóc*, pl. *ţiflocuri* (derivat de DLR ms. din *ţiflă* +suf. *-oc*) și *ţîc* în Vrancea: „mi s-a umflat *ţîcul* gîtului" (Coza). Cu același înțeles este înregistrat și de DLR (ms.) în sintagma: *ţîcul palatului*. S-ar putea adăuga și *ţeve* pentru „beregată" (ALR I h. 38)[171], care a fost înregistrat și cu sens oronimic: „dîmb mai ridicat" (Corbi, jud. Brașov, vezi *supra*, p. 470). La Mănăstireni — Botoșani, *ţîu* înseamnă și „bot"[172] (cf. și SCRIBAN, D.), iar la Cîmpineanca, jud. Vrancea, „cotul ascuțit al unei persoane: «măi, ce *ţîu* ai l»" (comunicat de Gheorghe Moldoveanu). În zona Neamțului, *ţîf de păr* și *ţuflic* înseamnă „moț de păr" (DLR ms.); în Muntenia și Moldova, *ţîf* (*ţîf*) a fost înregistrat cu sensul de „cioc" („bărbuță") (cf. SCRIBAN, D., DLR ms.). Firele de păr „care stau drept în sus" se numesc *ţufurlúie* prin nord-vestul Munteniei (DLR, ms.), iar unui om cu barbă i se spune, depreciativ, „un *ţăgui*" (*ibidem*).

d) „Obiecte sau ființe mici"

Atestările cu acest înțeles sînt mai puține și ele se referă la termenii de bază ai primei serii: *ţîc*, pe care noi l-am găsit în Vrancea cu înțelesul de „copil mic" („ce-ți face *ţîcul*?" sau „ce să mă fac eu cu *ţîcul* ăsta de copil"?)

---

[169] V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, în SCŞt (Filologie), Iași, VIII, 1957, fasc. 1, p. 173.

[170] Tiberiu Alexandru, *Instrumente muzicale ale poporului român*, București, 1956, p. 7.

[171] Alte exemple la Marius Sala, *Denumirea „mărului lui Adam" în unele limbi romanice*, în SCL, IX, 1958, nr. 4, p. 502.

[172] D.Gr. Furtună, *op. cit.*

și cu cel de „obiect foarte mic" („ce să fac eu cu *țîcu* ăsta de creion ?" — echivalent semantic al cuvîntului *țîmburuc*). În Oltenia, *țîu* denumește o „haină scurtă" („i-a făcut *un țîu de haină*")[173]. Iezii sălbatici sînt numiți *țîi* (sg. *țîu*) în com. Frasin, jud. Suceava, după cum ne comunică Dragoș Moldovanu. Această atestare ne îndreptățește să încadrăm tot aici pe *țîgui -ie* (cu variantele : *țugui, -ie, țăgui, -ie*) însemnînd „ied pînă la un an" prin Oltenia, iar în Muntenia, Oltenia și Banat „capră între un an și doi ani", pentru care DLR (ms.) trimite la germ. *Ziege*, după S. Pușcariu (care, sub formă *țiguiu*, îl înregistrează cu același sens în Banat)[174].

Ceea ce se observă imediat din glosele prezentate de noi este faptul că numeroasele forme și derivate, fie cu o semnificație oronimică, fie cu una extrinsecă acesteia, dispersate pe întregul teritoriu al țării, pot fi cu greu înțelese ca rezultate ale unor evoluții semantice de tipul extensie — restricție, dar se clarifică în momentul în care presupunem că descind, mai mult sau mai puțin independent, de la baze avînd sensul de „ascuțit", „vîrf", „mic". Lectura articolelor **stei* și **steig* din dicționarul lui A. Walde și J. Pokorny, care unifică sub semnificația „ascuțit" o mare diversitate de forme și sensuri din mai toate limbile indo-europene („vîrf de munte ascuțit", „ghimpe", „corman de plug", „băț lung, prăjină", „lujer", „stuf", „trunchi ascuțit", „tăiș" etc.), ne întărește convingerea că este vorba de un polisemantism arhaic. Absența motivărilor semantice interne și dispersarea geografică a atestărilor susțin ipoteza originii autohtone a bazelor, care, cum am văzut, se poate susține și prin argumente formale.

TERMES GÉOGRAPHIQUES POPULAIRES DE LA RÉGION DE VRANCEA POUR LA NOTION DE „SOMMET POINTU" ET LEUR REFLETS TOPONIMIQUES (I)

RÉSUMÉ

L'étude contient un matériel inedit, très riche, de la région de Vrancea (Moldavie), enregistré par l'auteur au cours des enquêtes directes; soutenu par des exemples tirés des archives des tribunaux civils locaux et des documents. On analyse deux séries lexicales pour la notion de „sommet pointu", très bien représentées dans cette région.

La première série comprend des éléments qu'on peut considérer d'origine autochtone : 1) **țiemă, țigmă, țîemă, țîenă, țîgmă, țîgnă, țîgmnă, țîhmă, țîjmă**, avec les dérivés **țiemău, țiemău, țienău, țigmău, țiemán, țîemán**(ă), **țîgmán**(ă), **țîgmanău, țîgmandău, țîgmandă** ; ils sont à raccorder à une série plus large, richement representée dans tout le pays, à la base en *țic-/țig-/țîc-/țîg-*, rapportée à la base i.-e* *steig-/k-*„pointu" avec *s-* initial mobile.

2) **Țiu** (ă), **țîu**(ă), rapporté / à l'i.-e **stei-*, avec le formant semiconsonantique *-u-*, et qui est à la base de la série : **țîf, țîfă, țîflă, (țîlfă), țîflă, țîflu**, avec les dérivés: **țimfán, țiflán, țilfán, țiflíe, țîflíe, țifléică, țîfléică, țefeléică.**

3) **Țuh**(ă), **țuhău, țuhán, țuhón, țuhoáie, țuhúș, țuhúi**, qui provient toujours de *țîu*, soit par la re-formation d'un nouveau singulier à partir de la forme de pluriel *țihuri*, soit par une évolution phonétique du type : *țîgu* > *țúgu* > *țúhu*.

La deuxième série contient les termes oronymiques d'origine hongroise : **chiu**(*Kiu*),***chiú** (*Ku*),***chiúi**(*Kuj*), **chéie** (*Kéje*), ***cheu** (*Keu*), ***chio** (*Ko*) rapportés à l'étimon hongrois *kő* „rocher, pierre", qui était également prononcé en hongrois ancien *kü, küj, kűj* ; **chiuhálm** (*Kuhálm*), **cuhálm, colhám, cohálm**, rapportés à l'étimon hongrois *köhalom* ; **chiuhúc** (*Kuhúc*), **chiuúc**(*Kúhúc, Kuúc*), **chiuúe** (*Kuúc*), **chihúc** (*Kihúc*), **tihúc** (*t'ihúc*), qui représentent un pluriel étymologi-

[173] *Lexic regional*, II, p. 17.

[174] Sextil Pușcariu, *Au sujet des diminutifs roumains*, în *Études de linguistique roumaine*, Cluj, 1937, p. 306.

que < hongr. *kújük* ; et les dérivés roumains : **chiuhán** (*kuhán*), **chiohán** (*ķohán*), **chiuhână** (*kuhână*), **chiuhárnă** (*kuhárnă*), **tuhár**, **cheáucă** (*ķeáucă*,) **chioácă** (*ķuácă*).

L'auteur prend en considération, dans une égale mesure, la manifestation toponymique des termes géographiques, qui a eu un rôle important dans la conservation de ces termes ; l'on établit, dans la mesure du possible, leur distribution géographique sur tout le territoire du pays. L'on consigne, en même temps, les descriptions des objets géographiques, telles qu'elles sont fournies par les sujets interrogés, avec les contextes qui attestent leur circulation dans la région de Vrancea.

Le long du chapitre *Procédés formatifs et procès sémantiques* l'on analyse les termes géographiques (avec les toponymes correspondants) refaits à partir du thème de pluriel : a) **ţîcură** < pl. *ţîcuri* < sg. *ţîc*, **ţiură** < pl. *ţiuri* < sg. *ţiu*, **ţîcläură** < pl. *ţîcläuri* < sg. *ţîcläu*, **fîcură** < pl. *fleuri* < sg. *fleu*, **ţîfléură** < pl **ţîfléuri* < sg. **ţîfléu*, **ţigmäură** < pl. *ţigmäuri* < sg. *ţigmäu*, **ţigmăură** < pl. *ţigmăuri* < sg. *ţigmău*, **coclàură** < pl. *coclăuri* < sg. *coclău*, **mălură** < pl. *maluri* < sg. *mal*, **ţărmură** < pl. *ţărmuri* < sg. *ţărm*, **vîrfură** < pl. *vîrfuri* < sg. *vîrf* ; b) **chiurlúi** < pl. *chiuri* < sg. *chiu* + *-ui*, **ţufurlúi** < pl. *ţufuri* < sg. *ţîf*/**ţuf* + *-ui*, **ţugurlúi** < pl. *ţúguri* < sg. *ţug* + *-ui* (avec l'épenthèse de *-l-*) ; c) **ţuháu**, **ţuáu** (*ţuáu*). **ţuháĭ** < pl. *ţuháie*, *ţuáie*, **chiuháu** (*kuháu*), **chináu** (*kuţáu*) < pl. **chiuhaie*, **chiuaie* (*kuţáje*), **tuháu** < pl. *tuháie*; d) **ţundáĭu** < pl. *ţundáje* < sg. *ţundoáie*, **pîráĭu** < pl. *pîráie*, **t'it'iráĭu**, **t'it'iráĭ** < pl. *ţiţiráie*, **tuháĭu** < pl. **tuháie* < sg. *tuhái* ; e) **ţuháus**, **ţurháus** < pl. *ţuháuşi* < sg. *ţuháu* + *-uş*.

Ce processus este doublement analysé : 1) au niveau des appelatifs — avec la mise en évidence du fait que les termes discutés apparaissent seulement là où des complexes géographiques formés d'éléments semblants (plusieurs *ţîgmăuri*, plusieurs *fleuri*, etc., placés ensemble) imposaient l'utilisation prioritaire du pluriel au niveau de l'expression linguistique; 2) au niveau des *classes toponimiques* constituées par des ensembles de noms en rapport d'opposition. À l'intérieur de ceux-ci, le singulier toponimique en arrive à désigner une unité résultant de la segmentation d'un tout (par exemple pl. *Poduri* ayant désigné deux unités distinctes d'un tout : *Podul de Sus* et *Podul de Jos*, change de fonction : *Podura de Sus* et *Podura de Jos*).

L'on démontre, par la suite, que la série à éléments d'origine hongroise a été complètement refaite, selon le modèle de la série roumaine, le point initial de cette symétrie étant représenté par l'évolution sémantique de *chiu* à partir du sens initial „pierre, rocher" vers celui de „sommet pointu, rocheux". Suivant ce mécanisme, *chiuhan* se refait selon le modèle de *ţuhan*, *chiuhau* selon *ţuhau*, *chiuau* selon *ţuau*, *chiurlui* selon *ţurlui*, *che(a)uca* selon *ţeuca*, *chiufleură* selon *ţîfleură*, *chiumandău* selon *ţigmandău*, *chiufleică* selon *ţîfleică*.

La terminologie oronymique diverse et nuancée a pu se maintenir telle quelle par le fait que les termes géographiques s'avèrent les seuls capables de rendre les divers types de „sommets pointus" conformément à la gradation progressive de l'idée de „pointu", associée implicitement à celle de hauteur, à l'aspect rocheux de ces sommets ou à la présence des arbres sur ces mêmes sommets. On en est ainsi arrivé à une riche synonymie, avec de fines différences de nuance, effet d'un processus tardif de différenciation présupposant de la part du locuteur une perspective d'ensemble sur le complexe géographique de la région de Vrancea.

La conservation de cette diversité terminologique s'explique aussi par la participation des éléments d'origine autochtone à d'autres champs sémantiques : a) sommet, partie pointue d'un objet, extrémité ; b) outils ou instruments qui ont une partie pointue ; c) parties du corps à profil aigü ; d) objets ou êtres petits.

Les attestations des mots qui participent à ces champs sémantiques sont dispersées dans tout le pays, mais c'est seulement dans la région de Vrancea que ces termes gardent aussi une signification oronymique. Ce fait ne saurait s'expliquer qu'en présupposant la conservation d'une polysemantisme archaïque.

L'analyse laisse voir le caractère conservateur de la région de Vrancea, qui garde soit les bases lexicales de certaines séries oronimiques (dont on atteste seulement les dérivés dans d'autres régions du pays), soit des sens archaïques (rencontrés uniquement ici), soit, enfin, des variantes des certains mots d'origine étrangère, surtout hongroise, qui conservent des étapes anciennes dans l'évolution phonétique de la langue de départ.

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară şi Folclor
Iaşi, str. Codrescu, nr. 2

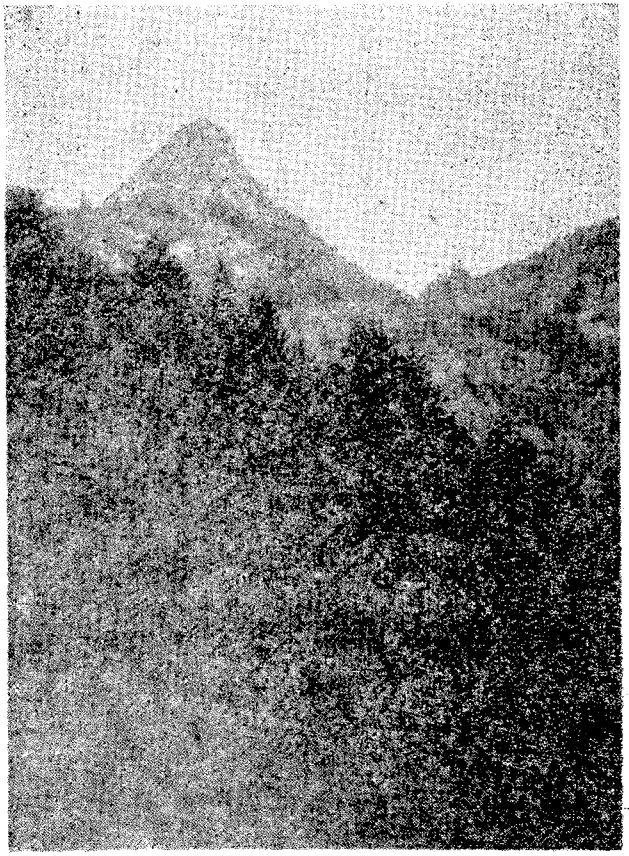

Fig. 2 : *figmandău*

Fig. 1 : *figmă*

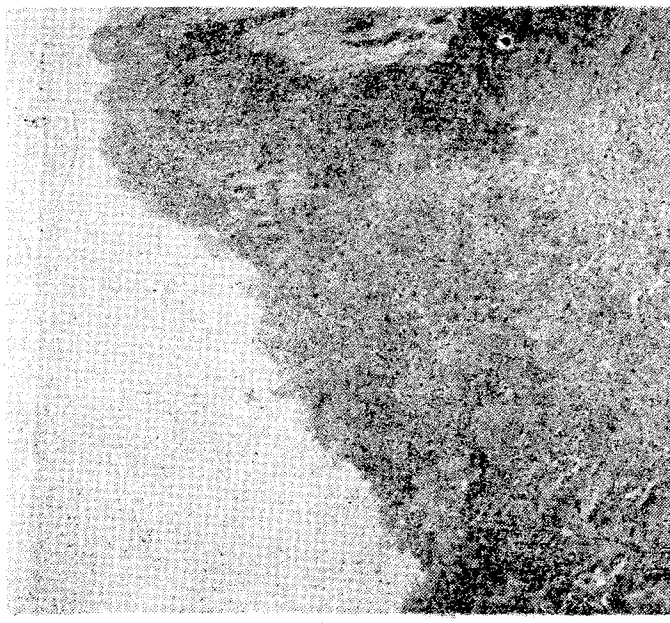

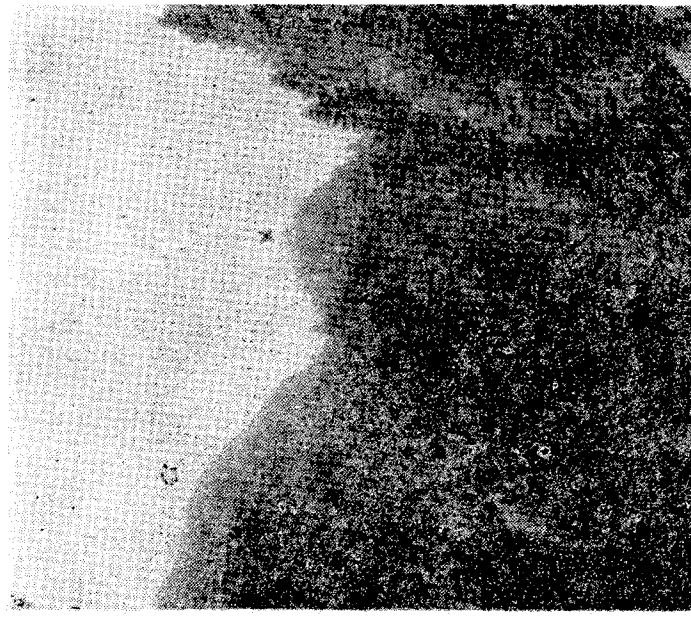

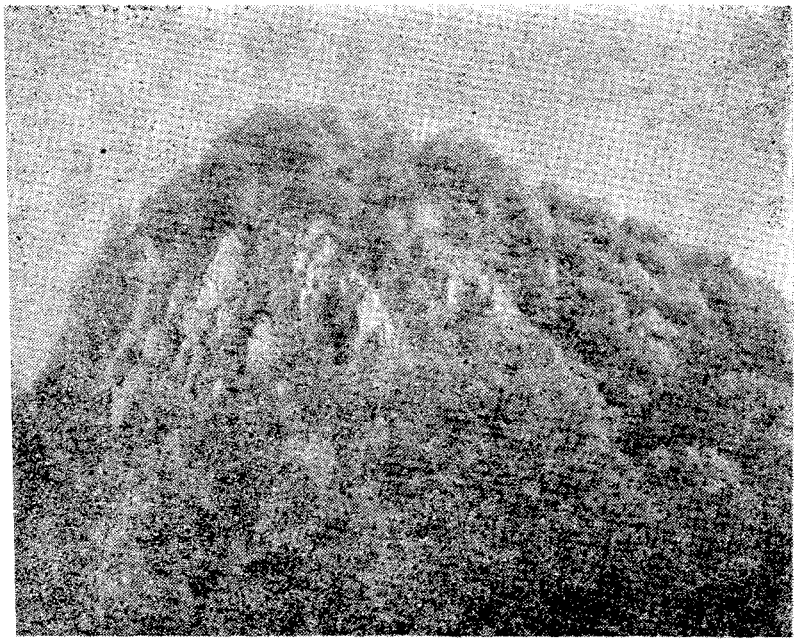

Fig. 5 : *ţuhă*

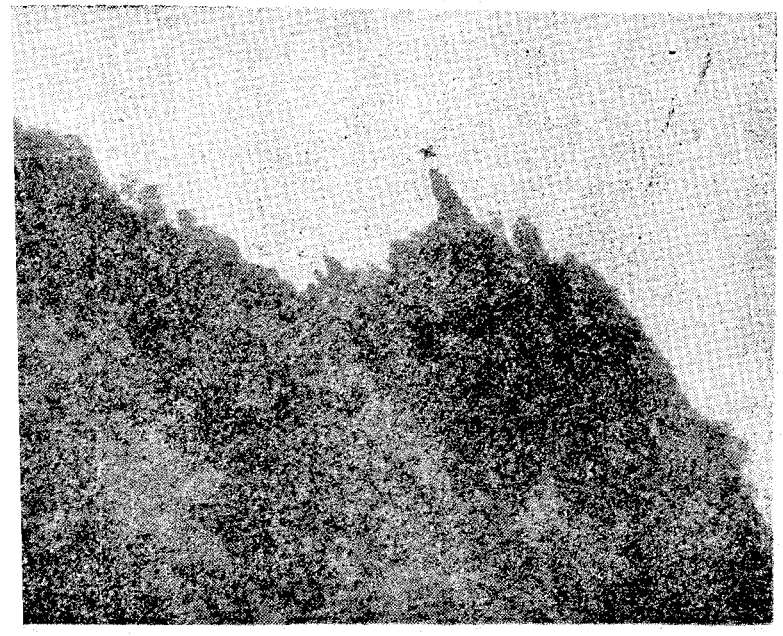

Fig. 6 : *ţîu*

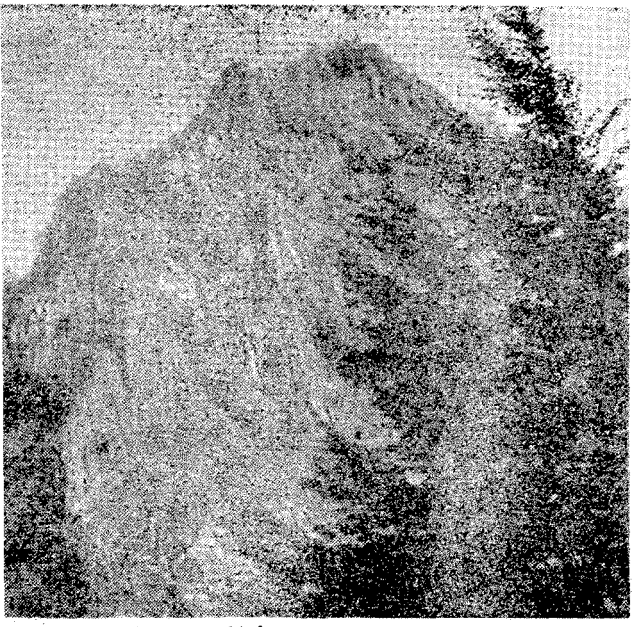

Fig. 11 : *chiubuc*

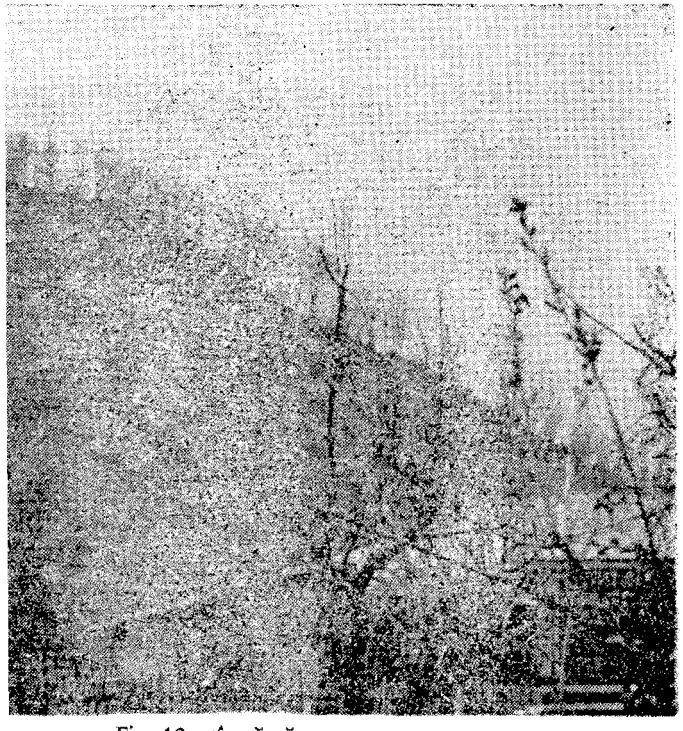

Fig. 12 : *ţigmăură*